

Slektsfosterhjem – offentlig tiltak i private hjem

Renee Thørnblad

Avhandling levert for graden
Philosophiae Doctor

Oktober 2011

Førord

Denne avhandlingen er skrevet med finansiering fra tidligere Regionscenteret for barn og unges psykiske helse Nord (RBUP) og nåværende Regionalt kunnskapssenter for barn og unge – Nord (RKBU), Universitetet i Tromsø. Takk til RBUP og RKBU Nord som har valgt å prioritere slektsfosterhjem som forskningstema.

En stor takk til ungdommene som deltok i intervju og som bidro med sine erfaringer fra oppvekst hos slekt eller fra fosterhjem utenfor slekt.

Astrid Strandbu og Amy Holtan som er medforfattere på artikler takkes for godt samarbeid.

Jeg vil særlig takke mine veiledere Amy Holtan og Sissel Eriksen som har tilrettelagt for arbeidet, veiledet og vært konstruktive støttespillere gjennom prosessen til ferdigstilling av avhandlingen.

Kollegaer, venner og familie som på ulikt vis har bidratt med hjelp, støtte og oppmuntring – takk til dere alle.

Tromsø, oktober 2011

Renee Thørnblad

Innholdsfortegnelse

Forord	1
Innholdsfortegnelse	2
Innledning	4
Avgrensning og problemstilling	5
Oppfølgingsstudie	6
Avhandlingens oppbygging	8
Kapittel 1	11
Slektsfosterhjem i en barnevernhistorisk kontekst	11
Innledning.....	11
Barnevernlovgivning.....	14
Skiftende prioriteringer av ulike omsorgstiltak.....	17
Omsorgstiltak og synet på barn	21
Omsorgstiltak og kjønn	21
Velferdsreformer og debatten om adopsjon som omsorgstiltak.....	22
Foreldrenes og slektens endrede posisjon i barnevernet.....	24
Fra oppvekst hos slektninger til offentlig slektsfosterhjem.....	25
Etablering av slektsfosterhjem som offentlig barneverntiltak	27
Slektsfosterhjem i et kunnskapsbasert barnevern	28
Kapittel 2	31
Refleksiv forskning	31
Kapittel 3	39
(Foster-)familien og den sosiale orden, familie som felt	39
Slektsfosterfamilie i spennet mellom privat og offentlig sfære.....	39
Defamilisering og refamilisering i velferdsstaten	39
Privat og offentlig, personlig og profesjonell	40
Felt – logikker – økonomier	42

Familiefelt	42
Symbolisk økonomi, fornektelse av økonomiske interesser	43
Normal familie	48
Kapittel 4	49
Tidligere forskning	49
Slektsfosterhjem som forskningstema	49
Kapittel 5	57
Kvalitativt materiale som grunnlag for studier i barnevernfeltet	57
Barn og voksne som deltakere i barndomsforskning.....	58
Høringsdokumenter som materiale	59
Kvalitative innholdsanalyser	61
Intervjumaterialet i studien.....	64
Rekruttering og utvalg	64
Gjennomføring av intervju.....	70
Umyndige og myndige fosterbarn.....	70
Kapittel 6	71
Avslutning	71
Presentasjon av artiklene	74
Litteratur	79
Artikler.....	88
Vedlegg	

Innledning

Denne avhandlingen retter søkelys mot slektsfosterhjem som offentlig barneverntiltak. Barns oppvekst hos slektninger er en praksisform som har lange tradisjoner i den private sfære.

Denne praksisen er nå innlemmet som tiltak i barnevernet i offentlig sfære. Innen barnevernfeltet har det imidlertid vært en generell skepsis mot plasseringer hos slekt når barn ikke kunne vokse opp hos egne foreldre (Moldestad 1996; Vinnerljung 1993; Holtan 2002; Winokur M, Holtan A et al. 2009). I de siste ti årene har dette endret seg, og slektsplasseringer i offentlig regi er blitt mindre kontroversielt. Bruk av slekt og nettverk ved fosterhjems plasseringer kan også ses i lys av en generell orientering i barnevernet som etterspør ressurser i barnets familie og nettverk. Dette kommer til syne gjennom etablering av metoder og modeller som har til hensikt å øke inkludering av familie og nettverk i beslutningstaking og tiltak. Denne orienteringen kan også gå under samlebetegnelsen myndiggjøring av klienter og myndiggjørende praksiser i barnevern og i øvrig hjelpeapparat.¹

Forskrifter om fosterhjem 2004 "Valg av fosterhjem til det enkelte barn" i Lov om barneverntjenester markerte det formelle vendepunktet i forhold til offentlige myndigheters holdning til og bruk av slektsfosterhjem. Her slås det fast i § 4, at barnets familie/slekt eller nettverk skal betraktes som mulig plasseringssted: *"Barneverntjenesten skal alltid vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem."*² Vendepunktet innebærer ikke bare at slektsfosterhjem nå anses som et akseptabelt barneverntiltak, men også at slik plassering gis prioritet.

---

¹ Myndiggjørende sosialt arbeid kan forstås som det sosiale arbeidets styring eller maktutøvelse som har til hensikt å optimere klienters makt over seg selv (Villadsen 2003:195).

² Forskriftens § 4 inneholder videre anvisninger til ulike hensyn som: barnets alder og egenart, etniske, religiøse, kulturell og språklige bakgrunn.

Innlemming av slektsfosterhjem i barnevernet og utskilling av slektsfosterhjem som egen kategori kan ses som en utvidelse av barnevernet som felt. Dominerende posisjoner i fagfelt og forvaltning har vunnet gehør for å innlemme denne praksisformen som tiltak. Offentlig godkjenning, finansiering og kontroll gjøres dermed gjeldende for disse familiene. Gjennom dette tilskrives barna en klientstatus i barnevernet og deres omsorgsgivere defineres som fosterforeldre. Disse forholdene berører spørsmål knyttet til relasjonen mellom privat og offentlig sfære, og hvor slektsfosterhjemsinstitusjonen kan ses som en arena hvor handlingsbetingelser fra begge sfærer møtes. I denne avhandlingen vil jeg tilnærme meg tematikken på to måter. Den første er rettet mot meningsgrunnlaget som førte til endring i lovgivning og praksis. Jeg spør her hvordan slektsfosterhjem har blitt forstått i barnevernfeltet og hvilke holdninger og verddivurderinger som ligger til grunn for omformingen til en ny barnevernfaglig praksis. Det andre fokuset er rettet mot ”brukernes” erfaringer fra slektsfosterhjem som barneverntiltak. Dette gjelder særlig fosterbarns aktørskap i møte med barnevern, men også deres familieforståelser.

Avgrensning og problemstilling

Forskning om slektsfosterhjem i Norden er fortsatt et begrenset forskningstema. Dette gjelder særlig forskning som har inkludert fosterbarns deltakelse i forskningen. Det påpekes i forskningsgjennomganger et behov for forskning som gir kunnskap om erfaringer fra oppvekst i slektsfosterhjem (Backe-Hansen, Egelund et al. 2010). Denne studien som bygger på en kvalitativ, fortolkende tilnærming, har som intensjon å bidra til innsikt i hvordan slektsfosterhjem som barneverntiltak kan forstås som fenomen innen offentlige velferdstjenester, men også hvordan slektsfosterhjem kan erfares av fosterbarn. Fokuset på fosterbarns erfaringer er knyttet til hvordan de betrakter egen familiesituasjon og hvordan de forstår relasjonen til barnevernet. Dette berører også hvorledes regulering fra det offentlige i familielivet oppleves og hvordan dette eventuelt influerer deres familieforståelse.

I artiklene som inngår i avhandlingen tematiseres det verdimeslige grunnlaget for etablering av slektsfosterhjem, fosterbarnas familieforståelser og deres aktørskap i møte med barnevernet. Et tema her er forskningsetiske spørsmål relatert til studier hvor fosterbarn og andre berørte aktører inngår. Teoretisk bygger artiklene på barndomssosiologiske begreper og teorier samt empiriske studier særlig fra velferds- og familiesosiologi, men også på mer generell sosiologisk teori. I denne sammenbindingsdelen løftes noen sentrale temaer fra artiklene fram for å bli belyst og sett i sammenheng.

Oppfølgingsstudie

Avhandlingen inngår i en oppfølgingsstudie. De intervjuede er rekruttert fra utvalget som inngikk i Holtans studie i 1999-2000 (2002). Dette utdypes nærmere i kapittel 5. Studien er finansiert av Regionalt kunnskapssenter for barn og unge – Nord, (tidligere Regionsenteret for barn og unges psykiske helse Nord), Det helsevitenskapelige fakultetet, Universitetet i Tromsø. Studien er godkjent av Regional etisk komité, nord, og anbefalt av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.

I barnevernfeltet som i øvrige profesjonaliserte og spesialiserte velferdsområder har forskningsbasert kunnskap fått økt betydning for utvikling, etablering og endring av de faglige praksisene som til enhver tid utøves. Også realiseringen av dette forskningsprosjektet er en følge av behovet for forskningsbasert kunnskap i barnevernfeltet. I diskusjoner de senere årene adresseres imidlertid spørsmålet om hvilke typer forskning som kan bidra til et ”kunnskapsbasert barnevern”.³ Ulike forståelser av hva som ligger i begrepet kunnskapsbasert har utviklet dels polariserte debatter i praksisfeltet, i forskningsmiljøer og i byråkratiet (Backe-

---

³ Strategi for FoU-arbeidet i Barne- og likestillingsdepartementet og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2009-2012, har tittelen: Et kunnskapsbasert barnevern.

Hansen 2009; Grimen 2009; Fossetøl og Enehaug 2010).⁴ I dette forskningsprosjektet utforskes temaer hvor eksisterende forskningsbasert kunnskap er svært begrenset. Slektsfosterhjem er et relativt nytt tiltak i barnevernet, hvilket ansporer til forskning med en eksplorerende karakter. Utvalget, det vil si personer med erfaring fra oppvekst i slektsfosterhjem som barneverntiltak, er fåtallig og vanskelig tilgjengelig. Kunnskapsbidraget fra denne studien refererer derfor til en hermeneutisk fortolkende tradisjon og retter oppmerksomheten mot mening og erfaring innen barnevernfeltet. Hermeneutisk forankret forskning viser til ulike tolkningsnivåer. Det første nivået er individets tolkning av egen subjektive og intersubjektive virkelighet, det andre nivået, er forskerens tolkning av denne tolkningen, også kalt dobbel hermeneutikk (Giddens 1976). Intensjonen er å forstå handling som framstår som meningsfull for aktørene og fortolke dette innenfor en vitenskapelig kontekst. Det tredje nivået innbefatter forskerens kritiske ”tolkning av de strukturer og prosesser som på ulike måter påvirker så vel undersøkelsesobjektet som forskerens måte å angivelig fritt tolke sin situasjon og undersøkelsestemaet” (Alvesson og Sköldberg 1994:221). I dette sammenbindingskapittelet knyttes dette tredje nivået til Bourdieus teori om refleksiv forskning (Bourdieu og Wacquant 2004). Det er her særlig lagt vekt på historisering av fenomenet som studeres, men også på refleksivitet i forskningen når nærhet mellom forskningsfeltet og praksisfeltet kan innebære at forskeren er innløst i de samme forståelsesmåter som dominerer praksisfeltet.

En betydningsfull faktor for mitt valg av dette perspektivet, refererer til kritikk som tidligere er framsatt mot barnevernrelatert forskning. I denne kritikken pekes det på at ensidige problemfokus i forskningen kan bidra til å reproducere etablerte stereotypier, problemidentiteter⁵ og marginalisering (Sandbæk 2002; Järvinen og Mik-Meyer 2006). En årsak til et ensidig problemfokus kan være at forskningsfeltet i for stor grad overtar

---

⁴ Dette er debatter både omkring hvorvidt enkelte forskningsbaserte kunnskapsformer skal prioriteres, om de ulike kunnskapsformene lar seg kombinere, og videre hvorvidt annen kunnskap enn den forskningsbaserte blir ivare tatt eller fortrennes av forskningsbasert kunnskap.

⁵ Begrepet ”problemidentiteter” viser til betegnelsene i hjelpeinstitusjoners fastlagte kategoriseringer av menneskers problemer. Klientene tilpasses de kategorier som motsvarer institusjonens handlingsrepertoar (Järvinen og Mik-Meyer 2006:10).

situasjonsdefinisjoner og problemforståelser fra praksisfeltet. I tråd med idealene fra den refleksive forskningen i Bourdieus betydning, har utgangspunktet for denne studien vært å utforske etablerte forforståelser og kategoriseringer av barn og unge som vokser opp hos slektninger.

Avhandlingens oppbygging

Avhandlingen er organisert i to deler: Del I er en sammenskriving som har 6 kapitler, mens del II består av fire artikler.

Kapittel 1 omhandler slektsfosterhjem sett i en barnevernhistorisk kontekst.

Institusjonaliseringen av slektsfosterhjem sees her i sammenheng med andre omsorgstiltak som etableres, prioriteres og endres gjennom historien. Her synliggjøres hvordan ulike typer omsorgsplasseringer er blitt forstått gjennom tidene. Disse forståelsene og andre sosiale og økonomiske forhold har bidratt til ulike og skiftende prioriteringer når barn skulle plasseres utenfor hjemmet. Undersøkelsen av den historiske konteksten til fenomenet oppvekst hos slektninger/slektsfosterhjem, viser hvordan oppvekst hos slekt har blitt beskrevet (eller ikke nevnes) til ulike tider, hvordan dette har blitt forstått og tillagt uønskede og ønskede egenskaper – og hvordan det i en gitt tidsperiode gis legitimitet og utskilles som egen kategori som prioritert tiltak i offentlig barnevern.

Kapittel 2 har overskriften ”Refleksiv forskning” og her utdypes jeg studiens metodologiske ståsted. Kapitlet bygger på Bourdieus teori om refleksivitet i forskningsprosessens ulike faser. Her relateres sentrale begreper som *dobbelt brudd*, *radikal tvil* og *historisering av studieobjektet* til artiklene i avhandlingen.

Kapittel 3 omhandler slekts(foster-)familien som felt. Jeg beskriver her spennet mellom privat og offentlig sfære hvor ulike handlingsgrunnlag gjør seg gjeldende. Det teoretiske

begrepsapparatet refererer både til klassisk og nyere sosiologisk teori. Bourdieus teori om familie forstått som felt, utgjør den teoretiske hovedreferansen i kapittelet.

Kapittel 4 omhandler slektsfosterhjem som forskningstema. Først redegjøres det for tematisk avgrensning i et tverrvitenskapelig forskningsfelt. Så følger en kort oppsummering av forskningslitteraturen som er benyttet i de fire artiklene. Deretter kommer en gjennomgang av ny relevant forskning, som relateres til diskusjoner og resultater fra mine artikler.

Kapittel 5 omhandler kvalitativ metode og tematiserer implikasjoner ved bruk av kvalitativt materiale som grunnlag for barndomsstudier i barnevernfeltet. Studien plasseres i forhold til forskningsområder som er vektlagt i artiklene i avhandlingen. Videre drøftes særtrekk ved materialet fra kvalitative intervju og høringsdokumenter. Deretter redegjør jeg for gjennomføringen av analysene som ligger til grunn for artiklene. Til slutt presenterer jeg intervjumaterialet, rekruttering og utvalg. Her inngår også min studies plassering i oppfølgingen av Holtans studie fra 2002.

I kapittel 6 som er det siste kapittelet oppsummerer jeg først forskningsresultater fra artiklene og peker på aktuelle spørsmål i kjølvannet av disse resultatene. Avslutningsvis gis en kort presentasjon av de fire artiklene

Del II består av 4 artikler, hvorav de tre første er publisert, mens den siste er akseptert for publisering.

Artikkel 1

Slektsfosterhjem i offentlig barnevern

Renee Thørnblad

Norges barnevern | NR 4 – 2009 | Vol. 86 | Side 220–235 | ISSN 0800-1014

Universitetsforlaget

Artikkel 2

”Sårbare” barn som deltakere i kvalitativ forskning

Forskningsetikk og etisk forskning

Astrid Strandbu og Renee Thørnblad

Barn 1 2010:27–41, ISSN 0800–1669

Norsk senter for barneforskning

Artikkel 3

Oppvekst i slektsfosterhjem: unge voksne fosterbarns familieforståelser

Renee Thørnblad og Amy Holtan

Tidsskrift for ungdomsforskning 2011, 11(1):49–67

Fagbokforlaget

Artikkel 4

Kinship Foster Children: Actors in their encounter with the Child Protection System

Renee Thørnblad og Amy Holtan

Qualitative Social Work

Sage publications

Akseptert 30. august 2011

Kapittel 1

Slektsfosterhjem i en barnevernhistorisk kontekst

Innledning

Dette kapitlet gir et innblikk i ulike elementer og prosesser i barnevernets historie, slik disse er tolket og beskrevet av historikere og andre. Fokuset her er slektsfosterhjem og forhistorien(e) som har bidratt til etablering av slektsfosterhjem som kategori i offentlig barnevern. Dette gjøres ved å vise noen sider ved utviklingen i feltet som slektsfosterhjem nå inngår i. Framstillingen gir et inntak til ”en socialhistorisk forståelse” (Bourdieu og Wacquant 2004:219) av den samfunnsmessige konstruksjonen av slektsfosterhjem slik det forstås i dag. Poenget i denne sammenhengen er å se etableringen av kategorien slektsfosterhjem i en større samfunnsmessig sammenheng. Det vil si i relasjon til endringer i barnevernfeltet generelt og endringer innen feltet i relasjon til samfunnsmessige forhold.

Fosterhjem som offentlig barneverntiltak har en mer enn 100-årig historie i Norge.⁶ Gjennom hele denne perioden har fosterhjem vært benyttet i stor utstrekning når barn ikke har kunnet vokse opp hos sine foreldre. Barnevern og fosterhjem som institusjon har gjennomgått store endringer påvirket av den generelle samfunnsutviklingen med nye velferdsordninger, øket velstand, endringer i sosiale strukturer og så videre. Endrede idealer for oppvekst og oppfattninger av hva barn ontologisk er, hva barns plass i samfunnet skal være og hvordan og av hvem barns behov bør ivaretas, har hatt stor betydning for utviklingen av barnevernets omsorgstiltak. Innlemming av slektsfosterhjem som kategori i offentlig omsorgstiltak inngår i denne utviklingen.

---

⁶ Historien til private og delvis for offentlige arrangementer for fosterbarn og legdebarn starter ikke ved etablering av barnevernet i Norge. For eksempel viser Sogner (2003) hvordan familiestrukturen i før-industriell tid også rommet fosterbarn og legdebarn. Dette kapitlet er imidlertid avgrenset tematisk og i tid til fosterhjem som offentlig barneverntiltak. Betegnelsen fosterhjem brukes her som felles udifferensiert kategori.

Bortsett fra Hagen (2001) som har skrevet ”Barnevernets historie, om makt og avmakt i det 20. århundret”, gir tilgjengelige kilder ikke en sammenhengende historieskrivning om det norske barnevernet.⁷ Beskrivelser av situasjonen for barn i fosterhjem er delvise, og fortellinger om barn som har vokst opp hos slektninger er fragmentariske. I de tilgjengelige historiebeskrivelsene er det sjeldent et fokus direkte på slektsfosterhjem, men framstillinger av dette inngår til tider i beskrivelser av hvordan omsorgsivaretagelse av barn innen offentlig barnevern har blitt utøvet og forstått i sin samtid.

Ulike vitenskaper og profesjoner har bidratt til etableringen og influert utviklingen av barnevernet som velferdsinstitusjon (Dahl 1978). For eksempel hadde kriminologi, rettsvitenskap og pedagogikk felles sak rundt 1900-tallet med hensyn til vergerådsloven: ”Skolefolkene ønsket de vanskeligste barna ut av skolene og kriminalistene ville ha barna ut av fengslene”. (Haugli 1998:53). Medisin hadde med vekt på hygiene og helse stor innflytelse i barnevernets tidlige fase, deretter pedagogikk og psykologi fra 1920-30 tallet (Seip 1994; Blom 2004). Gjennom økt rettsliggjøring har også jussen fått sterkere innflytelse de senere år (Skivenes 2004).

Omsorgsinstitusjoner og annen virksomhet innen barnevern har, i likhet med en rekke andre velferdsinstitusjoner, vokst gradvis ut fra private initiativ, frivillige organisasjoner og/eller det offentlige engasjement. Fra de første ”Børnehuus” i Trondheim, Bergen og Oslo på 1600-tallet (Midré 2001:46) som skulle lære opp fattige, foreldreløse omstreifende til arbeid, ærlighet og gudfryktighet – til dagens differensierte, profesjonaliserte og delvis markedsorienterte barnevern, er det enkelte tilbakevendende spørsmål som gjør seg gjeldende. Dette gjelder spørsmålet om hvilke plasseringsformer som var ønskelige, og etter hvert også spørsmål om hvilke som er best egnet til å ivareta barn, og hvordan det kan føres tilfredsstillende kontroll med tiltakene som iverksettes. Debattene rundt overnevnte spørsmål har hatt vesentlig betydning for utviklingen av omsorgstiltak. Som denne framstillingen vil

---

⁷ Litteraturen som er benyttet i dette kapitlet er avgrenset til norsk barnevern med særlig fokus på fosterhjem og slektsfosterhjem. Denne er framskaffet gjennom søk på Bibsys og dernest fra referanser i denne litteraturen.

viser vurderingene av disse spørsmålene dels vært sammenvevde og preget av skiftende forståelser og ideologier. Svaret på spørsmålet – om hvilket omsorgstiltak som ansees å best kunne ivareta ”barnets beste” ved offentlig omsorgsovertakelse i dag, som kan leses ut av regelverket, er at fosterhjem er å foretrekke i de fleste tilfeller, og da fortrinnsvis fosterhjem i barnets slekt eller nettverk. Ser man på statistikk over hvor barn plasseres, er bildet noe mer sammensatt.

I tabell 1 under presenteres forekomsten av plasseringsformer ved offentlig omsorgsovertakelse. Her framkommer det en jevn nedgang i antall barn plassert i institusjon og økning i antallet barn i fosterhjem og slektsfosterhjem. Det er ikke en dramatisk oppgang i slektsfosterhjem etter iverksettelsen av nye forskrifter i 2004, men antallet stiger jevnt.

Tabell 1: Antallet barn i Norge under omsorg av barnevernet pr 31.12 etter fylkesnemndsvedtak (§ 4-12), fordelt på omsorgstiltak, samt prosentvis fordeling over en periode på ti år. Tabellen er basert på tall innhentet fra SSB v/ Trygve Kalve

Omsorgsplassering		Årstall					
		2000	2005	2007	2008	2009	2010
Fosterhjem ikke slekt	Antall	3815	4307	4558	4650	4830	5181
	%	74,3 %	71,7 %	74,1 %	74,6 %	75,1 %	76,0 %
Slektsfosterhjem	Antall	647	898	983	1016	1040	1113
	%	12,6 %	15,0 %	16,0 %	16,3 %	16,2 %	16,3 %
Institusjon	Antall	674	801	607	570	559	520
	%	13,1 %	13,3 %	9,9 %	9,1 %	8,7 %	7,6 %
Total	Antall	5136	6006	6148	6236	6429	6814
	%	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Dersom man ser på det samlede antallet fosterhjems plasseringer (både hjelpetiltak og omsorgstiltak) utgjorde slekts plasseringer 24% i 2009. Av nye plasseringer i 2009 utgjorde slekts plasseringer 38% (Backe-Hansen, Egelund og Havik 2010). Dette viser en klar tendens til økt bruk av slektsfosterhjem, men dette gjelder frivillige plasseringer (hjelpetiltak) i større grad enn etter omsorgsovertakelse.

Videre i dette kapittelet belyser jeg noen utviklingstrekk som har vært sentrale og som plasserer etableringen av slektsfosterhjem i en vid barnevernkontekst:

- Etablering og endring i barnevernlovgivningen
- Skiftende prioriteringer av ulike omsorgstiltak
- Foreldre og slekts endrede posisjon i barnevernet
- Slektsfosterhjem skiller ut som egen fosterhjems kategori

Barnevernlovgivning

Med **Vergerådsloven av 1896** (iverksatt 1900) regnes Norge som det første landet i verden med en egen barnevernlovgivning.⁸ Vergerådets oppgave var formaning av foreldre som forsømte barna, og bortsetting av ”sædelig forkomne” barn i fattige familier, barnehjem eller skolehjem.”(NOU 2000/12:11). Vergerådsloven skulle først og fremst beskytte samfunnet mot vanartede og moralsk forsømte barn (Ericsson 2002). Barna skulle tas hånd om, ”bortsettes” for den nødvendige oppdragelse og opplæring.⁹ **Barnevernloven av 1953** la føringer for *forebyggende tiltak* i hjemmet og en satsning på å holde familiene samlet. Fattigdom var ikke lenger et legitimt kriterium ved omsorgsovertakelse. Forebyggende tiltak, som for eksempel

---

⁸ Før Vergerådsloven var det ulike former for offentlig ”fattighjelp” som legdeordninger, tukthus, barnehjem, fattighus regulert i ulike deler av lovgivningen (Hagen 2001; Midré 2001; Bendiksen, L. R. L. (2007). Fratakelse av foreldreansvar og adopsjon som barnevernstiltak: en rettsvitenskapelig analyse. Tromsø, Universitetet i Tromsø, Det juridiske fakultet: XIII, 476 s.

⁹Barnehjem ble gjerne brukt som samlebetegnelse for vergerådets ulike typer heldøgns institusjoner; skolehjem, tvangsskoler, læregutthjem, barneherberger. I henhold til loven ble barna kategorisert ut fra om de hadde gjort noe straffbart, led under omsorgssvikt eller hadde dårlig oppførsel.

økonomisk stønad eller tilsyn, skulle nå bidra til at barna i størst mulig grad fikk vokse opp hos sine foreldre (Larsen 2002). Omfanget av forebyggende tiltak økte kraftig og passerte omsorgsovertakelser som første tiltak i barnevernsaker midt på 1970-tallet, og har siden utgjort hovedtyngden av barnevernets innsats (Ericsson 2002:37). **Lov om barneverntjenester av 1992** viderefører intensjonen om å motvirke omsorgsovertakelse og flytting av barnet.

Tidligere forbyggende tiltak betegnes nå som *hjelpetiltak* og kan iverksettes på et tidligere tidspunkt enn etter loven av 1953. I 2010 fikk 84 % av barna med barneverntiltak kun hjelpetiltak (SSB 2011)¹⁰

Vern av barn versus vern av samfunnsinteresser, behandling eller straff, tvang eller frivillighet har gjennom historien vært temaer i debatter om barnevernlovgivningens grunnlag. Sentralt i debatten var også kritikken av barnevernets skjulte strafferettslige oppgaver innenfor oppdrags- og behandlingsinstitusjoner (Dahl 1978; Ericsson 1996). En vesentlig intensjon med loven av 1953 var å bryte med vergerådssystemets preg av ”tuktemester” (Ericsson 2002:13). En ønsket et vern av familien som i større grad ga vitenskapene (psykologi, pedagogikk) innflytelse – dette som erstatning for kristendom og moral. Barnevernloven av 1953 innebar en endring av dette og la sterke føringer for å beskytte familien ved at *det biologiske prinsipp* og *barnets beste* skulle legges til grunn for barnevernets tiltak. Dette innebærer en biologisk presumpsjon som anser at barn har det best hos sine biologiske foreldre – og at oppvekst hos biologiske foreldre har en egenverdi (Sandberg 2003). Barneverntjenesteloven fra 1992 er i hovedsak en videreføring av loven av 1953, men to sentrale endringer ble innført i 1992: Barnet har fått status som rettssubjekt, og barnevernets inngripen skal nå baseres på prinsippet om *laveste effektive omsorgsnivå* (Skivenes 2002).

---

¹⁰ 49 800 barn og unge mottok tiltak fra barnevernet i 2010. 84 prosent av disse barna mottok kun hjelpetiltak. (SSB: [http://www.ssb.no/emner/03/03/barneverng/\(06.07.11\)](http://www.ssb.no/emner/03/03/barneverng/(06.07.11)))

FNs konvensjon om barnets rettigheter som kom i denne siste perioden innebar også en styrking av barns rettigheter og deres posisjon som selvstendig rettssubjekt.

Barnekonvensjonen ble vedtatt av FNs generalforsamling 20. november 1989, ratifisert av Norge 8. januar 1991 og inkorporert i norsk lov 1. oktober 2003. Barnekonvensjonen slår fast at: "Barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger som angår barn. Alle offentlige organer og ansatte er pålagt å oppfylle og respektere barnets rettigheter slik de uttrykkes i konvensjonen".¹¹ Implementeringen av Barnekonvensjonen ga barn en styrket juridisk posisjon også ved behandling av barnevernsaker.

I Larsens (2002:205) gjennomgang av reformarbeidet i barnevernlovgivningen, karakteriseres utviklingen som en "omvendt trakt". I dette legges det at lovens tyngdepunkt gjennom reformene har blitt forflyttet fra samfunnsforhold, til familie og nå til slutt til enkeltindividet. Lovreformarbeidet uttrykker således rådende ideologier og generelle utviklingstrekk i samfunnet. Lovreguleringen har endret seg fra et "ideologisk tyngdepunkt i samfunnsbeskyttelse i den første fasen, over til familievernet i 1950-60 årene, foreldrevernet de neste 20 årene, for så å ende i dagens barneperspektiv"¹² (Larsen 2002:206).

Parallelt med den nye loven av 1992 om barneverntjenester, ble det gjennomført en radikal endring av det offentlige barnevernemndssystemet. Omlegging fra 1 januar 1993 innebar at systemet med kommunale barnevernsnemnder (5 politisk oppnevnte medlemmer) ble avviklet og erstattet av statlige fylkesnemnder etter domstolsmodell. En vesentlig hensikt var å styrke klientenes rettssikkerhet. Fylkesnemndene (12 nemnder i 4 regioner) består av leder som er jurist, samt fagkyndig og alminnelige medlemmer. Vedtak i fylkesnemnd kan kun omprøves av domstolene. En annen omfattende omorganisering er "forvaltningsreformen"

---

¹¹ http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/barn_og_ungdom/fns_barnekonvensjon.html?id=1038

¹² *Barneperspektiv* kan forstås både som ivaretagelse av barns rettigheter, for eksempel til deltakelse iht. Barnekonvensjonen, men også hensyntaken til barns erfaringer, synspunkter og ønsker (Strandbu 2007). Et eksempel på dette er Forskrift om fosterhjem § 4 hvor det heter at: "Barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før fosterhjem velges. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med dets alder og modenhet."

som ble iverksatt 1. januar 2004. Staten overtok da fylkeskommunens ansvar og etablerte Barne- ungdoms og familieetaten (Bufetat) i fem regioner. Hensikten var blant annet å sikre likeverdig tjenestetilbud på landsbasis, bedret økonomistyring og fagutvikling (BLD 2010-05-27). Reformen innbefattet også en bedret regulering av etablering og bruk av privatdrevne barneverninstitusjoner. I disse organisatoriske endringene og reformene synliggjøres både en forsterket rettsliggjøring og spesialisering av barnevernets virksomhet, samt at statens ansvarsforhold markeres ytterligere.

Skiftende prioriteringer av ulike omsorgstiltak

Forståelser av hva som tjener ”barns beste” ved omsorgsovertakelser og hvilke plasseringsformer som bør prioriteres, har gjennom historien vært gjenstand for tilbakevendende diskusjoner. Debatten om fosterhjem versus institusjon ble aktualisert i Norge og Europa lenge før Vergerådsloven og et offentlig barnevern ble etablert (Thuen 2002). Eilert Sundt (1870) argumenterte for at barnevernsbarn hadde de samme behov som andre barn og at fosterhjem derfor var best egnet oppvekststed: ”...nettop de vanartede børn tiltrænge den omhyggeligste og bedste opdragelsesmåde, den altså i familien og livet, der ikke kan erstattes ved nogen klosterlignende institution eller ved noget menneskelig anstaltmageri, hvor velment det end monne være.”¹³ Det som ikke kunne erstattes i følge Sundt var de følelsesbaserte relasjonene i familien; familieautoritetens kjærlighetskraft som han kalte det. En annen sentral aktør i denne debatten før forrige århundreskiftet var filantropen C.C. Møller som argumenterte for ”redningsanstalten” og fra et utilitaristisk menneskesyn hevdet at fosterfamilien var unaturlig: ”Hos sine egne søkte man hjertet, hos de andre søkte man utkomme” (sitert i Thuen 2002:223). Et fosterbarn ville ut fra denne tankegangen vanligvis være en kilde til inntekt, ikke kilde til kjærlighet. Fosterbarnet ville derfor komme i annen rekke, eller være et fremmedelement i fosterfamilien og som fosterforeldrene dermed ville ha begrenset innflytelse over. Allerede her kan vi lese ut en problematisering av grunnleggende ulikheter i omsorgsivaretakelse av barn i og utenfor barnets familie. De følelsesbaserte

---

¹³ http://www.rhd.uit.no/sundt/bind11/eilert_sundt_bd11.html#IIISundt

relasjonene i familien ble betraktet både som uerstattelige og familien fungerte samtidig som ideal for virksomheter som skulle ivareta barn utenfor deres egen familie.

En pedagogisk og familieetterliknende institusjon ("redningsanstalt") basert på likhetsprinsipper og idealistisk uegennytte var på denne bakgrunnen å foretrekke. Familien som modell og som løsningsstrategi for institusjonene kunne i denne perioden bety institusjoner langt på vei lukket for innsyn og styrt av forstandere med "farsoppgaver" tillagt total makt over barna. Gjentakende avsløringer av mangelfull undervisning, maktmisbruk og overgrep medførte tilbakevendende debatter (fra århundreskiftet til 1950-tallet) om institusjonenes innhold. De første etterundersøkelsene av vergerådsbarn kom i 1930-årene. Diagnostiske tester viste en dels ressurssvak og uensartet gruppe med hensyn til evnenivå og psykisk tilstand. Resultater fra skolehjemmene sammenliknet med familieforpleining viste at de som hadde vært i fosterhjem hadde en mer heldig utvikling (det vil si lovlidighet) (Thuen 2002:357-372).

Andresen (2006) viser i sin bok om "Bortsetting av barn i Norge 1900-1950", hvordan endringer i sosiale strukturer, normer og økonomiske betingelser bidro til at fosterhjem, institusjon og adopsjon i ulike perioder ble betraktet som det beste plasseringsalternativ for barn. I denne perioden ble bortsetting av barn i økende grad et anliggende for offentlige myndigheter.¹⁴ En vesentlig endring som fulgte av dette, var at myndighetene skulle føre kontroll gjennom tilsyn med alle fosterhjem som det offentlige betalte for. Bakgrunnen var en økt oppmerksomhet rettet mot fosterbarnas kår, blant annet ved rettsforfølging av fosterforeldre som hadde vanskjøttet sine fosterbarn. Barn som ble bortsatt var ofte foreldreløse, barn av enslige mødre eller syke foreldre. Fattigdom var også en vanlig årsak til "bortsetting". Fosterforeldres grunner for å be om fosterbarn var ulike; fra ønsket om å få et barn til økonomiske motiver og behov for billig arbeidskraft (Hagen 2001).

---

¹⁴ Skolelovene 1889. Vergerådsloven 1896, iverksatt 1900. Pleiebarnsloven 1905. Fattigloven 1900, Barnelovene 1915, Barnevernloven 1953.

Andresen (2006) påpeker at det ikke lar seg gjøre å gi en felles framstilling av hvordan barneverninstitusjonene fungerte, da det var store ulikheter. Lokale og regionale variasjoner var blant annet influert av ildsjeler, religiøsitet og kommuneøkonomi. Dette bidro for eksempel til konsentrasjon av institusjoner i enkelte geografiske områder. En annen variasjon var små institusjoner i lokalsamfunn eller store avsidesliggende isolerte institusjoner (Hagen 2001) og institusjoner innrettet mot bestemte minoriteter. Som Pettersen (2005) har vist var det særegne praksiser innrettet mot romanibefolkningen, hvor befolkningsgruppens integrasjon var et uttalt mål for virksomheten.¹⁵ Norsk Misjon blant hjemløse var delegert oppgaver fra myndighetene og var en sentral aktør som blant annet sto for drift av barnehjem for romanifolkets barn.¹⁶

Når det gjelder omsorgsovertakelser av samiske barn gir tilgjengelige kilder svært få (om noen) beskrivelser av praksiser ovenfor denne gruppen. Skoleverket spilte en aktiv rolle i for forskningspolitikken på 1900-tallet.¹⁷ Skoleplikten innebar at samiske barn i samiske kjerneområder i stor utstrekning bodde på skoleinternat borte fra sine familier. Dette gir grunn til hypotesen at samiske barn ikke bodde på barnehjem i samme omfang som for eksempel barn av romanibefolkningen og muligens også i mindre grad enn andre norske fordi de allerede bodde på institusjoner utenfor familien.

Disse beskrivelsene av lokale og regionale variasjoner og av fokuset på minoritetsgrupper kan forstås som eksempler både på ”barnevern som samfunnsspeil” (Ericsson 1996) og som ”samfunnsvern” (Dahl 1978). Med dette menes at barnevernet som offentlig institusjon gjenspeiler dominerende holdninger og verdier, og de endringer som til enhver tid pågår i samfunnet. I uttrykket barnevern som samfunnsvern ligger det at barnevernets lovverk og

---

¹⁵ Pettersens fokus er hovedsakelig på perioden 1950 – 1960-tallet.

¹⁶ Norsk Misjon ble nedlagt i 1986 (Pettersen 2005:13).

¹⁷ Ved at barna måtte bo borte fra familien, ble nektet å snakke samisk og lærerne kun snakket norsk skulle de bli norske. Et annet resultat av denne pedagogikken var at barna hadde begrenset faglig utbytte av skolegangen. I likhet med tiltak ovenfor romanifolket var misjonsorganisasjoner aktører i assimileringarbeidet (Jacobs og Saus 2011).

virksomheter i større grad tar hensyn til profesjonsinteresser og andre interesser i samfunnet enn til barns behov.

Som beskrevet også i artikkel 1 hadde institusjoner som oppvekstarena, på tross av tidligere avsløringer av omsorgssvikt og overgrep, en "storhetstid" i mellomkrigstiden (Andresen 2006:26). Dette var også en periode for profesjonalisering¹⁸ av barneomsorgen og satsningen på institusjoner kan sees som en realisering av troen på institusjonen som *hjem*: barnehjem, skolehjem, arbeidshjem (Seip 1994:74). Barnehjem ble sett som det beste plasseringsalternativet fordi det ga mulighet for bedre kontroll med virksomheten og sikret barna bedre opplæring, skolegang og en tryggere oppvekst. Endrede syn på barn og barndom generelt, nye oppdragelsesidealer og det offentliges utvidede ansvar bidro også til denne nye satsningen på barnehjem. På samme tid medførte økt ungdomskriminalitet at antall omsorgsovertakelser økte i denne perioden (Hagen 2001:111). Institusjonsutbyggingen klarte imidlertid ikke å dekke etterspørselen etter barnehjems plasser og da det også ble klart at institusjonsdrift var langt mer kostnadskrevende enn fosterhjem, snudde mange kommuner med hensyn til sine prioriteringer (Andresen 2006). Nye avdekkinger av at barnehjem fungerte mer som "totale institusjoner" (jmf. Goffman 1967) enn som hjem for barna, og at barn ble utsatt for omsorgssvikt og overgrep også på offentlige barnehjem, bidro på ny til en "tilbakevending" til fosterhjems plasseringer. Antallet institusjoner var dermed betydelig redusert allerede i 1946 (Ericsson 2002; Simonsen og Ericsson 2004).

Barnevernsinstitusjonenes "vekst og fall" foregikk med andre ord over en relativt kort periode.

Institusjons plasseringer har etter den tid gradvis avtatt. I dag er det en sosialpolitisk målsetting å redusere bruk av institusjons plasser og øke bruken av fosterhjem ved omsorgsovertakelse (Backe-Hansen, Egelund et al. 2010:77). I følge Storø, Bunkholdt og

---

¹⁸ Dahle (2008) beskriver hvordan sosialt arbeid ble etablert som fagfelt, yrkesutdanning og profesjon i Norge. Forut for etableringen av en offentlig sosialarbeiderutdanning i 1950 var det flere utdanningstilbud og kurs i regi av veldedige og humanitære organisasjoner. Den teoretiske forankringen i sosialarbeiderutdanningen bygget på perspektiver om atferd, sosiale systemer og sosial rettferdighet. Den dominerende ideologien forvaltning vektla fordeling av offentlige ressurser. Gradvis overtok en behandlingsideologi som la større vekt på individuell skjønnsbehandling.

Larsen (2010) er den faglig-politiske debatten om plassering utenfor hjemmet i dag dominert av en stillingtagen for eller mot fosterhjem eller institusjon, noe som har bidratt til en for ensidig satsning på familiebaserte tiltak og tilsvarende reduksjon og manglende utvikling av barneverninstitusjoner.

Omsorgstiltak og synet på barn

I første del av 1900-tallet var målet for oppdragelsen i barneverninstitusjoner, knyttet til samfunnsinteresser snarere enn til det enkelte barns behov (Dahl 1978). Hjelparbeid for vanskeligstilte hadde klare elementer av overvåkning og disiplinering (Weihe 2004). Barna skulle opplæres til å bli dugelige for samfunnet (det vil si arbeidsomme, lydige, dydige, renslige arbeidere). Senere, da synet på barn og barnearbeid endret seg fundamentalt – barn skulle ikke arbeide, men gå på skole, leke og ha fritid – fikk dette konsekvenser for bruk av fosterhjem. Det ble lagt mer vekt på barns utvikling og stilte også nye krav til drift av barneverninstitusjoner. Økonomisk vekst etter andre verdenskrig bidro også til at fosterfamilier ikke lenger hadde det samme behovet som tidligere for den billige arbeidskraften som fosterbarna utgjorde. Gradvis ble oppmerksomheten sterkere rettet mot det enkelte barns behov og fosterfamiliers ressurser skulle imøtekomme barnets behov.

Omsorgstiltak og kjønn

Barnets kjønn har hatt betydning for valg av plasseringssted (Andresen 2006:56-60). Gjennom hele perioden 1900-1950 ser det ut til at gutter, særlig de eldste, oftere ble plassert i fosterhjem enn jenter. Dette var gjerne fosterhjem på bondegårder som hadde nytte av guttenes arbeidskraft. Gutter som ble plassert på institusjon hadde ofte et strengere oppdragelsesregime enn jenter, i tråd med datidens oppfatninger om at gutter trengte en ”fastere hånd” (beskrevet av blant andre: Hagen 2001; Jon 2007). De yngste jentene var mer etterspurt i de hjemmene

hvor ønsket om et barn var sterkere enn behovet for arbeidskraft eller fortjeneste (Andresen 2006).

Barneverninstitusjonene var vanligvis kjønnsdelte og oppdragelsen hadde et klart klasse- og kjønnsdelt preg. I første del av 1900-tallet var opplæringens siktemål at jenter og gutter skulle tilpasses sitt sjikt, det vil si som arbeidere, tjenestejenter og husmødre (Andresen 2006). I Ericssons (2002) framstilling av barnevernets utviklingstrekk mellom 1954 og 1980, pekes det på praktiseringen av kjønnede sanksjonssystemer ved institusjonene knyttet til gutters kriminelle handlinger og jenters seksualitet. Jon (2007) viser gjennom sin studie av Foldin verneskole fra 1953-70, hvordan arbeidet på institusjonen var rettet mot å forme guttene til en "passende maskulinitet". Dette er også eksempel på hvordan barnevernet har ivaretatt oppgaven å forme barna i tråd med de rådende (kjønnede) samfunnsinteresser. Som nevnt i artikkel 3 viser forskning at det fortsatt i dag er tendenser i barnevernet til en kjønnsdelt praksis. En ser at hjelpetiltak, ansvarsfordeling og relasjoner i fosterhjem ofte preges langt på vei av tradisjonelle (essensialistiske, komplementære) forståelser av kjønn (Hennum 2002; Sagatun 2008).

Velferdsreformer og debatten om adopsjon som omsorgstiltak

Det var tilbakeholdenhet med hensyn til bruk av adopsjon ved bortsetting av barn fram til andre verdenskrig. Andresen (2006:194) hevder at hovedgrunnen til dette var hensynet til 'moren og moralen', snarer enn hensynet til barnet. I dette lå det at ugifte mødre ikke skulle slippe å ta sitt ansvar for barnet, selv om barnet ble bortsatt. Adopsjon ble imidlertid en langt vanligere plasseringsform under og etter andre verdenskrig. Antallet adopsjoner nådde et toppunkt på 1960-tallet og var da en vanligere plasseringsform enn både fosterhjem og institusjonsplasseringer (Ingvaldsen 1996; Andresen 2006:192-204). Nye psykologiske teorier på mor/barn-relasjonen som inngikk i den profesjonelle kunnskapsforståelsen, ga den gang faglig støtte til adopsjonspraksisen (eksempelvis Bowlby på 50-tallet). Av hensyn særlig til barnet, men også andre parter, var det best at barn som ikke skulle vokse opp hos sin mor ble

flyttet så tidlig som mulig (Ericsson og Simonsen 2005). Arbeidslivets organisering og de materielle betingelsene for enslige yrkesaktive mødre bidro sannsynligvis også til flere adopsjoner. Etterkrigstidens familieideologi hvor kjernefamilien og husmoridealet sto sterkt, økte etterspørselen etter barn for barnløse ektepar og medvirket til flere adopsjoner (Andresen 2006).¹⁹

Når forekomsten av adopsjoner avtok igjen, var dette dels som følge av velferdsreformer på 60-70 tallet (som morstrygd, bedre tilgang til prevensjon og abort, barnehage), og dels på grunn av normendringer som ikke i samme grad stigmatiserte ugifte mødre. Også barnevernets utvidete satsning på å forebygge omsorgsovertakelse kan ha bidratt til at antallet adopsjoner avtok. Som beskrevet i artikkel 1 forekommer adopsjoner av norskfødte barn i dag svært sjelden.

Etterkrigstidens familiepolitikk influerte også på driften av barneverninstitusjoner. Idealet var at barn som ikke kunne bo hos foreldrene, fikk en ny kjernefamilie/fosterfamilie²⁰, alternativt en liten familieliknende institusjon. Gradvis fjernet man seg fra ideen om at barn kunne ha sin oppvekst på barnehjem. Institusjonsopphold skulle nå til forskjell fra tidligere være så kortvarige som mulig, og barnehjemmenes utforming og drift burde i størst mulig grad ha modell av familie (Ericsson 2002). Også med hensyn til beliggenhet og størrelse, skulle institusjonene i størst mulig grad være integrert i ordinær boligmasse og ikke skille seg ut i lokalmiljøet. Det ble altså lagt stor vekt på forebygge eller motvirke stigmatisering av barn som barnevernet hadde omsorgen for. Dette ved at omsorgstiltakene skulle integreres eller utformes på en slik måte at de framsto som så vanlige som mulig – enten dette var i eller utenfor familien.

---

¹⁹ Norge har aldri hatt så mange gifte kvinner og husmødre som i 1950-60 årene (Avdem 2001).

²⁰ I tråd med Barnevernloven av 1953, § 24: ”Barn som anses egnet for det, skal fortrinnsvis søkes anbrakt i en god fosterheim.”

Foreldrenes og slektens endrede posisjon i barnevernet

Fram til etterkrigstiden hadde familie og slekt en usikker og uforutsigbar plass i de ”bortsatte” barnas tilværelse. Det var opp til barneverninstitusjonene selv å regulere kontakt med barnas familie, og praksisen var svært forskjellig. I enkelte saker kunne det legges vekt på å ivareta søskenforhold ved at barn ble plassert sammen, men fordi institusjonene var kjønnsdelte, var mulighetene for dette begrenset. Enkelte barnehjem avgrenset kontakten mellom barna og deres familie mest mulig, mens andre tilrettela for en viss kontakt og gjensidige besøk. Begrensningen var basert på vurderinger av hvorvidt kontakt med foreldrene og slekt hadde uheldig påvirkning på barna. En annen årsak kunne være at en ønsket å begrense utenforståendes innsyn. For fosterforeldre kunne foreldrene oppfattes som forstyrrende eller som konkurrenter, og av den grunn holdt på avstand. Mange foreldre foretrakk derfor at barnet ble plassert på barnehjem framfor fosterhjem, fordi dette kunne gjøre opprettholdelse av kontakten med barnet noe lettere (Pettersen 2005:61-63,170-175; Andresen 2006). Kontakt mellom barn under omsorg og deres foreldre ble gradvis tillagt større vekt. Denne utviklingen innen barnevernet må sees i lys av normer generelt i samfunnet med hensyn til kontakt mellom foreldre og barn som ikke bor sammen, for eksempel etter samlivsbrudd.²¹ Normer og sedvane var styrende for beslutninger som ble tatt om ”besøksavtaler” for barn i offentlig omsorg. Vergerådsloven omhandlet ikke samvær. Det gjorde heller ikke Barnevernloven av 1953, like fullt bygget denne på en forutsetning at det skulle være kontakt mellom foreldre og barn (Haugli 1998). I dag ivaretas kontakt med foreldre etter omsorgsovertakelse blant annet ved at barnevernet i følge Lov om barneverntjenester er forpliktet til å tilrettelegge for gjennomføring av fastsatt samværsavtale. Det legges derfor stor vekt på at fosterforeldre samarbeider med barnevern og foreldre for realisering av samværsavtaler. Også her kan vi se barnevernet som et felt hvor vekslende dominerende idealer i samfunnet for foreldreskap og

---

²¹ Samværsrett ble lovfestet første gang i barnelovene av 1956. Det var i forkant utviklet en administrativ praksis hvor foreldre ble gitt besøksrett ved skilsmisse. I 1969 ble dette en rett primært for barnet. I barneloven av 1981 videreføres dette til å gjelde alle barn uavhengig av foreldrenes status da barnet ble født. Fra 1989 har alle barn og foreldre gjensidig samværsrett. I barnevernlovgivningen behandles samvær først i loven av 1992 (Haugli 1998:51-64).

barns beste, kan leses ut av virksomhetens praksisformer. Generaliserte idealer om samvær og kontakt mellom foreldre og barn i dag er institusjonalisert gjennom regelverk og betydelige ressurser investeres for å realisere disse idealene.

Fra oppvekst hos slektninger til offentlig slektsfosterhjem

Barn har i tidligere tider vokst opp hos slektninger uten at dette har involvert offentlige myndigheter eller blitt forstått som fosterhjem. Årsakene til at barn har vokst opp hos slektninger er mange og har variert til ulike tider; foreldres sykdom og død, foreldrenes unge alder, fattigdom, foreldres fravær på grunn av arbeid (for eksempel sjøfolk) og i den senere perioden mødre som reiser fra hjemstedet for å ta utdanning.

Siden slektsfosterbarna i barnevernets tidlige periode ofte var betraktet som "uekte" eller "illegitime", det vil si født utenfor ekteskap, var det knyttet skam til deres eksistens og slektninger kunne reservere seg fra den belastningen som fulgte av å påta seg omsorgen for et slikt barn. "Uekte" (foster-)barn i familien kunne virke sosialt degraderende på familien, noe de mest velstående hadde mest å tape på. Av de som likevel i den tidlige perioden fungerte som slektsfosterhjem utgjorde bestemødre flertallet, dernest tanter (som regel mors søster). Fosterhjem i fjernere slekt forekom nesten ikke (Andresen 2006:90-93). Når slektninger, på tross av de sosiale belastninger det kunne medføre, tok ansvar for disse barna ble dette gjerne tolket som en garanti for god omsorg:

"(...) Slæktninger eller Kjendinger, naar Udsettelse har skullet finde Sted, selv har meldt sig til modtagelse av Børnenene. Denne Omstændighed er formentlig en Garanti for, at Børnene bliver behandlet med Omhu og faar en forsvarlig Opdragelse"
(Fattigforstanderen i Bergen i 1907, referert i Andresen 2006:90)

Betegnelsen fosterhjem forutsatte at hjemmet mottok betaling fra det offentlige for å ha barnet. I Bergen utgjorde plasseringer hos slekt et flertall av fosterhjems plasseringene i tidsrommet 1903-1941 (ibid 2006:91). Slektinger eller andre som innlemmet andres barn i egen familie uten slik godtgjøring er av den grunn ikke inkludert i registreringer av

fosterhjem. Det er derfor ikke dokumentert hvor vanlig det reelt har vært at barn har vokst opp for eksempel hos bestemødre eller andre slektninger. Det er grunn til å tro at forekomsten av private slektplasseringer har variert geografisk og mellom by og land. De første systematiske nasjonale registreringene (SSB) av slektsfosterhjem i barnevernets regi startet i 1992.

Motstanden i barnevernet mot å plassere barn hos familie (Moldestad 1996; Vinnerljung 1996; Holtan 2002; Winokur M, Holtan A et al. 2009; Knudsen og Egelund 2011) kan i stor grad knyttes til sosialfaglige tilnærminger som ble utviklet på slutten av 1960-tallet og som hadde til hensikt å hindre negativ *sosial arv*. I denne tilnærmingen var fokuset ikke avgrenset til enkeltindividets problematikk, men hadde et flergenerasjonsperspektiv (Jonsson 1969). En antok at omsorgssviktende foreldre kom fra omsorgssviktende hjem og dermed manglet ferdighetene som var nødvendige for å ivareta ansvar for barn. Dersom en ønsket å forbygge at en negativ sosial arv ble videreført til barna, burde plassering i barnets familie/slekt unngås. En annen faktor var kontrollaspektet. Regulering av kontakt mellom foreldre og barn ble ansett som vanskelig når slektsfosterforeldrene ble ansvarlige for gjennomføring av samværsavtaler og begrensninger av kontakt. Det ble lagt vekt på at fosterforeldre ville komme i lojalitetskonflikt og krysspress mellom hensyn til egne barns krav og barnevernets krav. I motsetning til andre fosterhjems plasseringer var det tidligere (før 2004) derfor ofte ikke barnevernet, men slektningene selv, særlig besteforeldre, som tok initiativet til å bli vurdert som fosterhjem. Mange som ønsket å ivareta omsorgen for et barn erfarte å måtte kjempe for å få barnevernets godkjenning (Holtan 2002). I likhet med i barnevernets tidligste historie er det fortsatt besteforeldre og tanter/onkler til barnet, hovedsakelig på morssiden, som er slektsfosterforeldre i dag. Dette gjelder både nasjonalt og internasjonalt (Holtan 2002; Broad 2004; Cuddeback 2004; Holtan og Thørnblad 2009).

Etablering av slektsfosterhjem som offentlig barneverntiltak

Innlemming av slektsfosterhjem som en av barnevernets fosterhjemsformer ble formalisert ved "Forskrift om fosterhjem", iverksatt 1. januar 2004 hvor det heter at: "Barneverntjenesten skal alltid vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem." (§ 4). Som beskrevet i den første artikkelen i avhandlingen ("Slektsfosterhjem i offentlig barnevern") hadde Befringutvalget forut for dette argumentert for en lovfestet prioritering av familie og nettverk (NOU:23 2004:237). Også videre i Innst.S.121(2002-2003:12), hvor en ønsket å "styrkje ei ressursorientert tilnærming til utsette barn og familiar", var det en klar vridning mot å søke løsninger innen familienettverket. Da forslaget til nye forskrifter om fosterhjem som innbefattet prioritering av slektsfosterhjem ble lagt ut til høring resulterte dette i klar støtte til forslaget (se artikkel 1).

Som beskrevet i avhandlingens første artikkel, kan denne endringen ses som et resultat av et sammenfall av ulike forhold. Ett forhold er den generelle prioritering av fosterhjem ved omsorgsovertakelse, og manglende tilgang til nye fosterhjem – noe som skaper behov for differensiering og større åpenhet av hensyn til rekrutteringsbehovet. En annen vesentlig faktor er at sosialfaglig ressursorientering styrkes (Strandbu 2007). Ressursorienteringen skal være pådriver til myndiggjøring av klientgrupper og stimulere til løsninger i slekt og nettverk. Dette har medvirket til en "oppgradering" av familienettverkets posisjon når beslutninger skal fattes i barnevernfeltet. Et tredje forhold er hensynet til etnisitet og kulturell tilknytning ved offentlig plassering utenfor hjemmet. Oppmerksomheten mot etnisitet har hatt vesentlig betydning internasjonalt, særlig i Australia, Canada og USA. Som beskrevet i artikkel 1 ble problemstillinger knyttet til samisk etnisitet og fosterhjems plassering aktualisert også i fagmiljøene i Norge (NOU 1995:6/111). I den norske lovgivningen heter det nå at det ved valg av fosterhjem til det enkelte barn skal det tas "tilbørlig hensyn til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn."²² Rettighetsorienteringen er også et element som spiller

---

²² § 4 Forskrift om fosterhjem, Q-1072B, Fastsatt av Barne- og familiedepartementet 18. desember 2003 med hjemmel i lov av 17. juli 1992 100 om barneverntjenester § 4-22 tredje ledd.

inn og er en pådriver for likebehandling, dvs har til hensikt å sikre slektninger som ivaretar andres barn de samme rettigheter som andre fosterforeldre.

Slektsfosterhjem i et kunnskapsbasert barnevern

Utviklingen av slektsfosterhjem som offentlig tiltak har foregått både gjennom praksisfeltets kunnskapsformer og til dels på bakgrunn av forskningsbasert kunnskap. I Barne- og likestillingsdepartementet og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets strategi for FoU-arbeidet i 2009-2012 (:4) sees kunnskapsbasert barnevern som et overordnet begrep hvor ulike kunnskapsforståelser kombineres: ”Med kunnskapsbasert barnevern mener vi at barnevernet skal basere fagutøvelsen på best mulig tilgjengelig vitenskapelig kunnskap sammen med utøverens erfaringer, kritiske og etiske vurderinger, brukernes preferanser og med kontekstuelle hensyn.”²³ Sett i lys av denne definisjonen av kunnskapsbasert barnevern, kan kunnskapen som lå til grunn for etableringen av slektsfosterhjem i barnevernet sees like mye som resultat av etiske vurderinger, brukernes preferanser og kontekstuelle hensyn, som av vitenskapelig kunnskap.²⁴ For eksempel legger Det biologiske prinsipp, ”permanency planning” og prinsippet om laveste effektive omsorgsnivå sterke føringer for etiske vurderinger i barnevernfaglig arbeid (Haugli 1998).²⁵ Slektsfosterhjem som omsorgstiltak kan sies å være forenlig med de etiske fordringene som ligger i disse prinsippene. ”Brukernes preferanser” vil i denne sammenhengen ofte si besteforeldre, med ønsker eller krav om å selv få ivareta daglig omsorg for barnebarn og beholde barnet innen familien. Forskning som kom i perioden rundt forskriftsendringen hadde betydning for legitimeringen av denne barnevernpolitiske og faglige omdreiningen, og viste at det ikke var grunnlag for den generelle skepsisen mot slektsfosterhjem som praksisfeltet inntil da var preget av. Forskningen viste at

---

²³ Et kunnskapsbasert barnevern. Strategi for FoU-arbeidet i Barne- og likestillingsdepartementet og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2009-2012.

²⁴ Dette er nærmere utdypet i artikkel 1.

²⁵ Det biologiske prinsipp, prinsippet om laveste effektive omsorgsnivå, ”permanency planning” og hensynet til barnets beste er Barnevernlovens grunnleggende prinsipper. I forlengelsen av det biologiske prinsipp som viser til biologiens forrang, skal det ikke iverksettes mer omfattende tiltak enn det situasjonen krever og barnet skal sikres stabil og forutsigbar omsorgssituasjon (Haugli 1998:2-7).

slektsfosterhjem ikke var mindre stabile enn andre fosterhjem (Holtan 2002). I likhet med mange andre land, kan etableringen av slektsfosterhjem også knyttes til andre faktorer så som ideologiske føringer, økonomi, hensyn til etnisitet og definisjoner av barns behov.

Kapittel 2

Refleksiv forskning

Kritiske blikk på forskning har pekt på et for ensidig problem- eller ”elendighetsfokus” i barnevernrelatert forskning (Sandbæk 2002; Borge 2010). Med dette menes at det i for stor grad fokuseres på mangler og problemer, hvilket medfører at barn og familier som har kontakt med barnevernet ofte beskrives med negative kjennetegn. Dette bidrar til å reproducere stereotyper og marginalisering.²⁶ I følge Sandbæk er en vesentlig årsak til denne ensidige framstillingen at klientgruppene selv ikke inkluderes som informanter (2002:15). En annen kritisk påpekning er at forskning som har fokus på sosialt arbeid i for stor grad overtar det problemfokus, systemspråk eller klassifiserende forståelsesrammer som inngår i praksisfeltenes virksomhet (Järvinen og Mik-Meyer 2003; Järvinen og Mik-Meyer 2006).²⁷ En annen innvending er at store deler av barnevernforskning kan betegnes som ”forvaltningsforskning”, det vil si forskning initiert av offentlige instanser slik som departementer (Tøssebro 2001:164). Forskningsfokuset springer da ut av myndighetenes kunnskapsbehov, relatert til den aktuelle politiske dagsorden. Som Tøssebro peker på, utelukker dette ikke at forskningen kan ha et kritisk perspektiv ovenfor det feltet som studeres, men det setter begrensninger for forskningens frihet til å definere forskningens fokus. Disse innvendingene peker på ulike problemstillinger i forskningsfeltet knyttet til å innta perspektiver som reproducerer eller utfordrer allerede etablerte forståelser og kategoriseringer i barnevernfeltet. Det kan, som Bourdieu og Wacquant (2004:212) sier ”være utfordrende å frigjøre seg fra det prekonstruerte”. Deres svar på dette er at utøvelse av refleksivitet i utforming og gjennomføring av forskningsprosjekter er nødvendig. I

---

²⁶ I et intervju med Gullestad hevder hun at en pådriver til denne ”elendighetsforskningen” er at: ”Myndigheten gir lett penger til forskning om grupper som ansees som problematiske, og da blir det lett en forskning som forsterker forståelsen av disse gruppene som problematiske” (Morgenbladet 31.03.06).

²⁷ Nærheten mellom praksisfelt og forskning kan også forstås i lys av at siktemålet med etablering av barnevernforskningsinstitusjoner i Norge var å styrke barnevernet gjennom forskningsbasert kunnskap. Mange av forskerne hadde en fagbakgrunn fra sosialt arbeid eller barnevern (Christiansen 2001:337).

Hjellbrekkes omtale av refleksivitet sier han at ”problemstillinger omkring refleksivitet vil slik også omhandle det hermeneutiske problemet om korleis ein kan studere eit fenomen som ein sjølv er ein del av.”(1997:255). Utfordringene her i dette forskningsprosjektet ligger nettopp i det å forske på det en selv er en del av. Nærhet mellom forskningsfeltet og praksisfeltet innebærer at forskeren kan være innløst i de samme logikker og forståelsesmåter som gjelder for barnevernfeltet. Forskeren kan for eksempel komme til ureflektert å gjøre bruk av de samme kategoriseringer av klienter som benyttes innenfor barnevernet eller andre velferdssystemer. Et annet forhold som spiller inn, og som kan forvanske forskerens muligheter til å stille kritiske spørsmål relatert til barnevernfeltet, er at dette omhandler familie, oppvekst og barn – temaer som står de fleste nært, som oppleves som naturlig og som alle er en del av.²⁸

”Sociologer er – som alle andre – begravet i sådanne forestillinger til halsen. Samfunnsforskeren setter sig som mål å trænge til bunds i et eller andet problem i den sociale verden, som han eller hun selv er et produkt af. Resultatet er, at de problemstillinger, der rejses, og de begreper, der bruges, uværgeligt affødes af undersøgelsesgjenstanden selv. Her tænker jeg især på de kategoriseringer og klassifikationer, der bruges, f.eks. dagligdags betegnelser for faglige uddannelser eller begrepsapparat, en faglig tradition er bygget opp omkring. Grunnen til, at de virker så oplagte og selvindlysende, er sammenfaldet mellem objektive og subjektive strukturer, der gjør det svært at forholde seg kritisk til dem.” (Bourdieu og Wacquant 2004:217).

I refleksiviteten ligger en ”radikal tvil” om det gitte – og gjør det nødvendig å bryte for eksempel med oppfattelsen om familien som en gitt størrelse i den sosiale virkeligheten (Bourdieu 2001:144). Ved å stille spørsmålet “Hva er slektsfosterfamilie” berøres implisitt spørsmål ved familien som den grunnleggende sosiale enhet. *Familien* som er et sentralt begrep i denne avhandlingen, oppfattes nærmest som et naturlig fenomen: ”intet forekommer mer naturlig enn familien. Denne sosiale konstruksjon synes å høre hjemme under det naturlige og universelle” (Bourdieu 2001:193).

---

²⁸ Hos Wadel (1991:18) beskrives dette som ”feltarbeid i egen kultur”: hvor språklige og andre kulturelle faktorer (som oppfattelser av naturens, virkelighetens, handlingens beskaffenhet) er felles for forsker og feltet hvor forskningen skjer. I Berger og Luckmans (2000) kunnskapssosiologi dreier dette seg om internaliserte sosiale strukturer som preger aktørens tenkemåte. Utfordringen for forskeren er at spørsmål ikke problematiseres eller utforskes fordi dette tas for gitt.

Refleksivitet i denne betydningen, forbindes gjerne med Bourdieu og metodologisk relasjonisme. Med et utgangspunkt i at virkeligheten er relasjonell har perspektivet metodologisk relasjonisme til hensikt å overskride motsetningsforholdet mellom subjektivitet og objektivitet som vitenskapsideal. I forklaringer av sosiale fenomener har det kollektive i dette perspektivet ikke forrang fremfor det individuelle og eller vice versa (Bourdieu 1995). Det er derimot det som ligger mellom, det vil si i sammenhengen, i relasjonene mellom det individuelle og det kollektive, som har forrang. Handlinger skjer innenfor rammene som skapes gjennom gjensidigheten i forholdet mellom objektive strukturer og subjektive prosesser.²⁹ Aktørene konstruerer sin sosiale virkelighet, handlinger gis mening, men på premisser som er samfunnsmessig skapt (Alvesson og Sköldberg 1994:103). Aktørforståelsen som legges til grunn referer altså til perspektiver som ser struktur både som forutsetning for – og resultat av aktørers handling (Bourdieu 1995; Berger og Luckmann 2000). Enklere sagt er for eksempel de intervjuede i mitt materiale skapt og skapende av de betingelser, de kontekstuelle forhold de lever innenfor. Deres framstillinger av oppvekst i slektsfosterhjem har derfor relevans utover de subjektive fortellingene og gir kunnskap om sosiale betingelser, relasjoner og handlingsrom innen barnevernfeltet.

I dette perspektivet er refleksivet en forutsetning for en vitenskapelig forskningsvirksomhet som har som ambisjon å ikke umiddelbart overta den dagligdagse og akademiske vanetenkningen om fenomenet som skal studeres (Bourdieu og Wacquant 2004:225-226). I denne sammenhengen er det nødvendig å gå nærmere inn på det Bourdieu omtaler som ”det dobbelte brudd” og historisering, som er særlig sentrale elementer i refleksiv forskning. I Bourdieus refleksive forskningsperspektiv er det sosiale forstått som sosialt og historisk konstruert (Prieur, Sestoft et al. 2006:216). Også kognitive strukturer og de kategorier som brukes for å beskrive verden og som oppleves som gitte/naturlige er produkter av sosialt konstruerte strukturer. Dette innebærer videre at også våre forståelser av forskningsobjekter er prekonstruerte. I dette perspektivet er det vesentlig å ha innsikt i ”analysegjenstandens’

---

²⁹ Antakelsen om at et nivå eller egenskap (mikro/makro, handling/struktur) ikke kan gis forrang fremfor et annet, er også til stede blant annet i Giddens’ strukturasjonsteori og innen kritisk realisme (Korsnes 1997).

utvikling over tid:’ en socialhistorisk forståelse av den samfunnsmessige konstruksjon av virkeligheten”. Historie er i denne sammenhengen ikke så mye beskrivelse av fortiden – som et forsøk på å forstå hvordan man forstår (Bourdieu og Wacquant 2004:219). Dette perspektivet ligger til grunn for den oppmerksomheten deler av barnevernfeltets historikk har fått i denne avhandlingen. Hensikten er å få innsikt i forhold som har brakt omsorgsivaretaelse av familiemedlemmers barn fra den private sfære til et anliggende (et problem) for barnevernet i offentlig sfære (Järvinen og Mik-Meyer 2006). Det vesentlige her er at historiebeskrivelsene gir tilgang til hvordan og hvorfor et fenomen har blitt forstått som det har (Bourdieu og Wacquant 2004:219-220). I kapittel 1 så vi at ulike faktorer som stor etterspørsel etter fosterhjem, rettighetsorientering, fokus på etnisitet og nye sosialfaglige vektlegginger har bidratt til å etablere slektsfosterhjem som barneverntiltak. I artikkel 1, ”Slektsfosterhjem i offentlig barnevern”, er hovedtemaet de forståelsesformer som gjorde seg gjeldende innenfor barnevernfeltet i tidsperioden (2002-2004) da nye retningslinjer ble vedtatt og som ble utslagsgivende for dagens praksiser med hensyn til slektsfosterhjem. En så her at tradisjonelle familieidealer og tolkninger av det biologiske prinsipp tillegges vesentlig betydning generelt i vurderinger av egnede fosterhjem og gjør seg spesielt gjeldende når slektsfosterhjem gis prioritet.

Med Bourdieus refleksive perspektiv må forskeren bestrebe seg på en kritisk vurdering og som han sier ”bryte” med etablerte prekonstruksjoner. Dette er vesentlig for å motvirke at forskeren overtar feltets³⁰ (barnevernets) selvfølgelig sannheter. Dette er en forutsetning for at forskningen skal kunne bidra med ny kunnskap som ikke ubevisst reproducerer allerede etablerte forforståelser. Hos Bourdieu utgjør dette en fordring om ”en radikal tvil”. På spørsmålet om hvordan denne radikale tvil kan utøves, og hvordan man foretar et ”brudd”, svarer Bourdieu (2004:219-226) at forskerens erkjennelse av problemet hjelper på, men er ikke

---

³⁰ Felt defineres som ”et nettverk eller konfigurasjon av objektive relasjoner mellom forskjellige posisjoner” (Bourdieu og Wacquant 2004:84-88). Feltbegrepet kan analytisk brukes til å begrepsfeste og avgrense deler av det sosiale (rom) som studeres (individer, grupper, institusjoner). Feltets grenser går der feltets effekt opphører.

nok. Det er nødvendig å historisere forskningsobjektet og delene av den sosiale virkelighet må ses ut ifra helheten. Historiseringen har en dobbel karakter ved at den undersøker både hvordan eksisterende kategorier er skapt og hvordan disse er reproduisert og naturalisert gjennom mentale og strukturelle forandringsprosesser (Hammerslev og Arnholtz Hansen 2009:22-23). Uttrykket ”det dobbelte brudd” viser til at samfunnsforskeren står overfor utfordringen å studere sosiale fenomener eller objekter som er underlagt forforståelser og prekonstruksjoner, samtidig som hun selv er en del av den sosiale verden og dermed preget av disse forforståelser og prekonstruerte kategoriseringer (Hammerslev og Arnholtz Hansen 2009:16-19). Dette innebærer en årvåkenhet ovenfor kategoriseringer, logikker, modeller for eksempel i offentlige dokumenter, rapporter eller annet materiale som brukes som kilde i forskning. Utfordringen for forskningen er å ikke overta, for eksempel ved å inkludere, de offisielle legitime problemformuleringene (”den byråkratiske framstillingen”) byråkratisk konseptualisering og universalisering innen feltet som studeres. I mitt forskningsprosjekt kunne dette for eksempel være å akseptere eller overta barnevernets bruk av fosterfamiliestatusen som en ”naturlig”, selvfølgelig kategorisering av familier som ivaretar omsorgen for andre familiemedlemmers barn. Poenget er ikke nødvendigvis å ekskludere det prekonstruerte, men å forstå funksjonene og relasjonene til de som benytter dem. Et eksempel på dette kan være at en families status som fosterhjem gir familien rettigheter og plikter i henhold til Lov om barneverntjenester og gir på samme tid barnevernet blant annet et kontrollansvar ovenfor familien. Statusen fosterhjem innebærer med andre ord rammer for relasjonen barnevern – familie og gir klare føringer for relasjonen, blant annet for maktforholdet i relasjonen.

En utfordring for forskerens utøvelse av den ”radikale tvil” er prekonstruksjonene som ligger nedfelt i språket. Dette kan være generelle klassifikasjoner eller kategoriseringer som for eksempel uttrykker faglige perspektiver og eller alminnelige oppfattelser (Bourdieu og Wacquant 2004:222). For eksempel benevnelse av besteforeldre og barn som bor hos

besteforeldre som fosterforeldre-fosterbarn-fosterhjem.³¹ Likefullt er dette begreper som jeg har benyttet i min framstilling i artiklene, for eksempel ved å benevne barn i fosterhjem som fosterbarn, eller omtale besteforeldre som fosterforeldre. Årsakene til dette valget ligger både i språkets begrensninger og i hensynet til plassbegrensninger i artikkelformatet. Disse hensynene forhindrer imidlertid ikke at språkbruken bidrar til å støtte opp om den ”byråkratiske konseptualiseringen” av barn som vokser opp hos sine besteforeldre som ”fosterbarn”.

Den samme årvåkenheten gjelder også forskerens situerhet³², de individuelle forforståelser og de kategoriseringer som er etablert i forskningsfeltet og som forskeren inngår i. Det refleksive perspektivet stiller altså spørsmål ved hvordan forskeren kan studere samfunnsfenomener som hun selv er en del av uten å reprodusere tatt-for-gitt-heter. Refleksivitet er ikke forstått som forskerens refleksjoner over seg selv som subjekt, men en kritisk holdning eller brudd med dagliglivets og akademisk vanetenkning (objektivering av egen forskerposisjon). For min egen del innebærer dette et krav om refleksjon blant annet om egen utdanning og yrkeserfaring fra barnevernet og hvordan dette eventuelt bidrar i kunnskapsproduksjonen gjennom formulering av problemstillinger, gjennomføring og tolkning av intervju og så videre. Et annet tema for refleksjon er de selvfølgeligheter som ligger i forskningsinstitusjonen som dette forskningsprosjektet utgår fra. Dette kan for eksempel være knyttet til idealer om praksisnær forskning – som gir føringer for hvordan forskningsprosjekter formes og dermed for kunnskapsproduksjonen.

Denne kritisk refleksive utforskningen må også rette søkelyset mot akademiske forståelser, det vil si forskningen selv og de forforståelser som er rådende blant forskere innen dette feltet.³³

---

³¹ Dette tematiseres i artikkel 3. Her løftes det fram hvordan benevnelser av nye klientgrupper (så som besteforeldre som ivaretar omsorgen for barnebarn) innen barnevernets systemspråk innebærer kategoriseringer som er tilpasset barnevernets etablerte forståelseskategorier.

³² Med Haraways begrep *situert kunnskap* påpekes at all kunnskap fra samfunnsvitenskapelig forskning inngår i en samfunnsmessig sammenheng. Med dette menes at erkjennelser og kunnskap som undersøkelser produserer, må forstås ut fra den sosiale sammenhengen de er produsert i, fra det sted hvor forskeren står, i den virkelighet som beskrives. Situert kunnskap forutsetter forskerens bevissthet og refleksjon om dette (Haraway 1995).

³³ Alvesson og Deetz (2000:230) betegner dette som kritisk samfunnsvitenskapelig metode som har som mål å ”reducera de förstrukturerade begränsningarna hos etablerade värderingar, praktiker och institutioner”.

Hensikten er å motvirke ”akademisk kortslutning”, det vil si at forskerens (den akademiske forståelse) forhold til undersøkelsesområdet ubevisst innskrives i og ”deformerer” forskningsobjektet (Bourdieu og Wacquant 2004). I artikkel 2 er dette et hovedanliggende. Nemlig å løfte fram de forforståelser av barn og andre barnevernklienter som langt på vei er befestet og naturalisert innen forskningsetikken. Vi problematiserer her konseptualiseringen av barn, og særlig barn i kontakt med barnevernet, som *sårbare* i forskningsetiske kontekster, hvilke forståelser av barn dette bygger på – og hvilke føringer dette kan gi for kunnskapsproduksjonen om barn (Alvesson og Deetz 2000). Gjennom en ”vennlighetsnet paternalisme” (Backe-Hansen 2001:19), et perspektiv som primært ser barn som sårbare med behov for beskyttelse – er det fare for ekskludering fra deltakelse og barn fastholdes i en ensidig objektposisjon i forskningen. Vi argumenterer her for en refleksiv forskningspraksis og en forskningsetikk som tar høyde for at barn, så vel som andre, kan være i behov av beskyttelse uten at dette utelukker deltakelse i forskning.

Kapittel 3

(Foster-)familien og den sosiale orden, familie som felt

Slektsfosterfamilie i spennet mellom privat og offentlig sfære

Forholdet mellom offentlig og privat er et tema som vedrører barnevern generelt og slektsfosterhjem spesielt. I barnevernets mandat ligger en rett og plikt til å intervenere privatsfæren ved alvorlige normbrudd ovenfor barn. Barnevernets særegne virksomhet er nettopp kjennetegnet ved at grensene mellom privat og offentlig sfære utfordres eller overskrides. En rekke sosiologiske teorier har behandlet dikotomien offentlig – privat, og kjennetegn ved forholdet mellom offentlige og private sfærer tematiseres innen klassiske og nyere sosiologiske teorier.

I dette kapitlet går jeg nærmere inn på hvordan man kan forstå slektsfosterfamilien, hva som kjennetegner denne familieformen og de handlingsgrunnlag slektsfosterfamiliens innlemming i offentlig barnevernfeltet innebærer. Dette gjøres ved å først beskrive slektsfosterfamilien i en velferdsstatskontekst. Deretter beskrives noen trekk ved kjente handlingstypologier som kan ligge til grunn for omsorgsutøvelse i slektsfosterhjem. Videre vil hoveddelen av dette kapitlet baseres på Bourdieus begrepsapparat knyttet til familie, noe som bidrar til å ytterligere synliggjøre kjennetegn eller særtrekk ved slektsfosterhjem og relasjonen mellom (slektsfoster-)familie og offentlige myndigheter.

Defamilisering og refamilisering i velferdsstaten

Differensieringen og utvidelsen av barnevernets ”familiekonstruksjoner”, det vil si mangfoldet av ulike typer fosterhjem som eksisterer i dag, kan ses i en velferdssosiologisk kontekst. Velferdsforskningen tematiserer forholdet mellom omsorgsutøvelse og ansvar som privat og som et offentlig anliggende. Forholdet mellom omsorg og lønnsarbeid er her sentralt og en skiller analytisk mellom omsorg som sinnelag, som tjenesteytelse og som arbeid (Leira 2004).

Forenklet kan man si at det går et skille mellom *omsorg for andre* og *omsorg for hverandre*. Førstnevnte viser til asymmetriske relasjoner, mens sistnevnte viser til symmetriske relasjoner (Madsen 2002:11).

Omsorgs- og familiepolitikk i det norske velferdsstatsregimet regnes blant de *defamiliserte* regimene. Med dette menes at velferdsregimer søker å redusere enkeltindividets avhengighet av familien (Noack 2004). Til forskjell har *familiebaserte* velferdsregimer til hensikt å fungere som sikkerhetsnett der familie og nettverk kommer til kort. Dette gjøres gjennom et minimum av støttetiltak. *Refamilisering* betegner tiltak så som lønnete omsorgspermisjoner, som legger til rette for at yrkesutøvelse og ivaretagelse av omsorg i familien skal la seg kombinere. Slektsfosterhjem, sett som barneverninstitusjon i dag, lar seg ikke umiddelbart plassere innenfor en av disse kategoriene. Slektsfosterhjem som barneverntiltak og barnevernpolitisk satsningsområde, kan på den ene siden forstås som refamilisering i den forstand at dette representerer en ny og utvidet satsning som søker å dekke omsorgsoppgaver som tidligere ble ivaretatt av barnevernssystemet – nå innen slekt og nettverk i privatsfæren. På den andre siden kan slektsfosterhjem betraktes som defamiliserende ved at det offentlige overtar ansvar for tilretteleggelse, forsørgelse og kontroll av eksisterende praksiser innen privatsfæren. Slektsfosterhjemsinstitusjonens tvetydighet er tidligere i artikkel 3 beskrevet som en velferdshybrid. I dette ligger det at slektsfosterhjem forstås som sammensatt av både offentlig og privat ansvar, og hvor grensene mellom disse kan være uklare (Egelund, Jakobsen et al. 2010:11). I det videre vil jeg med utgangspunkt i slektsfosterhjem forstått som familie og barneverntiltak ("velferdshybrid"), gå nærmere inn på hvordan slik tvetydighet kan prege slektsfosterhjemets handlingsgrunnlag.

Privat og offentlig, personlig og profesjonell

Den formelle kjernen i relasjonen mellom barnevern og fosterforeldre er fosterhjemskontrakten. Gjennom denne kan slektninger prinsipielt sikres de samme betingelser som andre fosterforeldre. Med hjelp av Engebretsens (2007:109) formulering kan

vi her spørre hva en kontrakt er, eller rettere hva en kontrakt *gjør*? Kontraktens funksjon i vår kultur viser gjerne til et formalisert bytteforhold mellom parter. I kontraktsforhold forutsettes at oppfyllelse av plikter og ansvar ikke hviler på følelser, men er noe man påtar seg mot gjenytelser. I kontraktens verdigrunnlag ligger det også at avtaleforholdet som kontrakten omhandler er tidsbegrenset. Kontraktsforholdet er et rasjonelt forhold mellom *parter* eller juridiske subjekter til forskjell fra en følelsesrelasjon mellom personer (Engebretsen 2007:110). Bytteforholdet i slektsfosterhjem består av at slektningene, for eksempel besteforeldrene forplikter seg til å ivareta daglig omsorg for sitt barnebarn. Implisitt i dette ligger avtaler om barnevernets kontroll og regulering av familiens kontakt med barnets foreldre. Besteforeldrene og deres barnebarn tilskrives statuser fra barnevernlovgivningens termer og blir fosterforeldre og fosterbarn. Gjenytelsen er økonomisk støtte og hjelpetiltak ved behov. Spissformulert kan en si at kontraktsinngåelsen symbolsk flytter familien inn i barnevernfeltet i den forstand at barnevernfeltets logikk vil være overordnet familiens.

Ulike sosiologiske teorier beskriver forholdet mellom familie og samfunn, mellom privat og offentlig sfære, med ulike analytiske begrep. I flere av artiklene i avhandlingen er denne tematikken berørt (1, 3 og 4). Jeg vil i det følgende gå nærmere inn på hva som preger handlingsgrunnlaget for omsorgsutøvelse for barn i slektsfosterhjem og hva som kan hevdes å særprege slektsfosterhjem til forskjell fra andre fosterhjem.

Omsorgsutøvelse innen henholdsvis familien og offentlig virksomhet kontrasteres gjerne med begrepene *personlig* omsorg, som refererer til det emosjonelle, uformelle, erfaringsbaserte, kontinuerlige, og *profesjonell* omsorg, som knyttes til det formelle, rasjonelle, vitenskapsbaserte og fragmentariske. Denne dikotomien mellom 'personlig og profesjonell' kan knyttes til teorier fra klassisk sosiologi. For eksempel er Tönnies' analytiske begreper *Gemeinschaft* og *Gesellschaft* (fra 1887) idealtyper som karakteriserer fellesskap basert på ulike handlingstyper og rasjonalitet. Fellesskap preget av *Gemeinschaft* er basert på varige tette, nære emosjonelle relasjoner og tradisjonspregede kollektivt orienterte handlinger. Fellesskap i slike relasjoner oppfattes som *naturlige* – familien er nettopp Tönnies' eksempel på

Gemeinschaft. Idealtypen *Gesellschaft* er betegnelsen for fellesskap basert på løsere forbindelser og strategisk individorientert nyttetenkning (valgvilje). *Deling* versus *bytte* kan karakterisere dikotomien Gemeinschaft–Gesellschaft (Falk 1999). I fosterhjem, særlig i slektsfosterhjem, konfronteres disse motstridende handlings og rasjonalitetstypene. For eksempel vil mange besteforeldre og tanter/onkler som er fosterforeldre finne det vanskelig eller ”unaturlig” å kreve utgiftsdekning – eller at kontakt med barnas foreldre skal reguleres ut fra formaliserte planer og kontrakter. Spissformulert kan det hevdes at idealer og mål for fosterhjems plassering (dets ”indre liv”) er fellesskap (Gemeinschaft) – mens de strukturelle rammene for fosterhjem er preget av bytte/nyttetenkning (Gesellschaft).

Bourdieu's teori om ulike økonomiers innflytelse på felters handlingsgrunnlag kan sies å ha paralleller til Tönnies' beskrivelser av fellesskap basert på deling versus bytte.

Motsetningsforhold mellom ulike handlingsgrunnlag eller logikker i privat og offentlige sfære kan skape kamp om hvilke verdier, forståelser eller logikker som skal ligge til grunn for slektsfosterhjem. I det videre vil jeg gjennom Bourdieus teori om familie som felt, synliggjøre særtrekk ved slektsfosterhjem og relasjonen mellom slektsfosterhjem og offentlige myndigheter. I dette ligger også familiens betydning for enkeltindividet, for tilskrivelse av symbolsk kapital og den enkeltes opplevelse av normalitet.

Felt – logikker – økonomier

Familiefelt

Familien spiller en avgjørende rolle i opprettholdelse av sosial orden, gjennom sosial og biologisk reproduksjon, det vil si reproduksjon av det sosiale roms struktur og sosiale relasjoner. Familiefeltet er også en av hovedarenaene for kapitalakkumulasjon i ulike former, og for overføring av ulike former av symbolsk, økonomisk, kulturell og sosial kapital mellom generasjoner. Begrepet familie kan betraktes som kategori, eller ”prinsipp” for konstruksjon av en kollektiv realitet, hvor bruken av begrepet både innebærer beskrivelser av og anvisninger

til hva som er å anse som familie (Bourdieu 1996:20-23). Familie som kategori, både i dagligtalen og i forskningsfeltet, refererer til bestemte representasjoner: For det første ses familien som en realitet hvor *enkeltmedlemmenes egenskaper relateres til (familie-) gruppen* – hvor personene har en felles tilværelse og deler syn på verden. For det andre har ulike definisjoner av familie til felles at familien eksisterer som et separat sosialt univers med lukkede dører og symbolske barrierer mot omverdenen som skal beskytte et (”hellig og hemmelig”) ”backstage” – det vil si *det private*. Den tredje representasjonen er boligen eller *husholdet* sett som en stabil enhet og som kan videreføres til kommende generasjoner. Familie som kategori fremtrer dermed som mer enn summen av familiemedlemmer, som et ”kollektivt subjekt” – hvor medlemmene forventes å opptre som deler av en enhet.

Familien er i dette perspektivet å betrakte som et av flere felt i samfunnet som fungerer etter egne *lover* (Bourdieu 2001:161-162).³⁴ *Lovene* eller logikkene som det her er snakk om, gjør feltets interesser gjeldende og virker som grunnlag for feltets praksiser og forventer bestemte handlingstyper av aktørene. Et eksempel som Bourdieu gir på slike lover er ”kunst for kunstens skyld” i kunstfeltet. Andre eksempler kan være ”forretning for fortjeneste” i forretningsfeltet, eller ”barnevern for barnets beste” i barnevernfeltet. Lovene eller logikkene i feltene er i større eller mindre grad preget av ulike økonomier, det vil si symbolsk økonomi eller økonomisk økonomi. Mens den symbolske økonomi preges av (implisitt) gaveutveksling er pengeøkonomien knyttet til (eksplisitte) bytteforhold. Denne distinksjonen er sentral for forståelsen av kjennetegn ved slektsfosterhjem til forskjell fra andre fosterhjem.

Symbolsk økonomi, fornektelse av økonomiske interesser

Familien er et av de typiske felter hvor normer om uegennytt begrensar aktørenes streben etter økonomisk utbytte (Bourdieu 2001:167). I dette feltet forventes bestemte handlingsmåter som innebærer inkludering, medansvar, sjenerøsitet etc. fra slekten – og en forventning om at

---

³⁴ *Lover* er begrepet som benyttes i den danske oversettelsen av *Raisons pratiques : sur la théorie de l'action* til Af praktiske grunde: omkring teorien om menneskelig handle.

slektingene har en ”disposisjon” etablert gjennom deres habitus for slik uegennytte. Bourdieu omtaler dette som *forpliktende følelser og følelsesmessige forpliktelser* (familiefølelser) (1996:22). I dette ligger et sammenfall mellom forventninger fra omverdenen at familiemedlemmer synliggjør sin følelsesmessige tilknytning, for eksempel ved å ivareta omsorgen for andre familiemedlemmers barn, og at familiemedlemmer selv føler en forpliktelse til å bidra til dette. I slike felt er ”loven” om økonomiske interesser satt ut av kraft. (Dette betyr ikke at den økonomiske logikken er ukjent for disse feltene). For slektsfosterhjem slår denne ”disposisjonen” særlig ut i mødrenes familier – og da i særlig grad for kvinnene i disse familiene. Som jeg redegjør for i artiklene 1, 3 og 4 gjelder betegnelsen slektsfosterforeldre nasjonalt og internasjonalt i de fleste tilfeller mormødre og tanter. Dette gjelder også vårt materiale (Holtan og Thørnblad 2009).

De symbolske goders økonomi som gjelder i familiefeltet, hviler på fortrenging av økonomiske interesser. Prisen må derfor skjules (aktivt eller passivt) – eller det blir stående i det uvisse hva prisen representerer. De symbolske goders økonomi er altså en økonomi som er basert på det vage og ubestemmelige, og hviler på et ”ekspliseringstabu” (Bourdieu 2001:213). Økonomiske interesser forblir implisitt eller man benytter eufemismer³⁵, det vil si fornektende, omskrivende språkbruk når økonomiske interesser omtales. Det som fornektes er ”noe-for-noe”-forholdet, bytteforholdet i den økonomiske økonomiens logikk. I motsetning til i den økonomiske økonomien tenderer det symbolske konstruksjonsarbeidet til å skjule bytteforhold ved den angjeldende praksisen (ibid:184).³⁶ Familien er i følge Bourdieu det mest utpregede eksempelet på et felt for dette. Å benevne noen som familie, for eksempel ved å si at hun er (som) en søster, er å utelukke en egennyttig logikk som har nyttemaksimering som hensikt.

“Thus, in family discourse, the language that the family uses about the family, the domestic unit is conceived as an active agent, endowed with a will, capable of thought, feeling and action, and founded on a set of cognitive presumptions and normative prescriptions about the proper way to conduct domestic relations. It is a world in

---

³⁵ Eufemismer: ”forvandling gjennom ord” (Bourdieu 1996:86).

³⁶ ”Det symbolske arbeidet består i å utforme og holde på formene.” (Bourdieu 1996:84).

which the ordinary laws of economy are suspended, a place of trusting and giving – as opposed to the market and its exchanges of equivalent values –.“ (Bourdieu 1996:20).

Fosterfamilien har familien som modell og har som mål å fungere som en familie – det vil si utenfor den økonomiske egennyttens logikk. De økonomiske overføringene som følger med fosterhjemsetablering kan derfor oppleves problematiske eller ubehagelige for familiemedlemmene. Ulvik (2003) har gjennom intervju med fosterforeldre studert dette fra et kulturpsykologisk utgangspunkt. Her forholder den enkelte fosterforelder seg til kulturens ”meningstilbud” når deres fosterforeldreskap utformes – det er altså verken tilfeldig eller gitt hvordan de skaper sitt fosterforeldreskap. Dette ”meningstilbudet” for fosterforeldre innehar hele spennet mellom *foreldreskap* og *yrkesutøvelse*. Uavhengig av hvor fosterforeldre plasserte seg i dette spennet, opplevde de temaet økonomi i tilknytning til fosterforeldreskap som et illegitimt eller sensitivt tema. Ubehaget var knyttet både til relasjonen til barnet, omverdenens reaksjoner og ”forhandlinger” med barneverntjenesten (Ulvik 2003:178). Her synliggjøres pengeutvekslingens sterke symbolske betydning når familierelasjonen skal framvises³⁷, og kommer i konflikt med hvordan (foster-)familien ønsker å bli oppfattet av omverdenen. Fosterfamilien kan ses som et område eller felt hvor disse tabuene aktualiseres og hvor det utspilles en kamp om hvilken logikk og økonomi som skal gjelde. For at en symbolsk utveksling skal fungere er forutsetningen at aktørene deler de samme vurderingskategoriene. Aktørene kjenner og tror på den symbolske utvekslingen, noe som er et resultat av et kollektivt arbeid hvor aktørenes habitus er organisert sosialt på en bestemt måte (for eksempel at det er mest ”naturlig” for bestemødre å ivareta omsorgen for barnebarn, og derved kan betraktes som en kjønna virksomhet). Det vil si, en kroppsliggjøring av kognitive strukturer som stemmer overrens med de objektive strukturene (Bourdieu 2001:214).

”To understand how the family turns from a nominal fiction into a real group whose members are united by intense affective bonds, one has to take account of all the practical and symbolic work that transforms the obligation to love into loving

---

³⁷ Finch (2007:70) bruker begrepet ”to display family” som; prosesser av framvisning hvor individer og grupper viser hverandre og et relevant publikum at de utfører familiehendinger, og dermed bekrefter relasjonen som familierelasjon, hvem man hører til, og gjør familiens konturer synlige (jf. artikkel 3, side 52).

disposition and tends to endow each member of the family with a 'family feeling' that generates devotion, generosity and solidarity" (.....) The structures of kinship and family as *bodies* can only be perpetuated through a continuous creation of family feeling, a cognitive principle of vision and division that is at the same time an affective principle of cohesion, i.e. the adhesion that is vital to the existence of a family group and its interests". (Bourdieu 1996:22)

I differensierte samfunn omgis imidlertid familiefeltet av markedøkonomiens økende innflytelse og presser familiens logikk ved at beregningens logikk (som skal ivareta enkeltindividets interesser) føres inn i familien.³⁸ Utviklingen av fosterhjemsinstitusjonen kan sees i lys av dette teoretiske perspektivet. De generelle tendensene er øket differensiering og profesjonalisering av fosterhjem. Dette er blant annet knyttet til individualiseringsprosesser hvor hensynet til det individuelle barnets (særegne) behov blir ytterligere vektlagt. Behovet for variasjoner i "fosterhjemstilbud" øker med variasjonene i de tilskrivninger som gjøres av barns særskilte behov. Dette bidrar også til å skape et marked for spesialisering og kommersialisering.³⁹ Eksempler på slik utvikling er tilveksten av alderstilpassede fosterhjem (for eksempel ungdomsfamilier), fosterhjem som har en særskilt etnisk tilknytning, fosterhjem som har kompetanse i forhold til spesielle problematikker eller diagnoser. I disse fosterhjemmene endres fosterforeldrenes posisjon fra "foreldre" i retning yrkesutøvere. Satt på spissen kan man si at i det profesjonaliserte fosterhjemmet endres parolen eller logikken for handling fra 'omsorg i og for familien' til 'omsorgsarbeid for barnet'. I logikken som følger med utviklingen av fosterhjemsvirksomhet som fag og yrke, ligger også innflytelse fra den nyttemaksimerende økonomien.

---

³⁸ Dette kan forstås som eksempel på Habermas teori om kolonisering av livsverden (dvs. tradisjon, kultur, interaksjon som preger dagliglivet, "hverdagslivet slik det oppleves og leves") Livsverden preges av interaksjon, tradisjon og fellesskap - ikke instrumentell målrasjonell virksomhet som i arbeidslivet. I dette ligger det en påstand om en pågående utvidelse av formålsrasjonell styring fra det offentlige (systemverden), på bekostning av livsverdens kommunikative rasjonalitet (Moe 1994:240). For familiemedlemmer i slektsfosterhjem som ikke kan velge seg ut av denne situasjonen innebærer dette en betydelig begrensning i deres innflytelse over sin egen situasjon.

³⁹ Profesjonalisering av omsorgstiltak og økte tendenser til kommersialisering av tiltak gjelder også de øvrige nordiske landene (Hjort 2010).

En side ved dette kan være at fosterforeldre gis økt tilgang til ettertraktet symbolsk kapital⁴⁰ og derigjennom anerkjennelse og mulighet til andre (mer sentrale) posisjoner i barnevernfeltet. Enkelt sagt representerer profesjonalisering og den økonomiske logikken i denne sammenhengen to sider av samme sak.

Slektsfosterhjem utfordrer, eller passer ikke inn, i dette bildet av en profesjonaliserende fosterhjemsinstitusjon.⁴¹ Disse fosterhjemmene er til forskjell fra de øvrige basert på slektskap og vanligvis etablerte relasjoner mellom barn og fosterforeldre. Den familiebaserte tilknytningen er den primære egenskapen som har kvalifisert for fosterhjemstatus – ikke en generell kompetanse med hensyn til å motta potensielle fosterbarn. Barna inngår vanligvis i familiegruppen før familien defineres som fosterfamilie – og har allerede en plass i familiens private ”backstage”. Dette er ikke en posisjon som skapes gjennom fosterhjemsarbeid. Til forskjell fra mange fosterhjem utenfor slekt ligger det en felles identifisering med familiegruppen og tilknytning til husholdet. Gjennom dette er det også etablert en forutsetning om kontinuitet og varige relasjoner som ikke er gitt i andre fosterhjem. Sett gjennom Bourdieus analytiske begrepsapparat vil dette si at slektsfosterhjem sammenliknet med andre fosterhjem tydeligere tilhører et familiefelt preget av ivaretagelse av fellesskapets interesser og hvor den symbolske økonomiens logikk ligger til grunn for familiens praksis.

Familien i vårt samfunn er fortsatt, på tross av krefter som splitter, et sted for reproduksjon og for akkumulasjon av alle former av kapital. Arbeidet for å befeste familien støttes av staten gjennom symbolske og materielle handlinger, som gjennom lovgivning, tilrettelegginger, økonomiske overføringer. I dette perspektivet kan etableringen av slektsfosterhjem ses som en av statens mange intervensjoner for å styrke og gjenskape ideen om hva familie/slekt er og bør

---

⁴⁰En hvilken som helst egenskap kan fungere som symbolsk kapital, men *må oppfattes* som symbolsk kapital i gruppen eller feltet. Symbolsk kapital karakteriseres ved å ”dukke opp i en sosial relasjon mellom på den ene siden noen egenskaper hos en gitt agent og på den andre siden agenter som er i besittelse av adekvate oppfattelseskategorier” (Bourdieu 2001:190).

⁴¹ Denne beskrivelsen viser til et hovedtrekk. Innenfor de ulike fosterhjemskategoriene vil det være variasjoner, og det vil også være varianter av likheter mellom fosterhjem som tilhører ulike kategorier.

være. Dette kan også sees som uttrykk for at offentlige barneverns vurderinger av slektsfosterfamiliens symbolske kapital har endret karakter. Som beskrevet i artikkel 1 og i kapittel 3 var sosial arv tidligere til hinder for plassering i slekt. Slekten tilskrives i dag kvaliteter og det legges vekt på andre deler av den symbolske og sosiale kapitalen (slik som biologisk tilknytning) når omsorgskompetanse skal vurderes.

Normal familie

Familie kan forstås som et privilegium instituert til universell norm: "a de facto privilege that implies a symbolic privilege – the privilege of being *comme il faut*, conforming to the norm, and therefore enjoying a symbolic profit of normality". (Bourdieu 1996:23). Slik jeg leser Bourdieu peker han her på betydningen familien har som grunnlag for den enkelte aktørs posisjon i samfunnet – og opplevelse av normalitet. Den sterke forbindelsen mellom enkeltindividet og vurderinger av familien relatert til normalitet, er aktualisert i flere av artiklene i denne avhandlingen. Både i de intervjuedes uttalelser som er beskrevet i artikkel 3 og 4 og i høringsuttalelser i artikkel 1, er det et poeng at (foster-)familien skal være så *alminnelig* som mulig. Mens sistnevnte legger større vekt på familiens struktur for tilskrivelse av normalitet ("vanlig" familie, det vil si fortrinnsvis heterofile par med biologisk tilknytning til barnet), legger fosterbarna vekt på sin opplevelse av familien (relasjonene innen familien) som vanlig eller normal uavhengig av familiens struktur. At familien framstår som alminnelig og normal er i begge tilfeller viktig og knyttes implisitt sammen med enkeltindividets opplevelse av egen normalitet.

Kapittel 4

Tidligere forskning

Slektsfosterhjem som forskningstema

Ulikheter blant annet i lovgivning, velferdsordninger og tradisjoner medfører forskjellige barnevernpraksiser i ulike land. Et eksempel på dette er de store variasjonene landene imellom når det gjelder omfang av slektplasseringer.⁴² Relevansen av å sammenlikne norske og internasjonale forskningsresultater må derfor vurderes i lys av hvorvidt landenes samfunnsforhold er sammenliknbare. De nordiske landene skiller seg fra øvrige land i Vest-Europa (og USA) med sine sterke og ekspansive velferdsstater hvor det offentliges investeringer i barneomsorg, og annen omsorgs- og forsørgelse er betydelig (Ellingsæter og Leira 2004:24). Felles for de nordiske landene er at slektsfosterhjem nå prioriteres når det offentlige overtar omsorgsansvaret for barn. I likhet med i Norge er dette nedfelt i lovverket i Sverige og Finland.⁴³ På Island gir barnevernlovgivningen anledning til slektplasseringer og det legges vekt på at søsken i fosterhjem skal vokse opp sammen.⁴⁴ I Danmark trådte Anbringelsesreformen i kraft 1. januar 2006.⁴⁵ Et sentralt element i reformen er økt inkludering av slekt og nettverk i barnevernarbeid, også i form av slekts/nettverkfosterhjem (Knudsen og Egelund 2011). På denne bakgrunn vil denne forskningspresentasjonen hovedsakelig konsentreres om forskning fra Norden.

---

⁴² Noen eksempler som illustrerer slik ulikhet mht omfang av slektplasseringer kan være Storbritannia der ca 18 % av alle fosterhjem er i barnets slekt, i USA 25 %, i Australia 45 % (Bullock, Courtney et al. 2006). I Spania er den vanligste plasseringsformen institusjon, og når fosterhjem benyttes utgjør slekt 85 % . I Sverige og Danmark bor ca 15 % av fosterhjemsplasserte hos slektninger (Backe-Hansen mfl. 2010).

⁴³ I Socialtjänstlagen 6. kap. 5 § heter det: När ett barn placeras skall det i första hand övervägas om barnet kan tas emot av någon anhörig eller annan närstående. Vadsom är bäst för barnet skall dock enligt 1. kap. 2 § alltid beaktas. <https://lagen.nu/2001:453> (lest:12.04.11) I den finske Barnskyddslagen (BskL) 417/2007 heter det i § 32 at: ”Innan ett barn placeras utom hemmet ska det alltså utredas vilka möjligheter släktingar eller andra barnet närstående personer har att ta emot barnet.” (Kuoppola og Säkkinen 2010).

⁴⁴ Child Protection Act, No. 80/2002, Article 67 Selection of foster parents.

⁴⁵ Til forskjell fra norsk og svensk lovgivning legges det i Serviceloven særlig vekt på sosial tilknytningen mellom barn og familie som grunnlaget for plassering i slekt/nettverk. Slekts/nettverkfosterhjem i Danmark mottar ikke de samme økonomiske tilskudd som andre fosterhjem. Dette for å tydeliggjøre at fosterforeldrene, som barnet har en tilknytning til, har påtatt seg omsorgen pga gjensidig tilknytning (Knudsen 2009).

Slektsfosterhjem som eget forskningstema vokste fram i USA fra 1990-tallet. Det første nordiske forskningsarbeidet som hadde fokus på bruk av slektsplasseringer var Vinnerljangs studie i Sverige i 1993. På samme vis som barnevernet gjennom historien er influert av ulike fagtradisjoner og disipliner er barnevernrelatert forskning uensartet. I barnevernforskning som forskningsfelt møtes ulike fagligdisipliner og forskningstradisjoner. Foruten sosiologi er psykologi, pedagogikk, antropologi, historie og rettsvitenskap disipliner som er representert. Slektsfosterhjem som forskningstema berøres både av barndoms-, kjønns-, familie- og velferdsforskning. Slektsfosterhjem kan forstås og studeres på ulike måter, for eksempel som offentlig tiltak, som tradisjonspraksis i sivilsamfunnet, som kjønnet ansvarsutøvelse, eller som familiemodell. En oversikt over relevant forskning vil således bestå av arbeider fra flere disipliner enn sosiologi, berøre ulike tema og tilhøre ulike vitenskapsteoretiske perspektiver. Dette framkommer i artiklene i avhandlingen og i dette sammenbindingskapittelet. Jeg vil her først gi en kort oppsummering som viser variasjonen i forskningslitteraturen som er benyttet i avhandlingens fire artikler. Jeg går ikke nærmere inn på tematikk og resultater fra denne forskningen da dette er redegjort for i artiklene hvor de refereres. Deretter refereres forskningsresultater fra en kunnskapsoversikt som inkluderer nordisk og europeisk forskning om slektsfosterhjem for tidsrommet 1980-2009. Avslutningsvis i kapittelet omtales resultater fra relevante nyere studier, publisert etter 2009.

Avhandlingens første artikkel, "Slektsfosterhjem i offentlig barnevern", har fokus på hvilke vurderinger, verdier og argumentasjoner som var framtreddende i prosessen som ledet fram til institusjonalisering av slektsfosterhjem som offentlig tiltak. I artikkelen benytter jeg begreper og perspektiver fra studier relatert til barnevernfeltet blant annet fra sosiologi, antropologi, kriminologi og historie. I artikkel 2, " "Sårbare" barn som deltakere i kvalitativ forskning", diskuteres etiske retningslinjer for samfunnsforskning og implikasjoner ved å inkludere ulike grupperinger som deltakere eller informanter i forskning. Her legges det særlig vekt på barndomssosiologiske perspektiver og empiriske studier som berører barns deltakelse og andre "sårbare" deltakere i forskning. Studiene som refereres er forankret blant andre i

disiplinene psykologi og pedagogikk. Artikkel 3, ”Oppvekst i slektsfosterhjem: unge voksne fosterbarns familieforståelser”, omhandler fosterbarns oppfatning av familie. Foruten familiesosiologiske perspektiver – refereres barnevernrelatert forskning fra ulike fagdisipliner. Temaet for artikkel 4, ”Kinship Foster Children: Actors in Their Encounter with the Child Protection System”, er fosterbarns aktørskap i deres møte med barnevernet. Her benyttes studier fra velferds- og barndomssosiologi samt generell sosiologisk teori.

I det videre gjør jeg rede for nyere relevante forskningsresultater og relatere dette til vår studie. Utsnittet som presenteres er tematisk avgrenset til slektsfosterhjem, med vekt på forskning som har inkludert fosterbarns deltakelse.

I en kunnskapsstatus over forskning om fosterhjemsplasseringer gjennomgås nordisk og europeisk forskning for tidsrommet 1980 til og med 2009 (Backe-Hansen et al. 2010:19-27). Her pekes det på at slektsplasseringer er et forholdsvis nytt område innen forskningen. Forskingen har særlig rettet seg mot forekomst og stabilitet i slektsfosterhjem, omfang av kontakt med foreldre, slektsfosterforeldres sosiale bakgrunn, kjennetegn ved barna og slektsfosterhjemsplasseringers følger for familierelasjoner. Forskningsgjennomgangen viste at slektsfosterhjem var mer stabile og langvarige enn andre fosterhjem og barna opplevde færre flyttinger (både planlagte og utilsiktede). Fosterforeldre er vanligvis i mors slekt, ofte er det en enslig mormor. Slektsfosterforeldre kommer dårligere ut enn andre fosterforeldre med hensyn til sosioøkonomiske ressurser som utdanning, inntekt, og offentlig støtte. Barnets alder ved plasseringstidspunktet har betydning for stabiliteten. Noen forskningsresultater viser at barna i mindre grad var problembelastet enn barn i andre fosterhjem. Barn i slektsfosterhjem bytter sjeldnere lokalmiljø når de flytter til slekt enn barn som flytter til andre fosterhjem. Det var mer kontakt mellom barn og foreldre (særlig mor) i slektsfosterhjem enn andre fosterhjem. Kontakten med biologiske foreldre kan bidra til komplekse familierelasjoner og oppleves belastende for slektsfosterforeldre.

Disse forskningsresultatene reiser spørsmål ved hvilke andre kjennetegn slektsfosterhjem innehar som kan forklare tendensen til høyere grad av stabilitet på tross av mindre ressurstilgang sammenliknet med andre fosterhjem. Når det gjelder forskning (fram til 2009) basert på barn og unges egne erfaringer fra fosterhjem, karakteriseres dette i forskningsgjennomgangen som et ”kunnskapshull” (Backe-Hansen, Egelund et al. 2010). Dette gjelder særlig barn og unges erfaringer fra slektsfosterhjem. Det påpekes også et behov for forskning om betydningen av tilknytningsrelasjoner for fosterbarns tilpasning i voksen alder. I Anderssons (2008) longitudinelle studie basert på kvalitative intervju med fosterbarn inngår intervju med unge voksne fosterbarn (referert i artikkel 1 og 3) og vektlegger tilknytning som sentralt for den enkeltes tilpasning. Hennes forskning omfatter imidlertid ikke slektsfosterhjem.

De eneste nyere nordiske studiene (etter 2009) jeg har funnet som omhandler slektsfosterhjem og hvor fosterbarn deltar, er Egelund, Jakobsen og Steens studie fra 2010 samt Knudsen og Egelund (2011). Begge studiene inngår i et større forskningsprosjekt om plasseringsformer i Danmark. I Knudsen og Egelunds studie (2011) deltok 127 fosterbarn i alderen 15-24 år i en spørreskjemaundersøkelse. Hensikten var å undersøke relative effekter av slektplassering sammenliknet med plassering i andre fosterhjem. I likhet med andre internasjonale studier fant de at slektsfosterhjem er stabile. Resultatene fra denne undersøkelsen viste videre at fosterbarn i slekt hadde et sterkere nettverk og oftere kontakt med foreldre og øvrig familie enn fosterbarn utenfor slekt. Fosterbarn utenfor slekt har oftere psykiske problemer, i den forstand at eksterne instanser ble involvert oftere (2011:10), men barn i og utenfor slekt klarte seg like godt med hensyn til skole og arbeid. For de fosterbarna som trengte mest støtte var imidlertid resultatet med hensyn til gjennomført utdanning og beskjeftigelse, best for fosterbarn utenfor slekt. Fosterbarn i slekt oppfattet fosterfamilien som sin nærmeste familie, men de hadde mer konflikter med fosterforeldrene i det daglige enn andre fosterbarn. Det var ingen forskjell på fosterhjemstypene med hensyn til fosterbarns kriminalitet eller bruk av rus. Knudsen og Egelund (2011) konkluderer med at den vesentligste effekten av slektsfosterhjem er at disse i større grad enn andre fosterhjem sikrer fosterbarn et sosialt nettverk. Manglende

nettverk anses iflg. Knudsen og Egelund som et ”kardinalproblem” for mange fosterbarn når de som unge voksne skal over i selvstendig tilværelse. Nettverk har avgjørende betydning, ikke bare som psykisk gode, men også blant annet for praktisk hjelp, støtte og deltakelse i felles aktiviteter (2011:106).

I Egelund, Jakobsen og Steens studie fra (2010) er 15 tilfeldig utvalgte ungdommer og unge voksne i alderen 13-20 år i slektsfosterhjem, intervjuet om egne erfaringer. I likhet med i våre beskrivelser i artikkel 3 fremheves de unges familieforståelser basert på egne erfaringer og vurderinger og deres vektlegging av normalitet i egen oppvekstfamilie. Egelund et al. (2010:106) påpeker at slektsfosterhjem innebærer andre oppvekstbetingelser enn øvrige plasseringsformer. Et sentralt kjennetegn er at mange slektsfosterhjem har forutsetninger for å skape opplevelse av *sammenheng* gjennom kontinuitet i nære sosiale relasjoner. Denne *sammenheng* innebærer opplevelse av tilhørighet i familien, å oppleve seg *synlig*, av gjenkjennelse og felles referansepunkter som skaper sikkerhet. I deres analyse av hva som særpreger slektsfosterhjem gjør de bruk av Honneths perspektiv på anerkjennelse og hans tre anerkjennelsessfærer (privat-, solidarisk og rettslig sfære) (Egelund, Jakobsen et al. 2010:103-106). Her fokuseres det på betydning av anerkjennelse for å oppnå en tilfresstillende identitetsutvikling. Anerkjennelse i privatsfæren imøtekommer primære behov for kjærlighet, fortrolighet og hengivenhet. Anerkjennelse i det rettslige sfæren representerer rettferdighet og likebehandling, mens anerkjennelse i den ”solidariske sfæren” innbefatter felleskap blant annet gjennom arbeid, kultur og politikk. Framtredende i sistnevnte er anerkjennelse av individet for dets verdi for fellesskapet. Privatsfæren ansees å ha en særlig betydning for utviklingen av selvtillit og legger grunnlaget for evnen til senere å inngå i likeverdige sosiale relasjoner. Privatsfærens særstilling knyttes til kjærlighetsrelasjonen og til symmetrien i disse relasjonene. Det er imidlertid ikke gitt at slektskap gir slike nære følelsesrelasjoner (”følelsemessig fundament”). Likefullt er det her et potensial til det Egelund mfl. omtaler som ”drivstoffet” primær omsorg næres av: ”Den personlige, moralsk forpliktende, uforbeholdne og kontinuerlige relation.”(2010:106).

Egelund mfl. retter også oppmerksomheten mot problemstillinger som er beslektede med fokuset i mine artikler. Dette dreier seg om hvordan slektsfosterhjem kan forstås og hvorvidt det er relevant å betegne prosessen barna gjennomgår som en (slekts-)fosterhjemplassering. Deres analyser viste at fortellingene til barn i slektsfosterhjem skilte seg markant fra beretninger fra barn i andre fosterhjem og institusjoner (2010:111-112):

”de slægtsanbragte karakteriserer det at bo hos familie som ’normalt’ og som noget, der ikke kræver så mange forklaringer. Dermed behøver de ikke i lige så høj grad som andre anbragte børn og unge at gøre en stor del af deres liv usynligt for andre. Følelsen af at være ’unormal’, ’forkert’ eller på anden måde stigmatiseret er en central erfaring blandt anbragte børn og unge, og i dette lys er billedet, som de slægtsanbragte tegner af sig selv, værd at bemærke: De fremtræder gennem deres egne beretninger som grundlæggende almindelige (Burgess, Rossvoll et al. 2010) børn og unge, der blot har en usædvanlig baggrund.” (Egelund, Jakobsen et al. 2010:12).

I en artikkel fra 2010 av Burgess, Rossvoll, Wallace og Daniel basert på intervju med 12 barn og unge i alderen 11-17 år i slektsfosterhjem i Skottland, legges det i likhet med hos Egelund mfl. (2010) vekt på barnas opplevelse av *sammenheng*. Burgess mfl. advarer mot naiv romantisering av slektsplasseringer ved å minne om at slektsfosterhjem ikke er ukomplisert og at stabilitet i fosterhjem ikke er det samme som fravær av ulykkelighet. På bakgrunn av egen og andres tidligere forskning poengterer forfatterne at kompleksiteten i disse fosterhjemmene indikerer at de bør ha like mye (muligens en annen type), om ikke mer støtte, fra hjelpeapparatet enn andre fosterhjem. Det pekes på at svak økonomi i lokalsamfunn og generell mangel på fosterhjem vil kunne øke forekomst av upassende slektsfosterhjem. Flertallet av de intervjuede barna betraktet sin familiesituasjon som en av flere typer familier. Dette var *deres* familie som de følte tilknytning til og som de ikke ønsket å flytte fra. De som hadde erfaringer fra andre fosterhjem betraktet dette som noe fundamentalt annet enn å bo hos slekt. I dette framheves barnas opplevelse av normalitet i familiesituasjonen. Et sentralt forskningsresultat her som hos Egelund, er barnas opplevelse av kontinuitet, trygghet og sikkerhet med hensyn til stabilitet i følelsesmessige relasjoner hos slektningene de bor hos: ”Kinship care provides continuity; this includes young people living with those who know their family history and can help them make sense of their past” (Burgess, Rossvoll et al.

2010:305). I likhet med fosterbarnas beskrivelser i vår studie (se artikkel 4) har barnevernet sjelden en sentral posisjon i barnas og de unges liv når de vokser opp i egen slekt. Også hos Egelund mfl. er barnevernets plass nedtonet i barn og unges beskrivelser av egen tilværelse, hvilket omtales som ”slektplasseringens normalitet” (2010:114).

Oppsummert viser forskning at slektsfosterhjem kan fungere like godt – og på noen områder noe bedre enn andre fosterhjem. Studiene viser også at slektsfosterhjem disponerer mindre ressurser enn andre fosterhjem. Dette kan sees som et paradoks og peker på spørsmål om hvilke kvaliteter eller egenskaper som særpreger slektsfosterhjem og som kan forklare slektsfosterhjemets ”suksess”. Studiene basert på kvalitative data, våre egne inkludert, retter seg mot de fosterhjemsplassertes egne opplevelser, meninger og vurderinger av oppvekst i slektsfosterhjem. Her synliggjøres at deres opplevelse av sammenheng i egen livshistorie og kontinuitet i sosiale relasjoner tillegges stor vekt. Fosterbarnas betraktninger rundt oppvekst i slektsfosterhjem skrives ofte inn i en normalitetsdiskurs i forhold til familie og mindre inn i en barneverns- eller fosterhjemsdiskurs.

Kapittel 5

Kvalitativt materiale som grunnlag for studier i barnevernfeltet

---

I dette kapitlet beskriver jeg hvilke forskningsområder og hvilken kunnskapsproduksjon de fire artiklene inngår i. Videre drøfter jeg særtrekk ved materialet fra kvalitative intervju og høringsdokumenter. Deretter redegjør jeg for hvordan analysene som ligger til grunn for artiklene er gjennomført.

Barndomssosiologiens forståelse av barn som sosiale aktører og barndom som sosialt konstruert og kulturelt, historisk og geografisk situert, er et sentralt perspektiv og utdypes i flere av artiklene i denne avhandlingen (artikkel 2, 3 og 4). Denne forståelsen av barndom innebærer at en ikke kan snakke om barndom i entall, men om flere barndommer (James, Jenks et al. 1999; Mayall 2002).⁴⁶ Min studie har utforsket hvordan enkelte sider ved det å vokse opp under offentlig omsorg i slektsfosterhjem kan arte seg. Jeg har særlig vært opptatt av fosterbarns familieførståelser og posisjonering i møte med barnevern, og hvordan dette formidles av noen tidligere og nåværende fosterbarn (artikkel 3 og 4). Studien har også fokus på hvordan barn/fosterbarn betraktes ontologisk innen offentlig forvaltning og hvilke verdimeslige argumenter som ligger til grunn for vurderinger av hva som ivaretar ”barnets beste” (artikkel 1 og 2).

Gullestad (1996:17-18) inndeler studier av barndom i tre ulike forskningsområder:

1. *Fakta om barns liv*. Dette er forskning som fokuserer på hvordan barndom formes som følge av materielle og sosiale strukturer så som etnisitet, klasse, kjønn, religion.

---

⁴⁶ Barndommers situerthet tematiseres i en rekke bøker og artikler. Penn (2005) for eksempel beskriver variasjoner i barndommer i et globalt perspektiv og viser hvordan fattigdom og urettferd skaper barndommer som er svært ulike. Mayall (2002) viser forskjeller mellom barndommer i den rike delen av verden. I Munro and Stein (2008) belyses hvordan barnevern i et internasjonalt perspektiv utgjør svært ulike betingelser for unge under offentlig omsorg.

2. *Ideer og forestillinger om barndom.* I slike studier er søkelyset rettet mot kulturelle oppfatninger blant ulike grupper om barn og betydningen av å ha barn i ulike historiske perioder.
3. *Barndomserfaringer.* Oppmerksomheten i disse studiene er rettet mot opplevelser av barndom, barn som sosiale aktører og deres/barns egne synspunkter på kultur og samfunn.

Mens de to første forskningsområdene i hovedsak baserer seg på voksnes vurderinger av barn og barndom, vil den siste legge større vekt på involvering av barn i forskningen. En vurdering av artiklene i avhandlingen i forhold til denne inndelingen vil plassere de to første artiklene i kategori 2, mens de to siste artiklene tilhører kategori 3.

Barn og voksne som deltakere i barndomsforskning

Et vesentlig spørsmål man kan stille til barndomsstudier er: Hvilke kilder skal kunnskapsproduksjon om barndom baseres på? Kan andre enn barn gi innsikt i barndomserfaringer, kan voksnes erfaringer fra egen barndom fungere som kilde for forståelser av barndomserfaringer? På dette spørsmålet vil jeg i likhet med Gullestad svare at både barn og voksne kan være kilder i barndomsstudier. Barns deltakelse er sentralt for denne kunnskapsproduksjonen – men også studier basert på voksnes barndomserfaringer kan gi innsikt. I dette ligger det ikke at barn og voksne gir den samme tilgangen – og det går heller ikke nødvendigvis et skarpt skille mellom hva barn og voksne kan bidra med. Voksnes retrospektive erindringer om egen barndom er farget blant annet av avstanden i tid og ettertidens erfaringer og refleksjoner. Erindringer preges også av dominerende oppfatninger i samtiden om barn og barndom. Historier revideres og rekonstrueres. Heller ikke barns fortellinger er ”autentiske” eller ”rene” i betydningen upåvirket av omgivelser og erfaringer. Barn og unges framstillinger kan imidlertid gi et annet bilde og vise andre nyanser og erfaringer enn hva en kan se i voksnes beskrivelser (Sandbæk 2002:102). I artikkel 2 er dette eksemplifisert gjennom forskningslitteraturen. Også forhold i den intervjuedes

nåtidssituasjon, selve intervjukonteksten og forskerens påvirkning kan influere den intervjuedes vektlegginger og fortelling. Uavhengig av den intervjuedes alder, kan fortellinger om barndom ikke forstås som gjengivelse eller gjenspeilinger av fakta, men som fremstillinger av fortellerens opplevelser og fortolkninger. Gullestad formulerer det slik: ”..life narratives are not experiences and events, but accounts of experiences and events.” (1996:12).⁴⁷

Deltakerne i intervjumaterialet som ligger til grunn for artikkel 3 og 4 er i alderen 18-22 år og dermed voksne i henhold til myndighetsalder. Noen få lever som voksne i den forstand at de er uavhengig av fosterforeldrene med hensyn til økonomi, bolig og lignende. Enkelte bor fortsatt i fosterhjemmet, eller har mye kontakt med fosterhjemmet. Det er dermed ikke opplagt hvorvidt posisjonen deltakerne uttaler seg fra er å betrakte som en voksenposisjon. Dette har heller ikke vært relevant å ta stilling til i analysen av intervjumaterialet. I intervjuene snakker fosterbarna om sine opplevelser både i fortid og nåtid. For noen er fosterhjemssituasjonen noe som *var*, og for andre noe som *er* eller begge deler. Jeg har ikke diskutert eller kontrollert validiteten i de intervjuedes beskrivelser opp mot andre kilder. Dette gjelder for eksempel informasjon om samværsavtaler med foreldre i løpet av oppveksten, tidspunkter for fosterhjems plassering eller årsaker til det offentlige omsorgsovertakelse. Det vesentlige i intervjuene har vært å få fram deres opplevelser og vurderinger, ikke å samle dokumentasjon om formaliteter eller relasjoner. Presentasjonene av utvalget i tabell 3, er dermed basert på opplysninger som er framkommet i intervjuene.

Høringsdokumenter som materiale

Artikkel 1 og 2 er i hovedsak basert på dokumentmateriale. Disse artiklene kaster lys over ideer og forestillinger om barndom, (jf. Gullestads pkt. 2: *Ideer og forestillinger om barndom*). Her tematiseres holdninger og verdier som ligger til grunn for synet på barn innen

---

⁴⁷ Sitatet fra Gullestad (1996:10) inngår i en antologi som tematiserer metodologi og livshistorier. Her refereres det bla til Bertaux' definisjon av livshistorier: ”accounts of a person's life as delivered orally by the person himself”. Intervjuene med fosterbarna i mitt materiale omhandler deres fortellinger fra deres liv, jeg har imidlertid ikke plassert mitt intervjumateriale innen en livshistorietradisjon.

henholdsvis forvaltning av forskningsetikk og i barnevernfeltet. Høringsmaterialet for fosterhjemforskrifter er beskrevet nærmere i artikkel 1:224-226. Her er spørsmålet hvilken kunnskap høringsdokumenter, brukt som empirisk materiale, kan gi om de syn på barn og barndom som preger barnevernfeltet. Et viktig skille mellom intervju og offentlige dokumenter er konteksten og måten materialet er produsert på. Forskeren har ikke hatt innflytelse på produksjonen av dokumentmaterialet, og høringsinstansene har ikke hatt kjennskap til at deres uttalelser ville inngå som datamateriale i forskning. Høringsuttalelsene er offentlige dokumenter og kan således "leve sitt eget liv" i ulike institusjonelle sammenhenger uavhengig av produsenten, og produsentens intensjoner (Mik-Meyer 2005). Til forskjell fra den kvalitative intervjuformen som inviterer til dialog, er uttalelsene i dokumentene langt på vei enveis svar på gitte spørsmål. Mens høringsdokumentene preges av en byråkratisk, formell form og fagterminologi, har intervjuteksten et "hverdagsspråk". De formelle og kontekstuelle betingelser er med andre ord svært forskjellige når det gjelder produksjon av "datamateriale" gjennom deltakelse i høring sammenliknet med intervju.

Høringsuttalelser representerer som oftest en institusjon eller organisasjon og hvor det er et hierarkisk forhold mellom institusjonen som spør og den som svarer. Teksten er bearbeidet og det kan ligge ulike motiver til grunn for de vektlegginger som kommer fram i teksten. Høringsuttalelser kan for eksempel være en anledning til å vise "politisk korrekthet" overfor et overordnet organ, til å forsvare egen praksis eller en sjelden mulighet til å gi uttrykk for klare meninger til myndigheter som kan oppfattes å være distanserte. I begge tilfeller uttrykker teksten hva høringsinstansen ønsker å vise fram som sin prioritering i denne sammenhengen – som i dette tilfellet hvor de gir uttrykk for hva de mener om slektsfosterhjem som barneverntiltak.

I lesning og tolkning av dokumenter (i likhet med intervjutekster) innen en konstruktivistisk tradisjon, vil dokumentet ikke leses som direkte avspeilinger eller som presise gjengivelser fra feltet som representeres (Atkinson og Coffey 1997:62). Høringsdokumentene er i min analyse lest som "indspil, et forsøg på å fæstne en bestemt virkelighedsdefinition, afgivet under

bestemte betingelser.” (Dahler-Larsen 2005:236). I dette ligger det at dokumenter ”gjør noe” både ved at uttalelsene i dokumentet kan betraktes som handlinger – og dokumentet medvirker eller fører til noe med hensyn til beslutninger og handlinger i kontekster de inngår i (Justesen 2005; Mik-Meyer 2005:194). I dette tilfellet ga høringen tilslutning til de nå gjeldende forskriftene for fosterhjem – som har stor betydning for barnevernets prioriteringer og beslutninger ved omsorgsovertakelser. Argumentasjonen i disse dokumentene gir dermed en tilgang til ideer og forstillinger om barn og barndom i barnevernfeltet– ideer som ligger til grunn for definisjoner av hvilke tiltak som best ivaretar ”barnets beste”.

Kvalitative innholdsanalyser

Analysene både av dokumenter og intervjumaterialet i dette prosjektet kan karakteriseres som kvalitative innholdsanalyser.⁴⁸ Hsieh og Shannon (2005) deler kvalitative innholdsanalyser av tekst inn i tre tilnærminger avhengig av hva som er studiens tema og hensikt: *konvensjonell innholdsanalyse* (”conventional content analysis”), *styrt analyse* (”directed”) og *summerende analyser* (”summative”). Grunnlaget for koding og utvikling av kategorier er sentrale i denne inndelingen.

I *konvensjonell innholdsanalyse* er utgangspunktet en forutsetningsløs systematisering av materialet og har preg av en induktiv tilnærming. Slik jeg tolker Hsieh og Shannon refererer deres bruk av begrepet forutsetningsløst til den systematiske gjennomføringen av analysen – ikke til teoretisk forutsetningsløshet. I analysens oppstart har gjentatt lesning av teksten til hensikt å danne et helhetsbilde. Nøkkelbegreper, dominerende temaer og synspunkter kodes og kategoriseres. Kategoriene⁴⁹ utledes av materialet. Eventuelle relasjoner mellom koder eller

---

⁴⁸ Silverman (2010:377) definerer innholdsanalyse som: ”Data analysis, usually of texts, using a systematic approach that involves sampling, coding and quantification.” Hsieh og Shannon (2005:1278) legger mer vekt på subjektiv fortolkning: ”a research method for the subjective interpretation of the content of text data through the systematic classification process of coding and identifying themes and patterns.”

⁴⁹ Kategorier kan defineres som mønstre av temaer som er direkte uttrykt i teksten eller avledet av teksten gjennom analyse (Hsieh og Shannon 2005:1285) eller som Aase og Fossaskåret sier det: en ”beholder” hvor observasjoner kan plasseres (2007:112).

kategorier kan utgjøre en struktur eller et mønster. Eksempler som illustrerer kategorier siteres i artikkeltekstene. Relevante teoretiske perspektiver trekkes inn i diskusjonen. Denne analyseformen benyttes særlig der designet har til hensikt å utforske og beskrive et fenomen hvor eksisterende beskrivelser og teoritilganger er begrenset (Hsieh og Shannon 2005:1279). Kunnskapsbidrag fra konvensjonell innholdsanalyse vil først og fremst resultere i begreps- eller modellutvikling og påpekning av problemstillinger og framtidige forskningsbehov. *Styrt innholdsanalyse* har mer preg av en strukturert analyseprosess hvor kodningen bygger på prekonstruerte kategoriseringer fra teorier eller tidligere forskning, og kan derfor ofte ha et deduktivt preg. Hensikten er å bekrefte eller utvikle eksisterende teoretiske rammeverk. *Summerende innholdsanalyse* skiller seg fra de to øvrige ved at en ikke tilnærmer seg teksten som en helhet, men som separate ord. Analysen av mønstre (som innbefatter opptellinger og sammenlikninger) fører til tolkning av bestemte ord eller termers kontekstuelle mening (Hsieh og Shannon 2005:1287).

Ulike tilnærminger innen innholdsanalyse, det vil si analyse av mening i et dokument eller en intervjuetekst, kan rendyrkes eller i varierende grad passe inn i denne tredelingen. Analysene som ligger til grunn for artiklene i min avhandling kan (i hovedsak) karakteriseres som konvensjonell innholdsanalyse, men med noen innslag av de øvrige tilnærmingene. For eksempel framsto noen begreper i høringsuttalelsene som langt mer sentrale enn andre i analyseprosessen i artikkel 1. Ett eksempel på dette er begrepet *biologisk*. Bruk, omfang og betydning av enkeltbegreper ble dermed et tema i løpet av analysen, men uten at dette ble studiens objekt. Artikkel 2 har noe mer preg av en ”styrt” analyseprosess (i Hsieh og Shannons betydning av styrt) enn de øvrige artiklene. Her argumenterer vi for en tolkning av forskningsetiske retningslinjer som medfører en mer inkluderende forskningspraksis overfor ”sårbare” befolkningsgrupper. Analysen er ikke ”forutsetningsløs” men baserer seg i utgangspunktet på et (eksplisitt) barndomssosiologisk perspektiv som betrakter barn som sosiale aktører og kompetente deltakere.

I artikkel 3, som omhandler fosterbarnas familieforståelser, er analysen og artikkelteksten organisert som en tematisk innholdsanalyse. Presentasjon av resultater i artikkelen er i henhold til de temaer som framkom i intervjuene og som belyser de intervjuedes oppfattelser av familierelasjoner. I artikkel 4 er fire konstruerte kategorier (*likeverdig aktør*, *maktløs aktør*, *aktørskap som plikt* og *pragmatisk aktør*) sentrale. Analysens utgangspunkt kan beskrives som ”forutsetningsløs” i den forstand at det ikke var utarbeidet prekonstruerte aktørkategorier. Analysen er basert på teoretiske forutsetninger hvor relasjonen mellom barnevern og klient på den ene siden forstås som maktrelasjoner, men hvor fosterbarn betraktes som sosiale aktører i sitt møte med barnevern. Tilnærmingen til materialet var på samme tid åpen i forhold til hvilke former for aktørskap som var mulig å lese ut av intervjuene. Aktørkategoriene er utledet av materialet, men formuleringene er ikke basert på materialet direkte. Disse kategoriene er et resultat av nedtegning av assosiasjoner, tolkninger og refleksjoner kombinert med ulike teoretiske tolkningsrammer. Dette gjelder deskriptive teorier som har til hensikt å beskrive og karakterisere strukturer, relasjoner og mekanismer. Slike teorier fungerer som forslag til hvordan vi kan tolke og forklare sosiale fenomener (Ekström 1997; Danermark 2003).

Oppsummert kan man si at analysene på ulike måter er et resultat av en vekselvirkning mellom teori og empiri. Blaikies (2007) omtale av analysearbeidets kontinuerlig vekslende som ”dialogiske prosesser” er beskrivende for hvordan jeg gjennomførte analysene i denne studien. De dialogiske prosessene kan inndeles i fire elementer: For det første handler dette om tilegnelse av kunnskap om barnevern som forskningsfelt og fenomenet slektsfosterhjem, for det andre bruk av teori og forskningslitteratur som ga tilgang til andre-ordens konsepter. Det tredje elementet var søken etter orden i materialets kompleksitet gjennom tolkning, prøving og feiling. Kategoriene som etter hvert ble utarbeidet er basert både på prosesser hvor hypoteser og ideer ble bekreftet eller avkreftet og på de polariteter som etter hvert framstod som mer eller mindre tydelige i materialet. De første kategoriene ga nytt grunnlag for gjentakende og nye dialogiske prosesser. Bruken av kategorier er i ulik grad gjort eksplisitt i

presentasjonene av resultater i artiklene (for eksempel er de utarbeidede aktørkategoriene i artikkel 4 sentrale i framstillingen av studiens resultater). Utforskning av teoretiske perspektivers relevans pågikk parallelt. Utvekslingen med kollegaer i og utenfor forskningsprosjektet er det fjerde elementet i de prosessene som inngikk i analysearbeidet.

Intervjumaterialet i studien

I dette prosjektet har det forskningsetisk og metodologisk vært sentralt å inkludere de som berøres sterkest av fenomenet som undersøkes, det vil si fosterbarn. Fosterbarn som kategori betraktes gjerne som ”sårbar gruppe”, hvilket vanligvis viser til familiesituasjonen eller belastninger i deres barndom. Denne forståelsen har bidratt til begrensning eller fravær av forskning hvor personer med slik erfaring deltar (dette er nærmere utdypet i artikkel 2 og beskrevet i kapittel 4). På tross av en ”nyorientering” som startet på 1990-tallet som innebar inkludering av barns synspunkter i barnevernet (Andenæs 2000), er eksisterende forskning basert på fosterbarn som informanter, fortsatt svært begrenset. Kunnskapsproduksjonen innen dette forskningsområdet er i stor grad basert på materiale hvor fosterforeldre eller sosialarbeidere er informanter.

Rekruttering og utvalg

Dette prosjektet inngår i studien ”*Utfall og opplevelse av fosterhjemstiltak*” som er en oppfølging av Amy Holtans doktorgradsarbeid ”*Barndom i fosterhjem i egen slekt*” fra 2002.

Mitt intervjumateriale består av kvalitative semistrukturerte intervju med 12 personer i alderen 18-22 år hvorav samtlige hadde vært, eller fortsatt på intervjutidspunktet var fosterbarn. 10 av 12 intervjuede var eller hadde vært i slektsfosterhjem, 2 i fosterhjem utenfor slekt. Samtlige hadde hele eller det meste av sin oppvekst i fosterhjem under offentlig omsorg. Figur 1 viser rekrutteringsgrunnlaget for oppfølgingsstudien i 2007/2008. Deltakerne i mine intervju ble altså rekruttert via henvendelse til fosterforeldrene eller foreldrene til de barna

som deltok i Holtans studie i 1999/2000⁵⁰. 9 av de 12 jeg intervjuet hadde også blitt intervjuet i 2000.

I 2000 ble det gjennomført en spørreskjemaundersøkelse til fosterforeldre, intervju med barn, og eller fosterforeldre, samt intervju med enkelte foreldre (se figur 1 neste side; for nærmere utdyping se Holtan (2002)). I forbindelse med foreliggende studie, ble det i 2008 tatt kontakt med fosterforeldrene som i 2000 samtykket til å bli kontaktet på ny, med forespørsel om deltakelse. De ble samtidig bedt om å formidle forespørsel til fosterbarna som var over 16 år. Dersom de ikke lenger var fosterforeldre ble de bedt om å videresende forespørselen til fosterbarnets nye adresse, eventuelt til barnevern-tjenesten dersom fosterbarnets bostedsadresse var ukjent. Etter mottatt svar med samtykke fra fosterbarna tok vi direkte kontakt og avtalte intervju. Samtlige 117 fosterbarn (både fra slekts og ikke-slektsfosterhjem) som var 18 år eller eldre ble i 2008 spurt om å delta. 63 samtykket til å delta, hvorav samtlige 12 som ga samtykke til intervju ble intervjuet.

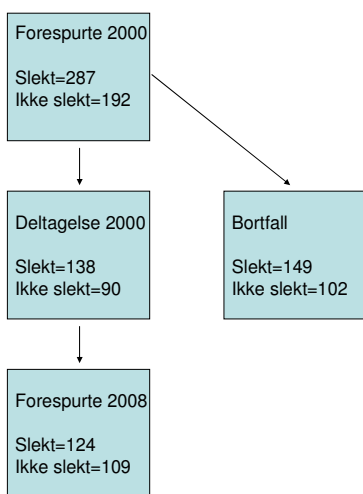
Fosterbarna som ble intervjuet i 2000 var gjennomsnittlig 1 år og 4 måned eldre ved plasseringstidspunktet enn de som ikke ble intervjuet. For øvrig skilte de intervjuede seg ikke vesentlig ut fra utvalget som inngikk i spørreundersøkelsen i 2000. De intervjuede fosterbarna hadde bodd like lenge i fosterhjemmet og hadde de samme slektskapsrelasjoner til fosterforeldrene som barna i spørreskjema utvalget. Omfattende samtykkeprosedyrer kan imidlertid ha påvirket utvalgets størrelse og sammensetting. For eksempel kan barn av foreldre som var uten fast bopel i 2000, falt ut siden foreldrene måtte samtykke (se Holtan 2002:86-87). Dette kan ha medført at barn av foreldre med størst problembelastning og avvik ikke ble inkludert i slektsfoster-hjemutvalget der foreldre måtte samtykke. I 2008 kan en grunn til frafall være at enkelte fosterbarn ikke fikk muligheten til å delta fordi de ikke mottok forespørselen. Holdninger til forskningsdeltakelse hos ”portvakter” som for eksempel saksbehandlere og fosterforeldre og andre, kan ha påvirket fosterbarnas ønske og mulighet til

---

⁵⁰ Datainnsamlingen foregikk over en periode fra 1999 til 2000 og fra 2007 til 2008. I det følgende vil dette forenkles og omtales som henholdsvis 2000 og 2008.

deltakelse (se tematisering av dette i artikkel 2). Forskningstemaet i seg selv kan også framstå som lite motiverende. En annen grunn kan være at formelle prosedyrer, omfattende skriftlig informasjon som mange i denne aldersgruppen kan oppfatte som uinteressant eller komplisert – sannsynligvis bidro til at en del ikke meldte seg som deltakere. Erfaringer fra rekrutteringsprosessen utgjør en del av det empiriske grunnlaget for artikkel 2. I denne artikkelen drøftes forskningsetiske utfordringer relatert til sensitive temaer og ”sårbare” gruppers deltakelse i kvalitative forskningsintervju.

Figur 1 viser det samlede utvalget fra 2000. Enheten her er familie/hushold, det vil si foreldrehjem eller fosterhjem. Enheten i 2008 er fosterbarn.

Tabell 2 viser en samlet oversikt over data i 2000 og 2008 for oppfølgingsstudien samlet.

Informanter	2000			2008		
	CBCL/ PSI	Survey	Intervju	CBCL/ ASR	Survey	Intervju
Barn og ungdom			x	x	x	x
Foreldre			x			x
Fosterforeldre	x	x	x	x	x	x

CBCL: Child behavioral checklist, PSI: Parenting stress index og ASR: Adult self report, er standardiserte alderstilpassede kartleggingsskjemaer.

I forskningsprosjektet i 2000 og i oppfølgingen i 2008 inngår både kvalitative og kvantitative data. Både fosterbarn, foreldre og fosterforeldre er intervjuet på begge tidspunkter. 17 fosterbarn som var 9-13 år i 2000 deltok i intervju sammen med andre familiemedlemmer eller alene. Materialet fra disse intervjuene er inkludert i analysene som ligger til grunn for artikkel 3 i denne avhandlingen.

De kvantitative dataene består av spørreskjema til fosterforeldre og fosterbarn. I tillegg ble det benyttet standardiserte alderstilpassede kartleggingsskjemaer for barns atferd (CBCL), foreldres opplevelse av mestring (PSI) og ungdommers psykososial fungering (ASR).

Publiseringer fra 2000-materialet er:

Holtan A (2002), *Barndom i fosterhjem i egen slekt*. Avhandling Universitetet i Tromsø.

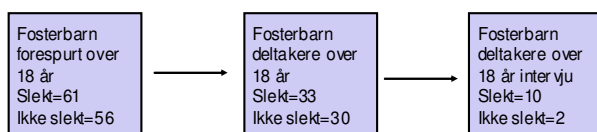
Holtan A, Rønning, Handegård, Sourander (2005). A comparison of mental health problems in kinship and non-kinship foster care. *European Child & Adolescent Psychiatry*.14: 200-207.

Holtan A, Eriksen S (2006). The brittle attraction: Women deprived of the custody of children. *The International Journal of Child and Family Welfare*. 9 (3):178-192

Holtan, A. (2008). Family types and social integration in kinship foster care. *Children-and-Youth-Services-Review* no. 30: 1022-1036

Holtan A., Thørnblad, R (2009). Kinship foster parenting; gender, class and labour-force participation. *European Journal of Social Work* European Journal of Social Work. Vol. 12, 4:465-478

Figur 2 viser utvalget fosterbarn i 2008 i slektsfosterhjem og fosterhjem utenfor slekt, antall over 18 år som ble spurt om å delta, og som inngår i deler av oppfølgingsstudien og antall som deltok i intervju.

Oppfølgingsstudien har et særskilt fokus på barn i fosterhjem i egen slekt. I min del av oppfølgingsstudien rettes oppmerksomheten i hovedsak mot unge voksne (18-22 år) fosterbarns erfaringer fra slektsfosterhjem. Alle fosterbarna over 18 år ble spurt om å delta i intervju, dette gjaldt alle intervjuede i 2000 (17) og øvrige, totalt 63 over 18 år. Samtlige 12 som samtykket til deltakelse ble intervjuet. For denne avhandlingen er det materialet fra kvalitative intervju med tolv 18-22 år gamle fosterbarn samt høringsdokumenter som utgjør datamateriale. Det er redegjort for dokumentmaterialet i artikkel 1.

I sitater i artiklene og i den øvrige framstillingen er det lagt vekt på å sikre de intervjuedes anonymitet. Hensynet til anonymitet er også årsaken til at det kun gis en skjematisk framstilling av de intervjuede personene og deres historikk i tabellform (tabell 3).

Tabell 3 er en skjematisk framstilling av informantene som deltok i intervju i 2008. Opplysningene som presenteres er basert på fosterbarnas utsagn i intervju.

Alder	Fosterhjem hvor	Alder ved plassering i fosterhjemmet	Tidligere plassering	Flyttinger i løpet av denne plasseringen	Søsken i samme fosterhjem	Søsken i andre fosterhjem	Søsken hos foreldre	Bosted ved intervju-tidspunkt	Skole/ arbeid ved intervju-tidspunkt
18	Bestemor Bestefar	4	Nei	Fosterhjem institusjon	Ja	Ja	Ja	Samme fosterhjem	Videregående skole
20	Tante Onkel	10	Nei	I nettverket Uformelt	Ja	Ja	Ja	Samboende	Arbeid deltid
18	Bestemor Bestefar	3	Barnehjem	I nettverket Uformelt	Ja	Ja	Nei	Skoleinternat	Skole
20	Bestemor	1	Nei	Nei	Nei	Ja	Nei	Bor alene/ midlertidig hos mormor	Arbeid og skole
20	Bestemor Bestefar	4-5	Barnehjem	I nettverket uformelt	Ja	Ja	Nei	Bor alene	Arbeid heltid
20	Bestemor Bestefar	2	Nei	Nei	Nei	Ja	Nei	Bor alene	Studerer
21	Bestemor	2	Nei	Nei	Nei	Ja	Nei	I samme fosterhjem	Arbeid heltid
19	Tante	1,5	Nei	(Nei)	Nei	Vet ikke	Ja	I annet fosterhjem	Videregående skole
18	Bestemor	2	Nei	Nei	Nei	Vet ikke	Ja	I samme fosterhjem	Arbeid heltid
21	Tante samboer	9	Barnehjem Fosterhjem	Foreldre Institusjon	Ja	Ja	Ja	Institusjon	Skole
19	Utenfor slektnettverk	8	Nei	(Nei)	Nei	Ja	Nei	Institusjon	Videregående skole
22	Utenfor slektnettverk	2	Nei	Nei	Ja	Nei	Ja	Samboende	Arbeid deltid

Tre av ti fosterbarn i slektsfosterhjem var på farssiden (farmor og farfar). Fire av fosterforeldrene på morssiden var enslige. To slektsfosterhjem opphørte, ett pga fostermors rusproblematikk, ett pga rusproblematikk hos fosterbarnet. Ett av to fosterhjem utenfor slekt opphørte ved at fosterbarnet flyttet på institusjon.

Alle fosterbarna var i utdanning, opplæring eller arbeid. To jenter og to gutter hadde fullført videregående skole uten avbrudd. De øvrige hadde ett eller flere avbrudd i videregående skolegang. De fosterbarna som var samboende hadde på intervju-tidspunktet en løs tilknytning til arbeidslivet. Fosterbarna som var eldst på plasseringstidspunktet flyttet til tanter eller fosterhjem utenfor slekt, ikke til besteforeldre.

9 av 12 bodde i fosterhjemmet til planlagt utflytting, eller bodde fortsatt i fosterhjemmet på intervju-tidspunktet. 3 av disse 9 hadde i tenårene kortvarige uformelle ”flyttinger” og bodde da hos andre i slekt eller nettverk. 1 av de 9 hadde bodd en kortere periode i et annet

fosterhjem og på institusjon. Kontakten mellom fosterbarn og fosterhjem er opprettholdt i alle fosterhjemmene, men med svært varierende omfang. Ingen av guttene var etablert i egen bolig. En av jentene bodde fortsatt i fosterhjemmet og en på institusjon, dette var de yngste av jentene. Alle har søsken, halvparten i samme fosterhjem.

Gjennomføring av intervju

Intervjuene i 2008 hadde en samtaleform og en varighet på ca 50-100 minutter, ble tatt opp på disk og transkribert. Sted for intervju ble valgt av intervjupersonene; sju i deres hjem og to på annet sted. Temaene i intervjuene i 2008 var rettet mot barndom og oppvekst og kan således sies å være delvis retrospektivt. Erfaringer med og synspunkter på fosterhjem i slekt, kontakt med foreldre og barnevern i oppveksten inngikk som tema. Tematikken kretset også rundt situasjonen i dag og tanker om framtiden; overgang til selvstendig tilværelse, kontakt med familie og fosterfamilie, jobb og utdanning. Intervjuguiden (vedlegg 4) ble benyttet som guide i den forstand at den fungerte som sjekkpunkter for om de ønskede temaer var blitt utforsket. I de fleste intervjuene forløp samtalen på en slik måte at spørsmål og temaer ble belyst uten hjelp fra intervjuguiden.

Umyndige og myndige fosterbarn

De intervjuede omtales både i artiklene og i dette sammenbindingskapittelet med benevnelsen fosterbarn. Andre benevnelser kunne for eksempel vært: Unge voksne med fosterfamilie-erfaringer, personer med oppvekst i slektsfosterhjem, kvinner og menn med barndom i (slekts-)fosterhjem. Fellesbenevnelsen fosterbarn er allikevel benyttet både fordi dette er deres formelle status, men også av praktiske hensyn så som plassbegrensninger i artikkelformatet og behovet for *en* omtaleform (valget av omtale drøftes også på side 26). Når voksne over 18 år omtales som fosterbarn er dette fordi de fortsatt kan være fosterbarn formelt sett (som frivillig hjelpetiltak), eller fordi deres relasjon til (foster)familien er knyttet til deres posisjon som barn i familien og en felles historie som ikke opphører ved myndig alder.

Kapittel 6

Avslutning

I dette avsluttende kapittelet oppsummeres hovedpunkter fra studien og til slutt presenteres et kort sammendrag av artiklene.

Slektsfosterhjem som fenomen er basert på praksiser i privatsfæren som har eksistert forut for etableringen av et offentlig barnevern i Norge. I studien har jeg vist hvordan institusjonaliseringen av slektsfosterhjem som offentlig barneverntiltak refererer til tradisjonelle familieidealer og ideer innen barnevernfeltet om biologisk tilknytning som grunnlag for sosial tilknytning. Videre i avhandlingen har jeg vist at slektsfosterhjem kan betraktes som en arena hvor logikker og praksisformer fra det private (familien) og det offentlige (barnevernet) møtes eller konfronteres. I det hierarkiske forholdet mellom barnevern og familie, underordnes familiens handlingsgrunnlag det profesjonaliserte barnevernets logikk.

Institusjonaliseringen av slektsfosterhjem som barneverntiltak kan imidlertid også betraktes som en motvekt til de generelle profesjonaliseringstendensene av fosterhjemsinstitusjonen. Innen fosterhjemsinstitusjonen (som er det mest benyttede tiltaket ved plassering utenfor hjemmet) preges bildet av differensiering og spesialisering. En slik utvikling beveger ulike typer fosterhjem nærmere faglig profesjonell virksomhet, hvor fosterforeldrerollen får likhetstrekk med yrkesutøvelse snarere enn med en foreldrerolle. I dette bildet kan slektsfosterhjem representere en motvekt til profesjonaliseringen ved at slektsfosterhjem baseres på personlige relasjoner snarere enn faglige kvalifikasjoner.

Utvidelsen av barnevernfeltet⁵¹ blant annet gjennom institusjonalisering av slektsfosterhjem som offentlig barneverntiltak kan også ses i en bredere velferdspolitisk kontekst der forholdet mellom offentlig og privat er i endring. Ellingssæter og Leira (2004:13) skrev i samme tidsrom som de nye forskriftene for fosterhjem ble innført at:

”Familier står midt i endringsprosesser der grensene mellom det offentlige og det private stadig forflyttes, der nye relasjoner og normer for forholdet mellom familie, arbeidsmarked og velferdsstat dannes og brytes mot etablerte verdier og praksisformer.”

Etableringen av slektsfosterhjem som offentlig barneverntiltak er, slik jeg ser det, et eksempel på en slik utvikling. Hvorvidt slike forskyvninger av grenser mellom offentlig og privat sfære er en ønskelig utvikling, er et spørsmål som ikke først og fremst kan besvares empirisk, men er et verdi- eller velferdspolitisk spørsmål.

I studien har jeg vist at erfaringer fra oppvekst i slektsfosterhjem kan være svært ulike. Variasjonene kan også være relatert til andre forhold enn hvorvidt oppveksten skjer i slekt eller utenfor slekt. Hovedtendensen er at de har hatt stabilitet i et slektsfosterhjem hvor de har bodd siden de var små. Ungdommene dette gjelder betoner i liten grad de kontraktmessige forhold som følger med slektsfosterhjem som tiltak. For disse fosterbarna representerer fosterhjemmet den trygghet og normalitet som vanligvis forbindes med familie og hjem. Mer problematisk er det for de som var eldre når de flyttet fra foreldrehjemmet til fosterhjem. Blant disse fosterbarna er ”problemidentiteter” tydeligere. Det ser ut til at der relasjonen til familie eller fosterfamilie er svak, har barnevernet større betydning og en klientstatus er mer framtrepende.

---

⁵¹ Barnevernet er i ekspansjon gjennom et stadig økende antall klienter, og antall ansatte øker. Virksomheten utvides gjennom differensiering og spesialisering av etablerte tiltak og gjennom utvikling av nye tiltak. ”Nær 3 300 fleire barn mottok tiltak i løpet av 2010 samanlikna med året før. Dette er den største veksten i barn med tiltak vi har sett sidan den nye barnevernloven kom i 1993.” ”I 2010 starta barnevernet nær 32 900 undersøkelser, som er en økning på 9 prosent fra 2009”. ”Talet på barn med omsorgstiltak auka igjen frå 2009 til 2010 med nær 300”. (SSB 2011). Antallet årsverk i kommunalt barnevern øker (SSB 2010). I en pressemelding fra BLD 06.10.11 heter det at det skal etableres videreutdanningstilbud samt 70 nye stillinger i kommunalt barnevern. (<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/presesenter/pressemeldinger/2011/>)

Studien har videre gitt kunnskap om hvordan unge med lang erfaring fra slektsfosterhjem forholder seg til sin status som fosterbarn og hvordan dette preger deres forståelse av familie, egen posisjon i familien og deres aktørskap i møte med barnevernet. I deres framstillinger av egen familiesituasjon er det de relasjonelle forholdene i familien, og det de beskriver som det normale ved familiesituasjonen som vektlegges. Hovedtendensen er at deres status som fosterbarn nedtones eller framstilles som lite betydningsfull. De intervjuede fosterbarna har imidlertid forskjellige oppfattelser av barnevernets posisjon og hva relasjonen til barnevernet representerer for dem. Dette gjelder temaer så som hva de kan forvente av barnevernet og hvilke typer relasjoner mellom fosterbarn og barnevern som er ønskelig og mulig. For enkelte er det viktig å begrense barnevernets betydning mest mulig, mens for andre er kontakten med barnevernet svært betydningsfull.

I forskningsgjennomgangen (kapittel 4) beskrives tendensen til høyere grad av stabilitet i slektsfosterhjem til tross for mindre ressurstilgang sammenliknet med andre fosterhjem. Dette kan sees som et paradoks og reiser spørsmål om hvilke særtrekk eller eventuelle fortrinn slektsfosterhjem innehar som kan forklare denne tendensen. Når man ser utviklingen av slektsfosterhjem i en barnevernhistorisk kontekst kan man finne støtte for at oppvekst hos slekt har blitt betraktet som noe (vesentlig) annet enn fosterhjem og at dette skyldes at relasjonene bygger på andre forutsetninger enn i fosterhjem. I de forutgående kapitlene i avhandlingen kan vi se paralleller mellom Møllers forståelse av fosterhjem i barnevernets tidligste fase, til Egelunds beskrivelser av slektsfosterfamilien og Bourdieus begrepsfesting av familien. Møller (kapittel 1) mente at det var en vesensforskjell mellom familie og fosterfamilie i den forstand at i familien var følelsene det vesentlige, mens "utkomme" måtte søkes utenfor familien. Egelund mfl. (kapittel 4) diskuterer det særegne ved slektsfosterhjem og mener at slektskapsrelasjoner har et potensial til det de omtaler som "drivstoffet" primær omsorg næres av: "Den personlige, moralsk forpliktende, uforbeholdne og kontinuerlige relation." Bourdieu (kapittel 3) omtaler det særegne ved familien og de logikker som gjør seg gjeldende for praksiser i dette feltet som *forpliktende følelser* og *følelsesmessige forpliktelser*. Disse framstillingene peker på følelsesmessige relasjoner og forpliktelser i familien som

grunnlag for praksis. Dette kan hevdes langt på vei å besvare spørsmålet om hva de særegne trekkene ved slektsfosterhjem er og belyser også spørsmålet om hvorfor slektsfosterhjem med mindre ressurser klarer seg like godt og bedre enn andre som disponerer mer ressurser.

Det er et barnevernfaglig spørsmål hvordan forskningsresultater om slektsfosterhjem eller andre fenomener forvaltes innen barnevernfeltet. Om, og i så fall hvordan kunnskapen fra denne studien omsettes ved rekruttering av slektsfosterhjem og i utvikling av tilpassede tiltak for slektsfosterhjem, vil langt på vei avgjøres i praksisfeltet. Hvorvidt det er riktig og ønskelig at det offentlige skal ha omsorgen for barn som har sin oppvekst hos sine slektninger er imidlertid et velferdspolitisk spørsmål som bør adresseres i en bredere kontekst. Svaret på dette spørsmålet vil være avgjørende for hva barnevernet eller andre hjelpeinstanser i framtiden vil trenge av forskningsbasert kunnskap om slektsfosterhjem.

Presentasjon av artiklene

1. Slektsfosterhjem i offentlig barnevern

Gjennom endringer i lovgivningen i 2004 ble slektsfosterhjem formelt innlemmet som en del av barnevernets omsorgsplasseringstiltak i Norge. I denne første artikkelen retter jeg søkelyset mot hvilket verdigrunnlag og forståelser av "barnets beste" som gjorde seg gjeldende i argumentasjonen forut for denne endringen. Dette undersøkes gjennom kvalitativ innholdsanalyse av høringsuttalelsene som ble innhentet til forslaget om nye forskrifter som ga prioritet til fosterhjem i slekt eller nære nettverk. Høringsuttalelsene ble hovedsakelig gitt fra ulike institusjoner innen barnevernfeltet, samt utdanningsinstitusjoner og interesseorganisasjoner. Høringsmaterialet gir dermed et innblikk i hvilke holdninger som gjorde seg gjeldende i feltet for beslutninger om barn og offentlig omsorgsivaretagelse på dette tidspunktet. Samlet sett ga høringen tilslutning til forslaget.

Teoretisk refererer denne artikkelen hovedsakelig til studier fra barnevernfeltet og til familiesosiologi. I analysen fokuseres dominerende holdninger i materialet til familie og fosterfamilie. Ulike argumenter og meningsmønstre gjør seg gjeldende i høringen og bidrar til ulike framstillinger av ”fosterfamilien til barnets beste”.

Familieidealer samt betydningen av biologisk tilknytning som grunnlag for sosial tilknytning er temaer som er fremtredende i materialet. Det argumenteres for hvilke betydninger familiens struktur har for barns oppvekst og utvikling og hvilke familieformer som dermed foretrekkes eller kan aksepteres for fosterhjemetablering. Spørsmålene sirkler rundt hvorvidt ulike familietyper kan rangeres eller likestilles – og om vekten skal legges på fosterfamiliens struktur eller på mulige fosterforeldres individuelle egenskaper som omsorgspersoner. ”Spørsmålet” som skal besvares av høringsinstansene er hvilke familietyper eller individuelle egenskaper som har potensial til å skape den ønskede omsorgssituasjonen (som kan ivareta barnets beste). De dominerende holdningene i materialet fremhever tradisjonelle kjernefamilieidealer, gjerne omtalt som *vanlig* familie og det legges vekt på biologisk tilknytning.

2. "Sårbare" barn som deltagere i kvalitativ forskning. Forskningsetikk og etisk forskning

I denne artikkelen, som er skrevet sammen med Astrid Strandbu, problematiseres implisitte forforståelser om barn som kommer til uttrykk i forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora og vi diskuterer hvilke føringer en slik forforståelse kan gi for forskning innen barnevernfeltet. Det empiriske utgangspunktet for artikkelen er to forskningsprosjekter hvor barn i kontakt med barnevernet var deltakere. I begge prosjektene hadde vi støtt på utfordringer knyttet til tolkning av forskningsetiske retningslinjer. De forskningsetiske dilemmaene var særlig knyttet til forholdet mellom *beskyttelse* og *deltakelse*. Vår erfaring fra de ulike prosjektene var at det på forhånd ikke nødvendigvis var gitt hvem som var spesielt sårbare, eller i hvilke situasjoner behovet for beskyttelse ble særskilt aktualisert. Gjennom eksempler fra egen og andres forskning drøftes betydningen av alder for deltakelse i forskning. Vi problematiserer her gitte forforståelser om sårbarhet som knyttes til

koplingen mellom aldersgruppe (barn) og situasjon (barnevern). Videre problematiseres begrepet "sårbar" og hvilke implikasjoner eller føringer slik kategorisering kan gi for forskningsdesign og i siste instans for kunnskapsproduksjon. Vi peker her på faren for en for ensidig problem- og avviksorientert forskning. Vår argumentasjon for tilretteleggelse for inkludering av barn, også barn i vanskelige situasjoner som deltakere i forskning, refererer til analytiske perspektiver fra barndomssosiologien hvor barn betraktes som subjekt og sosiale aktører.

3. Oppvekst i slektsfosterhjem; unge voksne fosterbarns familieforståelser

Denne artikkelen er skrevet sammen med Amy Holtan som andreforfatter. Tematikken som belyses i artikkelen er hvordan familie forstås av fosterbarn som har hatt hele eller store deler av sin oppvekst i slektsfosterhjem, hvordan relasjonen til biologiske foreldre og søsken beskrives og hvilken betydning deres formelle fosterbarnstatus har. Det empiriske materialet artikkelen bygger på er kvalitative intervju med fosterbarn i slektsfosterhjem. Intervjuene ble gjennomført da fosterbarna var barn og senere med de samme fosterbarna som unge voksne. De analytiske perspektivene som benyttes er hovedsakelig fra familiesosiologi. Slektsfosterhjem som oppvekstarena er endret fra å være en privat løsning historisk – til å inngå som en del av barnevernets institusjonaliserte omsorgstiltak i dag. Slektsfosterhjem kan karakteriseres som velferdshybrid i den forstand at skillelinjene mellom offentlige og private sfærer og ansvarsområder er uklare eller vevd sammen.

I artikkelen utforskes hvorvidt slik formalisering og skifte i familiens status til fosterfamilie, endrer eller preger fosterbarnas familieforståelser. I analysen av intervjumaterialet framkommer variasjoner og fellestrekk i hvordan de intervjuede betrakter sin familie/fosterfamilie og egen posisjon i familie/fosterfamilie. På bakgrunn av fosterbarnas framstillinger, kan slektsfosterfamilien betraktet som *familie* ha likhetstrekk med beskrivelser av "nye", sammensatte familier. I fosterbarnas framstilling legges det også vekt på det normale eller alminnelige ved deres oppvekst. Hovedtendensen er at det er de ulike personlige

relasjonene i familien som betones – ikke kontraktmessige forhold. Retorikken rundt familie i dette materialet er ikke ensartet, men knyttes an både til kjernefamilieforståelser hvor biologi har en sentral plass, og på samme tid forståelser av familie som foranderlig, relasjonsbasert eller sammensatt. Beskrivelsene viser til ulike måter å ”gjøre” familie på. Fosterbarnas forståelser av familie og egen posisjon kan derfor være basert både på biologisk, formelt slektskap og/eller konstitueres ut fra dagliglivets praksiser.

4. Foster children: actors in their encounter with Child Protective Services

I artikkelen, skrevet sammen med Amy Holtan som andreforfatter, utforskes det hvilke typer aktørskap fosterbarn utøver i sitt møte med barnevernet. De siste 10-20 årene har en deltakerdiskurs fått stadig større betydning nasjonalt og internasjonalt blant annet innenfor barnevern og barndomsforskning. I dette ligger det en vektlegging av barn som sosiale aktører og barns rett til deltakelse og medbestemmelse innen ulike samfunnsfelter. Dette gjør seg også gjeldende i barnevernfeltet og barnevernpolitikken fremmer sosialfaglige praksiser som skal øke barns deltakelse og medbestemmelse. Det empiriske materialet artikkelen bygger på er kvalitative intervju med unge voksne fosterbarn som har vokst opp i slektsfosterhjem. Fosterhjem, også når fosterforeldrene er barnas slektninger, er basert på formaliserte kontraktsinngåelser mellom barnevern og fosterforeldre. Barnevernet har dermed hatt vesentlig betydning for deres oppvekst. Gjennom intervjuene viser fosterbarna hvordan de har forholdt seg til barnevernet, hvilke forventninger de har hatt til kontakten med barnevernet og hvilke posisjoner de selv har inntatt i denne relasjonen.

Gjennom ulike teoretiske perspektiver på makt synliggjøres handlingsrommet som etableres mellom barnevern og fosterbarn. Analytisk betraktes fosterbarnet som handlende og forhandlende subjekt i møte med representanter fra barnevernsystemet. I dette møtet er ulike former for aktørskap mulig. Fire konstruerte aktørkategorier synliggjør et spekter av aktørskap, og de ulike relasjonene som etableres mellom fosterbarn og barnevern. Variasjonen av aktørformer representerer ulike grader av deltakelse, og viser ulike former for

”deltakerkompetanse”. Fosterbarnas betraktninger omkring egen deltakelse – viser at deres oppfattelse av eget beste ikke nødvendigvis korresponderer med at deltakelse er ivaretagelse av ”barns beste” eller fungerer myndiggjørende.

Litteratur

Alvesson, M. og Deetz, S. A. (2000). *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund, Studentlitteratur.

Alvesson, M. og Sköldberg, K. (1994). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund, Studentlitteratur.

Andenæs, A. (2000). Et barnevern med lydhørhet for barnet: fra generelle risikofaktorer og globale modeller til forståelse av spesifikke, tilrettelagte dagliglivserfaringer. Oslo, NOVA skriftserie 2000/5

Andersson, G. (2008). *Utsatt barndom - olika vuxenliv: ett longitudinellt forskningsprojekt om barn i samhällsvård*. Stockholm, Allmänna Barnhuset.

Andresen, A. (2006). *Hender små: bortsetting av barn i Norge 1900-1950*. Bergen, Fagbokforlaget.

Atkinson, P. og Coffey A. (1997). *Analysing Documentary Realities*. I: Silverman, D., (ed), *Qualitative research: theory, method and practice*. London, Sage.

Avdem, A. J. (2001). *Husmorparadiset: eit tilbakeblikk på husmora i 1950- og 60-åra*. Oslo, Samlaget.

Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet (2006). Q-1103: Tilsynsførere i fosterhjem – en veileder.
<http://www.regjeringen.no/upload/kilde/bld/bro/2006/0007/DDD/PDFV/284441-q-1103.pdf>
(27.05.10)

Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet (2003). 2003.12.18 Nr 1659: Forskrift om fosterhjem.

Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet (1999). Avtale mellom barneverntjenesten og fosterforeldre etter vedtak om omsorgsovertakelse.
http://www.regjeringen.no/upload/kilde/bfd/bro/2000/0004/ddd/word/117589-q-0223_fosterhj.avtale-skjema.doc (25.05.10)

Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet (2009). *Et kunnskapsbasert barnevern Strategi for FoU-arbeidet i Barne- og likestillingsdepartementet og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2009-2012*

Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet (2011). Pressemelding, 06.10.2011
Barnevernsløftet: 70 nye stillingar i barnevernet.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/pressecenter/pressemeldinger/2011/> (06.10.11)

Barneombudet (2010). Rapport fra Barneombudet: Nr 1 – 2010 Makteløst tilsyn Tilsyns- og klagesystemet i barnevernet: <http://www.barneombudet.no/sfiles/60/68/1/file/maktelost-tilsyn-web.pdf> (07.06.10)

Backe-Hansen, E. (2001). Ethiske dilemmaer i barnevernforskning. I: . P. Repstad, P. og Ryen, A. (red) *Verneverdig: barnevern, forskning og etikk*. Bergen, Fagbokforlaget.

Backe-Hansen, E. (2009). Hva innebærer et kunnskapsbasert barnevern? *Fontene Forskning*(2): 4-16.

Backe-Hansen, E., Egelund, T. og Havik, T. (2010). *Barn og unge i fosterhjem - en kunnskapsstaus*. Oslo, Nova.

Bendiksen, L. R. L. (2007). *Fratakelse av foreldreansvar og adopsjon som barnevernstiltak: en rettsvitenskapelig analyse*. Universitetet i Tromsø, Det juridiske fakultet: XIII

Berger, P. L. og Luckmann, T. (2000). *Den samfunnskapede virkelighet (The Social construction of reality)*. Bergen, Fagbokforlaget.

Blaikie, N. (2007). *Draft topics and case studies*. Universitetet i Tromsø.

Blom, K. (2004). *Norsk barndom gjennom 150 år: en innføring*. Bergen, Fagbokforlaget.

Borge, A. I. H. (2010). *Resiliens: risiko og sunn utvikling*. Oslo, Gyldendal akademisk.

Bourdieu, P. (1995). *Distinksjonen: en sosiologisk kritikk av dømmekraften (La Distinction. Critique sociale du jugement)*. Oslo, Pax.

Bourdieu, P. (1996). On the Family as a realized Category. *Theory, Culture & Society* 13(3): 19-26.

Bourdieu, P. (2001). *Af praktiske grunde: omkring teorien om menneskelig handlen (Raisons pratiques : sur la théorie de l'action)*. København, Hans Reitzels Forlag.

Bourdieu, P. og Wacquant, L. J. D. (2004). *Refleksiv sosiologi: mål og midler (An Invitation to Reflexive Sociology)*. København, Hans Reitzels Forlag.

- Broad, B. (2004). Kinship care for children in the UK: messages from research, lessons for policy and practice. *European Journal of Social Work* 7(2): 211-227.
- Bullock, R. Courtney, E. Parker, R. Sinclair, I. og Thoburn, J. (2006). Can the corporate state parent? *Children and Youth Services Review*, Volume 28, Issue 11
- Burgess, C., Rossvoll, F., Wallace, B. og Daniel, B. (2010). It's just like another home, just another family, so it's nae different' Children's voices in kinship care: a research study about the experience of children in kinship care in Scotland. *Child & Family Social Work* Volume 15(3): 297-306.
- Child Protection Act, No. 80/2002, Article 67 Selection of foster parents. Ministry of Welfare, Iceland. <http://eng.velferdarraduneyti.is/acts-of-Parliament/nr/351> (11.10.11)
- Christiansen, K.U. (2001). Praksis og forskning i sosialt arbeid- noen utviklingstrekk . I: Sandbæk, M. (red) *Fra mottaker til aktør: brukernes plass i praktisk sosialt arbeid og forskning*. Oslo, Gyldendal akademisk.
- Cuddeback, G., S. (2004). Kinship family foster care: a methodological and substantive synthesis of research. *Children and Youth Services Review* 26: 623-639.
- Dahl, T. S. (1978). *Barnevern og samfunnsvern: om stat, vitenskap og profesjoner under barnevernets oppkomst i Norge*. Oslo, Pax.
- Dahle, R. (2008). Profesjon og kjønn. I: *Profesjonsstudier*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Dahler-Larsen, P. (2005). Dokumenter som objektiveret social virkelighed. I: M. Järvinen, M. og Mik-Meyer, N. *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv: interview, observationer og dokumenter*. København, Hans Reitzels Forlag.
- Danermark, B. (2003). *Att förklara samhället*. Lund, Studentlitteratur.
- Egelund, T., Jakobsen, T. B. og Steen, L. (2010). *"Det er jo min familie!": beretninger fra børn og unge i slægtspleje*. København, SFI- Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Ekström, M. (1997). Teori. I: Korsnes, O., Andersen, H. og Brante, H. *Sosiologisk leksikon*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Ellingsæter, A. L. og Leira, A. (2004). *Velferdsstaten og familien: utfordringer og dilemmaer*. Oslo, Gyldendal akademisk.
- Engebretsen, E. (2007). *Hva sa klienten?: retorikken i barnevernets journaler*. Oslo, Cappelen akademisk forlag.

- Ericsson, K. (1996). *Barnevern som samfunnsspeil*. Oslo, Pax.
- Ericsson, K. (2002). Noen trekk ved barnevernets utvikling mellom 1954 og 1980: historisk og barnevernfaglig delrapport. *NOVA-skriftserie*. Oslo, NOVA. 4/02.
- Ericsson, K. og Simonsen, E. (2005). *Krigsbarn i fredstid*. Oslo, Universitetsforlaget
- Falk, J. (1999). Ferdinand Tönnies. I: Andersen, H. og Kaspersen L. B. (red.): *Klassisk og moderne samfunnsteori*. København: Bo Reitzels forlag.
- Finch, J. (2007). Displaying Families. *Sociology* 41(1): 65-81
- Forente Nasjoner (1989). *Konvensjon om barnets rettigheter*. Oslo, Forbruker- og administrasjonsdepartementet.
- Fossestøl, K. og Enehaug, H. (2010). *Konservative praktikere eller avantgardistiske byråkrater*. Oslo, AFI Arbeidsforskningsinstituttet.
- Giddens, A. (1976). *New rules of sociological method: a positive critique of interpretative sociologies*. London, Hutchinson.
- Goffman, E. (1967). *Anstalt og menneske: den totale institution sosialt set*. København, Paludan.
- Grimen, H. (2009). Debatten om evidensbasering - noen utfordringer. I: H. Grimen, H. og Terum, L. I. *Evidensbasert profesjonsutøvelse*. Oslo, Abstrakt.
- Gullestad, M. (1996). Modernity, Self, and Childhood in the Analysis of Life Stories. I: *Imagined childhoods: self and society in autobiographical accounts*. Oslo, Scandinavian University Press.
- Hagen, G. (2001). *Barnevernets historie: om makt og avmakt i det 20. århundret*. Oslo, Akribe.
- Hammerslev, O. og Arnholtz Hansen, J. (2009). Indledning. I: Hammerslev, O., Arnholtz Hansen, J., Willig, I. *Refleksiv sosiologi i praksis: empiriske undersøgelser inspireret af Pierre Bourdieu*. København, Hans Reitzels forlag.
- Haraway, D. J. (1995). Situerte kunnskaper: vitenskapsspørsmålet i feminismen og det partielle perspektivets forrang. I: *En Kyborg til forandring: nye politikker i moderne vitenskaper og teknologier*. Oslo, TMV-senteret.
- Haugli, T. (1998). *Samværsrett i barnevernssaker*. Oslo, Universitetsforlaget.

- Hennum, N. (2002). *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder: om å være mor og far for norsk ungdom*. Oslo, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Hjellbrekke, J. (1997). Refleksivitet. I: Korsnes, O. , Andersen, H. og Brante, T. *Sosiologisk leksikon*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Hjort, J. L. (2010). Barnevern i de nordiske landene. *NOVA notat 2/2010*. Oslo, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Holtan, A. (2002). *Barndom i fosterhjem i egen slekt*, Institutt for sosiologi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Holtan, A., Rønning, J., Handegård, B-J. og Sourander, A. (2005). A comparison of mental health problems in kinship and non-kinship foster care. *European Child & Adolescent Psychiatry*.14: 200-207.
- Holtan, A. og Eriksen, S. (2006). The brittle attraction: Women deprived of the custody of children. *The International Journal of Child and Family Welfare*.9 (3):178-192
- Holtan, A. (2008). Family types and social integration in kinship foster care. *Children-and-Youth-Services-Review* no. 30: 1022-1036
- Holtan, A. og Thørnblad, R. (2009). Kinship foster parenting; gender, class and labour-force participation. *European Journal of Social Work* Vol. 12, 4:465-478
- Hsieh, H.-F. og Shannon, S. E. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research* 15(9): 1277-1288.
- Ingvaldsen, S. (1996). *Rette foreldre og virkelige barn: norsk adopsjonslovgivning 1917-1986*. Hovedfagsoppgave i historie, Universitetet i Bergen.
- Jacobs, M. A. og Saus, M. (2011). Child welfare services for Indigenous populations: A comparison of child welfare histories, policy and practice for American Indians and Norwegian Sámis. *Upublisert*.
- James, A., Jenks, C. og Prout, A. (1999). *Den teoretiske barndom (Theorizing childhood)*. København, Gyldendal.
- Jon, N. (2007). *En skikkelig gutt: arbeidet med å forme en passende maskulinitet på Foldin verneskole 1953-1970*. Oslo, Unipub.
- Jonsson, G. (1969). *Det sociala arvet*. Stockholm, Tidens förlag.

- Justesen, L. (2005). Dokumeter i nettverk. I: Järvinen, M. og Mik-Meyer, N. *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv: interview, observationer og dokumenter*. København, Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, M. og Mik-Meyer, N. (2006). Indledning: at skabe en klient. I: *At skabe en klient: institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København, Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, M. og Mik-Meyer, N. (2006). Institutionelle paradokser. I: *At skabe en klient: institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København, Hans Reitzels Forlag.
- Knudsen, L. (2009). Børn og unge anbragt i slægten. En sammenligning af slægtsanbringelser i traditionel familiepleje. SFI rapport 09:26. København, Det nationale forskningscenter for velfærd.
- Knudsen, L. og Egelund, T. (2011). Effekter af slægtspleje: slægtsanbragte børn og unges udvikling sammenlignet med plejebørn fra traditionelle plejefamilier. København, SFI.
- Korsnes, O. (1997). Metodologisk relasjonisme. I: Korsnes, O., Andersen, H., Brante, T. *Sosiologisk leksikon*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Kuoppala, T. og Säkkinen, S. (2010). Barnskydd 2009. Finlands officiella statistik.
- Larsen, G. (2002). *Barnevern i hundre år: et overblikk på lovreformhistorien*. Institutt for krimnologi, Universitetet i Oslo.
- Leira, A. (2004). Omsorgsstaten og familien. I: Ellingsæter, A.L., Leira, A. *Velferdsstaten og familien: utfordringer og dilemmaer*. Oslo, Gyldendal akademisk.
- Lov 17 juni 1953 om barnevern (Barnevernloven) av 1953.
Lov om barneverntjenester av 1992. nr 100, samt forskrifter. Oslo, Cappelen akademisk forlag.
- Madsen, C. (2002). *Spiller det noen rolle? – om hverdagen på nye og gamle sykehjem*. Bergen, Stein Rokkan senter for flerfaglige samfunnsstudier, Universitetsforskning i Bergen.
- Mayall, B. (2002). *Towards a sociology for childhood: thinking from children's lives*. Buckingham, Open University Press.
- Midré, G. (2001). *Bot, bedring eller brød?: om bedømming og behandling av sosial nød fra reformasjonen til velferdsstaten*. Oslo, Pensumtjeneste.

- Mik-Meyer, N. (2005). Dokumenter i en interaksjonistisk begrepsramme. I: Järvinen, M. og Mik-Meyer, N. *Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv: interview, observationer og dokumenter*. København, Hans Reitzels Forlag.
- Moe, S. (1994). *Sosiologi i hundre år: en veileder i sosiologisk teori*. Oslo, Universitetsforlaget
- Moldestad, B. (1996). *Egne barn - andres unger?: en undersøkelse om sosialarbeideres mening om forsterbarns familie som plasseringssted*. Trondheim, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Munro, E. R. og Stein, M. (2008). *Young people's transitions from care to adulthood: international research and practice*. London, Jessica Kingsley.
- Noack, T. (2004). Familien i velferdsstaten: fra støttespiller til trojansk hest? I: Ellingsæter, A. L. og Leira, A. *Velferdsstaten og familien: utfordringer og dilemmaer*. Oslo, Gyldendal akademisk.
- NOU:23 (2004). Barnehjem og spesialskoler under lupen: nasjonal kartlegging av omsorgssvikt og overgrep i barnevernsinstitusjoner 1945-1980. *Norges offentlige utredninger*. Oslo, Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- Penn, H. (2005). *Unequal childhoods: young children's lives in poor countries*. London, Routledge.
- Pettersen, K.-S. (2005). *Tatere og misjonen: mangfold, makt og motstand*. Trondheim, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Prieur, A. og Sestoft, C. (2006). *Pierre Bourdieu: en introduktion*. København, Hans Reitzels Forlag..
- Sagatun, S. (2008). *Kjønn i sosialt arbeid med ungdommer og foreldre*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Sandberg, K. (2003). *Tilbakeføring av barn etter omsorgsovertakelse*. Oslo, Gyldendal akademisk.
- Sandbæk, M. (2002). *Barn og foreldre som sosiale aktører i møte med hjelpetjenester*. Oslo, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Seip, A.-L. (1994). *Veiene til velferdsstaten: norsk sosialpolitikk 1920-75*. Oslo, Gyldendal.
- Silverman, D. (2010). *Doing qualitative research: a practical handbook*. Los Angeles, Sage.

Simonsen, E. og Ericsson, K. (2004). *Krigsbarn i fredstid: sosialpolitiske og profesjonelle føringer i synet på tysk-norske krigsbarn 1945-1947*. Oslo, Unipub.

Skivenes, M. (2002). *Lovgivning og legitimitet: en evaluering av lov om barneverntjenester av 1992 i et deliberativt perspektiv*. Universitetet i Bergen, Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap

Skivenes, M. (2004). *Profesjonalisering og privatisering i barnevernsektoren: problem eller potensial for LO? : LOs framtid i offentligsektor*. Oslo, Forskningsstiftelsen FAFO.

Sogner, S. og Sandvik, H. (2003). *I gode og vonde dager: familieliv i Noreg frå reformasjonen til vår tid*. Oslo, Samlaget.

Socialtjänstlagen (2001:453) Socialdepartementet, Sverige. <https://lagen.nu/2001:453> (12.04.11)

Statistisk sentralbyrå (2010) Barnevern, 2010 Stadig fleire barn får hjelp frå barnevernet. <http://www.ssb.no/emner/03/03/barneverng/> (06.10.11)

Statistisk sentralbyrå SB (2010) Personell i den kommunale barnevernstenesta, 2009 Fleire tilsette i barnevernet <http://www.ssb.no/emner/03/03/barnevernp/> (01.10.11)

Storø, J., Bunkholdt, V. og Larsen, E. (2010). Er institusjonen alltid et onde, og familien alltid et gode? *Tidsskriftet Norges barnevern*(3): 167-181.

Strandbu, A. (2007). *Barns deltakelse og barneperspektivet i familierådsmodellen*. Tromsø, Universitetet i Tromsø.

Sundt, E. (1870). Om fattigforholdene i Christiania. J. Chr. Gundersen Bogtrykkeri http://www.rhd.uit.no/sundt/bind11/eilert_sundt_bd11.html#III (08.06.10)

Thuen, H. (2002). *I foreldrenes sted: barneredningens oppdragsdiskurs 1820-1900 : eksempelet Toftes Gave*. Oslo, Pax.

Tøssebro, J. (2001). Forskningens bidrag til praksis: Noen refleksjoner rundt problemorientert forskning. I: Sandbæk, M. (red.) *Fra mottaker til aktør: brukernes plass i praktisk sosialt arbeid og forskning*. Oslo, Gyldendal akademisk

Ulvik, O. S. (2003). Penger, kjærlighet og arbeid: et kulturpsykologisk perspektiv på fosterforeldreskap. I: *Barn utenfor hjemmet: flytting i barnevernets regi*. Oslo, Gyldendal akademisk

Vinnerljung, B. (1993). "Släktingplaceringar i fosterbarnsvården " *Socionomen* (del 2: 3-10).

Vinnerljung, B. (1996). Fosterbarn som vuxna. *Lund Studies in Social Welfare*. Lund, Arkiv Förlag.

Wadel, C. (1991). *Feltarbeid i egen kultur: en innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning*. Flekkefjord, SEEK.

Weihe, H.-J. W. (2004). *Sosialt arbeid: historie og bakgrunn*. Oslo, Gyldendal akademisk.

Winokur, M., Holtan, A. og Valentine, D. (2009). Kinship care for the safety, permanency, and well-being of children removed from the home for maltreatment (Review). *The Cochrane Library*.

Aase, T. H., Fossåskaret, E. (2007). *Skapte virkeligheter: kvalitativt orientert metode*. Oslo, Universitetsforlaget.

ARTIKKEL 1

Slektsfosterhjem i offentlig barnevern

Renee Thørnblad

*Norges barnevern | NR 4 – 2009 | Vol. 86 | Side 220–235 | ISSN 0800-1014
Universitetsforlaget*

ARTIKKEL 2

”Sårbare” barn som deltakere i kvalitativ forskning

Forskningsetikk og etisk forskning

Astrid Strandbu og Renee Thørnblad

Barn 1 2010:27–41, ISSN 0800–1669

Norsk senter for barneforskning

ARTIKKEL 3

Oppvekst i slektsfosterhjem: unge voksne fosterbarns familieforståelser

Renee Thørnblad og Amy Holtan

Tidsskrift for ungdomsforskning 2011, 11(1):49–67

Fagbokforlaget

ARTIKKEL 4

Kinship Foster Children: Actors in their encounter with the Child Protection System

Renee Thørnblad and Amy Holtan

Qualitative Social Work

Sage publications

Akseptert 30. august 2011

Amy Holtan
RBUP, IKM, Med fak
Universitetet i Tromsø
9037 TROMSØ

Deres ref.: 5.2007.868

Vår ref.: 200702015-7/IA/400

Dato: 18.05.2007

P REK NORD 71/2007 UTFALL OG OPPLEVELSE AV FOSTERHJEMSTILTAK - SLUTTIVURDERING - KOMITEEN HAR INGEN INNVENDINGER MOT AT PROSJEKTET GJENNOMFØRES

Vi viser til prosjektleders brev datert 25.4.2007 og e-post datert 3.5.2007. Saken ble behandlet på møtet i Regional komité for medisinsk forskningsetikk, Nord-Norge (REK Nord) 10.5.2007.

I referatet heter det:

Prosjektet ble behandlet på møte i komiteen den 12.04.2007. I referatet heter det:

Prosjektet skal studere utfall og opplevelse av fosterhjemstiltak. Studien vil kombinere kvantitative analyser av virkninger av fosterhjemstiltak med kvalitative analyser av ungdommers, foreldres og fosterforeldres egne erfaringer, opplevelser og forståelse av livet i fosterhjem. Studien har et longitudinelt design og bygger på data fra et tidligere doktorgradsprosjekt (1999) som omfattet barn født fra 1986 til og med 1995 (N=214). I den aktuelle studien inn-går ca 700 personer over 16 år, dels personer som deltok i 1999, og dels eventuelle nye fosterforeldre. Prosjektleder kjenner bare identiteten til tidligere deltakende fosterforeldre og foreldre og vil sende forespørsel til de av disse som har samtykket til fornyet kontakt. Prosjektet skal ha et særskilt fokus på barn i fosterhjem i egen slekt. Prosjektet inngår i Regionsenter for Barn og unges psykiske helse, Nord-Norge sin satsing på helsefremmende og forebyggen-de virksomhet. Det skal fokuseres på sammenhengen mellom eventuelle psykiske påkjenninger og lidelser og opplevelser av fosterhjems plassering, forhold til biologisk familie og livssitu-asjonen generelt sett. Det springer et delprosjekt ut av hovedprosjektet. Delprosjektet har tittel: "Slektsfosterhjem, offentlig tiltak i private hjem" og gjennomføres av stipendiat Renee Thørnblad. Data fra samtlige personer som inngår i Renee Thørnblads prosjekt, inngår også i prosjektet til Amy Holtan. Prosjektene presenteres dermed samlet som ett prosjekt med Amy Holtan som prosjektleder.

Komiteen klassifiserer prosjektet som ikke-terapeutisk klinisk, anvendt, psykologisk og samfunnsvitenskapelig forskning på friske voksne og barn. Enkeltinstitusjonsprosjekt. Doktorgradsprosjekt.

Komiteen har følgende merknader til prosjektet:

Forespørsel/informasjonskriv/samtykkeerklæring

Ungdommene blir spurt om å samtykke til at fosterforeldrene svarer på spørsmål om deres psykososiale helse, men eksemplifiseringen av temaer synes noe snever i forhold til det faktiske innholdet i Child Behaviour Checklist (CBCL).

Informasjonen og samtykket fra ungdommene må også dekke de spørsmålene om dem som inngår i det ordinære spørreskjemaet som fosterforeldrene blir spurt om å besvare.

Informasjonen og samtykket fra de biologiske foreldrene må også dekke de spørsmålene om dem som inngår i det ordinære spørreskjemaet som fosterforeldrene blir spurt om å besvare.

REGIONAL KOMITÉ FOR MEDISINSK FORSKNINGSETIKK, NORD-NORGE REK NORD

Postadresse: Det medisinske fakultet, Universitetet i Tromsø, N-9037 Tromsø
telefon sentralbord 77 64 40 00 telefon direkte 77644876 / 77645347 e-post rek-nord@fagmed.uit.no
www.ettkom.no

Det må gå klart fram av forespørselen til fosterforeldrene hvilke deler av deres bidrag til prosjektet som forutsetter samtykke fra ungdom og biologiske foreldre; og det må ikke innhentes slik informasjon før dette samtykkespørsmålet er avklart.

I de tilfeller der ungdommene ikke besvarer forespørselen om deltakelse og dermed forblir anonyme for prosjektleder, har komiteen ingen innvendinger mot at data om ungdommene innhentes fra fosterforeldrene uten ungdommenes samtykke.

Det forutsettes at henvendelsen til ungdommene og til deres eventuelt nye fosterforeldre, sendes via fosterforeldrene, som kjenner identiteten til fosterbarna. Fosterforeldrene kan spørres om eventuelt å videresende henvendelsen til barnevernet for videreformidling til navngitte fosterbarn og deres eventuelt nye fosterforeldre.

Vedtak:

Regional komité for medisinsk forskningsetikk, Nord-Norge (REK Nord) ber om prosjektleders skriftlige tilbakemelding på komiteens merknader.

Den videre behandling av prosjektet vil bli foretatt av komiteens leder og sekretær med mindre det reises spørsmål som må behandles av samlet komité.

Sakspapirer til møtet 10.5.2007:

1. Svarbrev fra prosjektleder, datert 25.04.07 med følgende vedlegg:
  - Forespørsel ungdom 16 – 18 år.
  - Forespørsel ungdom over 18 år.
  - Forespørsel til foreldre.
  - Forespørsel til nåværende og tidligere fosterforeldre angående CBCL og ordinært spørreskjema.
  - Forespørsel til nåværende og tidligere fosterforeldre angående intervju og ordinært spørreskjema.
  - Forespørsel til nye fosterforeldre.
  - Brev til fosterforeldre om formidling av forespørsler til ungdom/nye fosterforeldre/ barneverntjeneste.
  - Informasjon til barneverntjenesten om formidling av brev til ungdom og/eller nye fosterforeldre.

2. Notat datert 3. og 4.5.2007 fra Kristin Solberg og Ingunn Ytrehus.

2. Korrespondanse angående prosjektleders søknad til Barne- og familiedepartementet (BFD) vedrørende dispensasjon fra taushetsplikt for basisundersøkelsen fra 1999.
  - Brev av 6.10.10998 fra Amy Holtan til BFD.
  - Brev av 28.10.1998 fra BFD til Rådet for taushetsplikt og forskning, Det juridiske fakultet, Oslo.
  - Brev av 25.11.1998 fra Rådet for taushetsplikt og forskning til Lovavdelingen, Justisdepartementet.
  - Brev av 13.1.1999 fra Justis- og politidepartementet til Rådet for taushetsplikt og forskning.
  - Brev av 19.1.1999 fra Rådet for taushetsplikt og forskning til BFD.
  - Brev av 3.2.1999 fra Rådet for taushetsplikt og forskning til Norsk samfunnsvitenskapelige datatjenestet.
  - Brev av 9.4.1999 fra BFD til Amy Holtan.

Prosjektleders svar inneholdt forslag til innøstekommelse av komiteens merknader i møtet 12.4.2007. Men komiteen ble også bedt om å vurdere å trekke kravet om å innhente samtykke fra fosterbarn og biologiske foreldre, til at fosterforeldrene kan besvare spørsmål som omhandler fosterbarn og biologiske foreldre i det ordinære spørreskjemaet.

På denne bakgrunn ble saken forberedt for ny behandling i komiteen. Dette ble meddelt prosjektleder i e-post 2.5.2007. Prosjektleder trakk søknaden om å fravike samtykkekrav til deler av det ordinære spørreskjemaet til fosterforeldrene i e-post 3.5.2007. Siden det var kort tid til møtet og det var reist prinsipielle spørsmål i forhold til prosjektet, blant annet når det gjaldt fosterforeldres taushetsplikt i henhold til forvaltningslovens § 13 d, ble saken likevel satt opp på dagsordenen.

Prosjektleder møtte og redegjorde for prosjektet.

Komiteen tar prosjektleders tilbakemelding i brev av 25.4.2007 og redegjørelse på møtet 10.5.2007 til etterretning med følgende merknader:

Komiteen har ut fra en etisk vurdering ingen innvendinger mot at fosterforeldrene svarer på det ordinære spørreskjemaet uten at det innhentes samtykke fra fosterbarn og biologiske foreldre, det vil si at rubrikken for slikt samtykke utelates fra samtykkeerklæringene.

Det er utenfor komiteens mandat å innvilge, eventuelt avslå dispensasjon fra taushetsplikt, og komiteen tar derfor ikke stilling til det juridiske grunnlaget for spørsmål om dispensasjon. Det er prosjektleders ansvar å sikre at prosjektet er godkjent av aktuelle formelle instanser før det settes i gang.

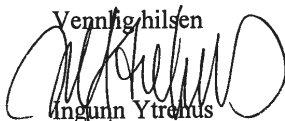
Komiteen anbefaler at forespørselen til fosterbarn og biologiske foreldre inneholder informasjon om at fosterforeldrene blir spurt om å besvare et spørreskjema som blant annet inkluderer spørsmål om skole og forsørgelse for fosterbarna og om hvordan fosterforeldrene har opplevd relasjonen til de biologiske foreldrene.

Vedtak:

Regional komité for medisinsk forskningsetikk, Nord-Norge (REK Nord) har ingen innvendinger mot at prosjektet gjennomføres.

Komiteen ber om å få tilsendt reviderte forespørslers om deltakelse til orientering.

Vennlig hilsen

Ingunn Ytrehus
førstekonsulent
77645347

Renee Thørnblad
Regionsenteret for barn og unges psykiske helse
Institutt for klinisk medisin
Universitetet i Tromsø
9037 TROMSØ

Vår dato: 16.01.2007

Vår ref: 14939/LT

Deres dato:

Deres ref:

TILRÅDING AV BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 07.06.2006. Meldingen gjelder prosjektet:

14939	<i>Slektsfosterhjem, offentlig tiltak i private hjem</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Tromsø, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Renee Thørnblad</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

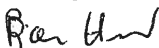
Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/endrings skjema>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/database/>

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.04.2010 rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henrichsen

Lis Tenold

Kontaktperson: Lis Tenold tlf: 55 58 33 77

Vedlegg: Prosjektvurdering

FORMÅL

Formålet med prosjektet;

- gi vitenskapelig kunnskap om utfall og opplevelse av fosterhjemstiltak og velferdsstatens ivaretagelse av fosterbarns behov
- identifisere prosesser og faktorer som atskiller gunstige livsløp fra ugunstige
- gi kunnskap som kan bidra til å utvikle en bedre hjelpetjeneste for barn som plasseres utenfor hjemmet
- gi teoretiske bidrag til barnevernsforskning og særlig til fosterhjemforskning
- etablere en database med mulighet til å følge samme gruppe i fremtiden, for å kunne studere langtidsvirkninger av barneverntiltak
- gi kunnskap om funn gjort i andre land kan overføres til norske forhold

Det vises for øvrig til vedlegg 2 a og 2 b.

UTVALG

Prosjektet omfatter samtlige barn og unge som var fosterbarn i 1999/2000 og som nå bor i fosterhjem, hos foreldre eller i eget hushold, samt fosterforeldre og foreldre som deltok i undersøkelsen i 1999/2000 og som samtykket til å bli forespurt igjen. Dersom fosterbarn som deltok i 1999/2000 har fått nye fosterforeldre vil også disse bli spurt om å delta.

Barna/ungdommene/unge voksne er nå i alderen 11 - 20 år.

For ytterligere beskrivelse av utvalget vises til vedlegg 1.

METODE FOR DATAINNSAMLING

Fra fosterbarn samles opplysninger inn gjennom spørreskjema og intervju.

Fra foreldre og fosterforeldre samles opplysninger inn gjennom spørreskjema og intervju.

For ytterligere beskrivelse av metode for datainnsamling vises til vedlegg 1, side 3-4.

FØRSTEGANGSKONTAKTEN

Prosjektleder oppretter førstegangskontakten til de fosterforeldre som tidligere har samtykket til ny kontakt. Førstegangskontakten ellers til "nye" fosterforeldre og biologiske foreldre samt fosterbarn vil foregå enten gjennom fosterforeldre eller det lokale barnevern.

Prosjektleder kjenner ikke identiteten til fosterbarna. Av hensyn til personvernet ble det ikke opprettet navn- eller adresseregister over barna som var berørt i 1999. Prosjektleder er derfor avhengig av at fosterforeldre eller barneverntjeneste formidler kontakt. Det fremkommer ikke navn eller fødsels- og personnummer i datamaterialet.

INFORMASJON OG SAMTYKKE

Ungdom på 16 år og eldre samtykker til egen deltakelse og til at fosterforeldrene kan fylle ut spørreskjema hvor det inngår personopplysninger om en selv.

Ungdom på 16 år og eldre må også samtykke til at tidligere innsamlet materiale kan benyttes.

For barn under 16 år under barnevernets omsorg samtykker barnevernet til at barnet kan forespørres om deltakelse. Barna må også selv samtykke. Fosterforeldre orienteres.

For barn under 16 år som ikke er under barnevernets omsorg samtykker foreldre. Barna må også samtykke.

Foreldre og fosterforeldre samtykker forøvrig til egen deltakelse.

Det vises forøvrig til vedlegg 4.

Dersom fosterbarna eller fosterforeldrene ikke samtykker til å delta i oppfølgingsprosjektet, vil tidligere data anonymiseres.

DATAMATERIALET

For hvilke opplysninger som samles inn og registreres vises til vedlegg 1 og til vedlagte skjema.

DATAOPPBEVARING OG SIKKERHET

Det vises til vedlegg 3 hvor det gis en redegjørelse for registrering og oppbevaring.

PROSJEKTSLUTT

Innsamlete opplysninger anonymiseres ved prosjektslutt, senest ved utgangen av 2010. Med anonymisering innebærer at navnelister slettes/makuleres, og ev. kategorisere eller slette indirekte personidentifiserbare opplysninger. Eventuelle lydbandopptak vil bli makulert.

KOMMENTAR OG ANBEFALING

I prosjektet vil det kunne bli registrert/behandlet personopplysninger om tredje person, fra fosterforeldre/foreldre om barnet/ungdommen og fra barnet/ungdommen om fosterforeldre/foreldre. Dette gjelder skjemaet Child Behavior Checklist (Cbcl).

Personvernombudet finner at det gis god informasjon til respondentene om at det blir stilt spørsmål og bli gitt opplysninger om identifiserbare tredje personer. Fosterbarna samtykker skriftlig til at fosterforeldre/foreldre kan fylle ut skjema hvor det inngår opplysninger som kan identifisere den enkelte og til at tidligere innsamlet forskningsmateriale om seg selv kan oppbevares videre.

Det vil imidlertid også gjennom det ene spørreskjemaet og intervjuet med fosterforeldre/foreldre forekomme opplysninger som indirekte kan identifisere fosterbarn og eventuelle andre nærpersoner rundt barnet/ungdommen, men fokus i spørreskjemaet og intervjuet vil i hovedsak dreie seg om fosterforeldres/foreldres forståelse av sitt hverdagsliv og relasjoner til hverandre.

Personvernombudet finner at opplysninger fra nevnte skjema og intervjuet som eventuelt indirekte kan identifisere fosterbarna må kunne behandles med hjemmel i personopplysningslovens §§ 8 d og 9 h. Opplysningene registreres for å belyse fosterforeldrenes situasjon. Det er viktig å få kunnskap om hvordan fosterforeldre erfarer sentrale aspekter ved sine oppgaver, siden fosterhjemstiltaket er under stadig endring. Fosterforeldre utgjør selve ryggraden i fosterhjemstiltaket, og deres erfaringer og synspunkt kan gi viktig kunnskap om

hvordan fosterhjemstiltaket fungerer. For en nærmere redegjørelse for dette vises det særlig til avsnittet "1.1. Innledning og 1.2. Bakgrunn og 1.3. Formål" i prosjektbeskrivelsen (vedlegg 2). Den samfunnsmessige nytte i at studien gjennomføres synes å overgå belastningen for den enkelte.

Eventuelle tredje personer vil ikke bli informert om prosjektet. Personvernombudet anser at forsker kan fritas fra sin informasjonsplikt overfor tredje person med hjemmel i personopplysningsloven § 20 b.

I de tilfeller der barnevernet har overtatt omsorgen for barnet etter Lov om barnevernstjenester § 4-8 eller § 4-12, innhentes samtykke fra respektive barnevernstjeneste. Personvernombudet viser til at pasientrettighetsloven § 4-4 som åpner for at barnevernstjenesten i nevnte tilfeller kan samtykke på vegne av barna.

Personvernombudet vurderer ungdommene på 16 og 17 år som selv i stand til å gi et frivillig, uttrykkelig og informert samtykke. Ungdom i alderen 16-17 år har på mange andre områder myndighet til selv å ta avgjørende og viktige beslutninger, samt kan stilles strafferettslig ansvarlig for ulovlige handlinger. Personvernombudet viser i den forbindelse til at pasientrettighetsloven og helseregisterloven åpner for at ungdom over 16 år selv kan samtykke i forbindelse med helsehjelp (og forskning i regi av helseinstitusjon), og til at barneloven slår fast at ungdom over 15 år selv fritt kan melde seg inn i, eller ut av foreninger.

Personvernombudet for forskning finner at behandlingen kan hjemles i personopplysningsloven §§ 8 første ledd og 9 a for ungdom under 16 år og for ungdom over 18 år. For ungdom på 16 år og 17 år finner vi at behandlingen kan hjemles i personopplysningsloven §§ 8 d, 9 h.

Vedlegg nr.

Tromsø mars 2008

Forespørsel om å delta i forskningsprosjektet ”Utfall og opplevelse av fosterhjemstiltak”

Dere som mottar dette brevet bodde i fosterhjem i perioden 1998 – 2000 og er i dag 18 år eller eldre. I forbindelse med at du bodde i fosterhjem deltok du eller dine fosterforeldre eller foreldre forskningsprosjektet ”Barns levekår og hverdag i fosterhjem”. Noen ble intervjuet av Amy Holtan, andre fylte ut spørreskjema. Resultatet fra denne undersøkelsen ble presentert i dr. gradsavhandlingen ”Barndom i fosterhjem i egen slekt” i 2002 og ga ny kunnskap særlig om slektsfosterhjem.

Det har nå gått flere år og vi ønsker nå å følge opp med en ny undersøkelse i de samme familiene. Dette gjøres for å få mer kunnskap om utviklingen i fosterhjem over tid.

Fosterbarnas meninger, erfaringer og kunnskap er viktig å få fram, både for barn og ungdom som er i fosterhjem i dag, for nye fosterbarn i framtiden og for kommende fosterforeldre. Jeg håper derfor at du som har denne erfaringen vil delta og har mulighet til å svare på våre spørsmål. For å gjennomføre undersøkelsen er vi avhengige av at tilstrekkelig mange tidligere og nåværende fosterbarn er villige til å delta. På neste side kan du lese mer om prosjektet.

Dersom du vil delta må du fylle ut og returnere svarslippen. Når jeg har mottatt svar fra deg vil jeg ta kontakt for nærmere avtale.

Dersom du ønsker mer informasjon besvarer jeg gjerne de spørsmålene du måtte ha. Jeg kan kontaktes på e-post: renee.thornblad@fagmed.uit.no eller tlf: 776 45859 eller 45220220.

Vennlig hilsen

Renee Thørnblad
Stipendiat

Amy Holtan
Førsteamanuensis

Informasjon om forskningsprosjekt

Bakgrunn

Amy Holtan gjennomførte i perioden 1998 – 2000 forskningsprosjektet ”Barns levekår og hverdag i fosterhjem”. Foreldre, fosterforeldre og fosterbarn i slektsfosterhjem og i vanlige fosterhjem deltok gjennom intervju og/eller ved å besvare spørreskjema. Resultatet av denne forskningen ble presentert i dr. gradsavhandlingen ”Barndom i fosterhjem i egen slekt” i 2002 og ga ny kunnskap særlig om slektsfosterhjem. Avhandlingen ble sendt til alle foreldre og fosterforeldre som deltok.

Hvem blir spurt?

Nå i denne undersøkelsen vil vi intervju de av fosterbarna som er blitt 18 år eller eldre. Disse er nå myndige, mange er etablert utenfor fosterhjem eller foreldrehjem. Intervjuene vil i hovedsak omhandle deres erfaringer og betraktninger angående eget fosterhjemsopphold og eventuell utflytting fra fosterhjemmet. Fosterforeldre som ble intervjuet i 1998 – 2000 og som da ga sitt samtykke til å bli kontaktet på ny, vil også bli spurt om å delta også denne gangen. Deltakelse i prosjektet innebærer at tidligere innsamlet materiale vil bli benyttet. På denne måten vil vi få økt kunnskap om utviklingen i slektsfosterhjem og vanlige fosterhjem over tid.

Tidsbruk

Intervjuene som vil ha en samtaleform og vare i ca 1-1 ½ time og gjennomføres hjemme hos deg eller der det passer best for deg. Dette avtales med den enkelte. Du vil også bli bedt om å fylle ut to spørreskjema. Det ene omhandler hovedsakelig dine erfaringer knyttet til å bo i fosterhjem. Det andre skjemaet som er et standardisert spørreskjema omhandler din vurdering av egen psykososial fungering. Det tar ca 10-15 min å fylle ut hvert skjema.

Taushetsplikt og frivillighet

Alt datamateriale vil behandles strengt konfidensielt. Dette betyr at intervjuer har taushetsplikt, ingen andre vil ha tilgang til identifiserbare opplysninger og alle identifiserbare opplysninger vil tilintetgjøres etter at prosjektet er avsluttet. Alle data vil oppbevares og framstilles slik at informanter ikke er gjenkjennbar. Prosjektet er godkjent av Datatilsynet. Deltakelse er frivillig. Personer som har samtykket til å delta kan likevel uten begrunnelse, når som helst trekke seg fra undersøkelsen.

Gjennomføring

Prosjektet finansieres av Regionsenteret for barns psykiske helse (RBUP), Institutt for klinisk medisin, Universitetet i Tromsø. Hovedveileder er førsteamanuensis, dr.polit. Amy Holtan, RBUP. Prosjektet utføres av stipendiat, Renee Thørnblad som er sosiolog og barnevernpedagog.

Samtykke fra unge over 18 år som har bodd i fosterhjem

Mitt navn:.....

Adresse:.....

Telefon:.....Mobil:.....

E-post
adresse:.....

Jeg bor fortsatt i fosterhjem:

Ja

Nei

Jeg har mottatt informasjon og gir mitt samtykke til å bli intervjuet i forbindelse med forskningsprosjektet ”Utfall og opplevelse av fosterhjemstiltak”.

Dato

Underskrift

Intervjugulde fosterbarn

Innledning i intervju:

- Informasjon om prosjektet og gjennomføring av intervju
- Opplysninger om fosterfamilien (event del 1 spørreskjema). Hvilke slektsrelasjoner dersom slektsfosterhjem. Hvem bor/bodde i familien, søsken, fosterhjems plasseringens varighet, hvor osv
- Tilbakeblikk på forrige undersøkelsestidspunkt

Vektlegging av temaer og intervjuets retning vil avhenge av den enkelte informants fosterhjems historikk. Enkelte har lange fosterhjemsopphold, mens andre kun har kortvarig erfaring med dette. Noen har flere fosterhjems plasseringer bak seg, mens andre har bodd i det samme fosterhjemmet. Fosterhjems plasseringer kan være avvirket planmessig eller avsluttet utløst av konflikter. Dette og en rekke andre forhold vil ha innvirkning og prege intervjuets innhold.

Intervjuene vil være semistrukturerte og ha en tilnærmet samtaleform. Spørsmålene vil i størst mulig grad være åpne i formen. Intervjuguiden vil derfor fungere mer som en sjekklister for intervjuer, enn som definerte avgrensede spørsmål. Temaene og spørsmålene som er beskrevet under, står ikke i en rangert rekkefølge.

Intervjuets tematikk

Tema: Slekt som fosterhjem

Hvilken tilknytning var det til fosterfamilien på forhånd?

Erfaringer/synspunkter på det å ha slekt som fosterfamilie. Fordeler – ulemper ift 'vanlige fosterfamilier'?

Hvor var fosterhjemmet geografisk ift foreldrehjemmet? Var du kjent der? Var det mulig å opprettholde vennenettverk, fritidsaktiviteter, skole etc etter flytting i fosterhjem – eventuelt ved tilbakeflytting til foreldrehjemmet.

Tema: Samvær med foreldre og andre fra opprinnelig familie i løpet av fosterhjemsopphold

Fast samværsavtale ?

Kontakt/samvær med hvem; med søsken, besteforeldre, andre

Hvordan fungerte samværet, hva gjorde dere

Hvem bestemte hvor mye og hvordan samvær skulle fungere

Vurderinger av samværet i ettertid - positivt/negativt

Betydning av samvær/mangel på samvær ved fosterhjemsplassering
Hindringer for samvær

Tema: identitet, inkludering og marginalisering

Selvopfatning; fosterbarn, barn, slektning

Hva har vært betydningsfullt for denne oppfattelsen.

Hvilke motkrefter har du møtt til denne oppfattelsen? Hva er spesielt med å være fosterbarn – er det noe spesielt? Hva gjør det spesielt.

Tema: Flytting fra fosterfamilien, opplevelse og gjennomføring

Hva var foranledningen for flytting

Planlagt – ikke planlagt

Hva var særlig betydningsfullt for dette utfallet

Hvordan foregikk flyttingen, hvem gjorde hva,

Hvor flyttet du

De som fortsatt bor i familien: hvordan tenker de seg utflytting, hvordan, hvor

Tema: Tilknytning/kontakt med fosterfamilien etter flytting

Hvem er det kontakt med, type kontakt (tlf, besøk, treffpunkter osv)

Hvor ofte er det kontakt

Hvilken type samvær – (eks i hverdagen/høytider, spontant/invitert)

Hvilken betydning har dette for deg

Der de fortsatt bor i fosterfamilie: hvordan ser en for seg at kontakten med fosterfamilie vil være etter flytting?

Tema: Tilknytning/kontakt med familie nå

Hvem er det kontakt med, type kontakt (tlf, besøk, treffpunkter osv)

Hvor ofte er det kontakt

Hvilken type samvær – (eks i hverdagen/høytider, spontant/invitert)

Hvilken betydning har dette for deg/ønsker du endringer?

Tema: Familie/nettverkskart pt.

Tegne nettverkskart, sentrale personer i dag

Hvem betraktes som familie i dag – hvorfor

Hva er av særlig betydning for denne plasseringen

Tema: Fosterfamiliens betydning

Fosterfamiliens betydning nå og i framtiden

Hva har særlig bidratt til at fosterfamilien har fått den betydningen den har. Hva er ønskelig mht å opprettholde eventuelt endre dette

Tema: fedre og fosterfedre, mødre og fostermødre

hvem har det vært/er det mest kontakt med - i fosterhjemmet/ foreldrehjemmet – før og nå?
Ulike roller/relasjoner – beskrivelse
Hvordan ser du på dette i dag ift egen framtidige/nåværende foreldrerolle

Tema: framtid

Hvordan ser du for deg at denne kontakten med foreldre/fosterforeldre vil utvikle seg framover ?

Egne barn; har din "fosterbarn-bakgrunn" betydning for tanker rundt å være/ bli foreldre?

Egne barns relasjon til besteforeldre/"bestefosterforeldre"?

ISBN xxx-xx-xxxx-xxx-x